

Irodalom

- 4 **Vass Norbert**
A nyár becsomagolása (*próza*)
- 5 **Káli István**
Tyúkmester (*próza*)
- 10 **Nagy Zalán**
matador; zsoké (*vers*)
- 12 **Sztaskó Richard**
Másképp nem megy
(*regényrészlet*)
- 15 **Purosz Leonidasz**
E/2. (*vers*)
- 17 **Csontos Márta**
A begyűjtő (*vers*)
- 18 **Oláh Péter**
Melocactus (*próza*)
- 19 **Mikola Emese**
Arisztotelész elvállalja
Nagy Sándor tanítását
(*dramatörredék*)
- 21 **Márton Ágnes**
Kedden történt. Most péntek.
(*vers*)
- 22 **Nyirán Ferenc**
Komplex jel; Nem sejt; Ácsok
(*vers*)

Galéria

- 24 **Dr. Kányádi Iréne**
Örökös gyermek egy felnőtt
világban – Urszinyi Mária
festészete

Dialog/Párbeszéd

- 34 **Mihai Buzea**
A Közeledés Elmélete

Esszé

- 38 **Lakatos-Fleisz Katalin**
A ház és a csipkebokor

Tandem

- 38 **Minya Károly, Magyarai Sára**
Mindenki nyelvészkedik...

Társadalom

- 41 **Forgács Áron**
Térdepelni vagy nem
térdepelni, ez itt a kérdés

Kultúra

- 44 **Biró Árpád Levente**
Csináld a dolgot és lesz hozzá
erőd – interjú Horváth
Benjaminnal
- 46 **Rusu Szidónia**
Unplugged – kultúra
a digitalizáció korában

Kritika

- 49 **Simon Judit**
Óltársaim, énekeljetek!
(*színház*)
- 52 **Codău Annamária**
Szabályok közt tapogatózó
(*könyv*)
- 54 **Hegyi Réka**
Botár Edit világa. Egy szelet
bábszínháztörténet (*kiállítás*)
- 56 **Bozsódi-Nagy Orsolya**
A csend lármája
Darius Marder: A metál
csendje (Sound of Metal) (*film*)

Kultúra

- 58 **Kortárs klasszikusaink: Hervay
Gizella – Balázs Imre József**
előadása

Előhívás

- 63 **Kőrössi P. József**
Az elnök könyvet árul

Gizella és Annamária

Néhány nap különbséggel hangzott el kiadónk szervezésében Balázs Imre József remek előadása a Kortárs klasszikusaink sorozatban Hervay Gizella költőről, továbbá a születése 65. évfordulóján előadásokat, verseket kínáló közös emlékezés Kinde Annamáriára. Ami e két estet és költőt feltétlenül összeköti, az a női szerep és jelenlét alakulásában játszott szerepük a romániai magyar irodalomban. A kolozsvári író, egyetemi oktató előadásában Hervay írásművészetéről szólva ez ugyanúgy fontos szerepet kapott, mint ahogy jól tudjuk, a téma Annamáriát is élénken foglalkoztatta, szerkesztőként, irodalomszervezőként különösképpen. Az persze fontos különbségtétel, s ma egyre természetesebb, hogy ne íróként, inkább női íróként említsük azokat, akik jelenléte a kortárs irodalomban számosabb és jelentősebb mifelénk, mint bármely korábbi időszakban. Úgy gondoljuk, e szereperősödés összefüggésben van azzal a napjainkban is zajló folyamattal, amit a posztmodern felváltására (kiegészítésére?) hivatott úgynevezett metamodern stílus felbukkanása okoz, láss erre vonatkozó részleteket Balázs Imre József előadásának lapszámunkban olvasható szerkesztett változatában. Jól kimutathatóan érvényesül ez több női költőnél, az ironikus hang helyébe lépő néven nevezettség, másfajta szókimondást illetően. S ne feledjük, ezek az irodalmi művekben megszólaló női hangok, életművek olyan társadalmi környezetben olvashatók, ahol a politikától az üzleti életen, az egyházakon át a kulturális intézményekig vezető szerepekben zömmel ma is a férfiak mondják meg a tutit. Mindez hangsúlyosan igaz kisebbségi intézményrendszerünkre.

Aligha túlzás azt állítani, hogy ezzel szemben az irodalomban érzékelhető folyamatok kínálnak pozitív, követendő ellenpéldákat. Ami ugyanúgy örömteli, mint az, hogy Hervay Gizella költészetéhez hasonlóan Kinde Annamária életműve is élénken foglalkoztatja a fiatal írókat és az olvasókat. Aligha van hálásabb feladat egy ilyen lapnak, mint az érdeklődés, a kultusz táplálása.

A SZERK.

A CÍMLAPON Urszinyi Mária: *A dohányos* 51×35 cm, karton, vegyes technika, 1971. A HÁTSÓ BORÍTÓN Urszinyi Mária: *A festő portréja*, 65×60 cm, 1975 (Joó Edith gyűjteményéből)

Újvárad 2021/5

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM KULTÚRA

I. évfolyam, 5. szám. Megjelenik havonta.

Benkő J. Zoltán, Both Abigél, Gittai István, Fám Erika, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár emlékére

FŐSZERKESZTŐ: Szücs László
VEZETŐ SZERKESZTŐ: Kemenes Henriette
SZERKESZTŐK: Biró Árpád Levente (kultúra), Ozsváth Zsuzsa (web), Simon Judit (esszé, kritika), Traian Ștef (dialog/párbeszéd), Ujvárossy László (tervezés, művészet)
FŐMUNKATÁRSÁK: Boka László, Kőrössi P. József, Magyar Sára, Tasnádi-Sáhy Péter
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: Darabont Éva
KORREKTÚRA: Fodor Judit

Szerkesztőség:
Nagyvárad, 410147, str. Nicolae Titulescu u. 1.
Telefon: +40/725-944-956
E-mail: ujvarad@gmail.com
Honlap: ujvarad.ro

Kiadó:
Holnap Kulturális Egyesület (aholnap.ro)
ÜGYVEZETŐ: Laza Erika (+40/0771-652-005)
FELELŐS KIADÓ: Simon Judit elnök
E-mail: ujvaradkiado@gmail.com

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában.
FELELŐS VEZETŐ: Hajdu Áron

ISSN 2783 – 9567

Előfizetési díjak: 3 hónapra 25 lej (2000 Ft postaköltséggel), 6 hónapra 50 lej (4000 Ft), 12 hónapra 90 lej (7000 Ft).
Online-előfizetés: 3 hónapra 15 lej (1000 Ft), 6 hónapra 25 lej (2000 Ft), 12 hónapra 50 lej (4000 Ft).
A folyóirat előfizethető banki átutalással (RO39BTRLRONCRT0291922201 lejes, RO02BTRLHUF CRT0291922201 forintos); Revolut-kártyával (Laza Erika: 0745-282-178); postai pénzes utalvánnyal (mandat postal, Romániában) az előfizető neve, címe, valamint az Abonament Revista Újvárad megjegyzés feltüntetésével. Asociația Culturală Holnap, Oradea, str. S. Bărnuțiu nr. 14. CUI 34356348; továbbá személyesen a szerkesztőségben (Nagyvárad, Titulescu u. 1.).

Támogatók:

Vass Norbert

A nyár becsomagolása

Amíg hallod messziről a halkuló zenét, hálózsákodba bújva, hason feküdj, és csak ha már elült a por a mélynyomók körül, bontsd el olcsó sátradat. Őrizze vízhatlan rétege tegnapok szellőkéseit, régi égdörgéseket vigyázzanak a támasztórudak, villámok fényét tartsa meg nyolc sáros cölöp, zápor kopogására húzd rá a cipzárakat.

Míg átmelegszik vékony ruhád, gyűjts kémcsövekbe harmatcseppeket, a rétről csent virágokat szürke kő alatt lapítsd, csoportosítsd prím számok szerint a szirmaikat.

A leszerelt zuhanyrózsákat sztaniolba tekerd, csövek földalatti indarendszerét fagymentesítsd, olvasd le a mélyhűtőt, jegyezd fel az óraállásokat. Ereszd le sorban a sok kifakult gumimatracot, a fölbontatlan naptejes tubusokat, plédeket, ujjatlanokat a raktárba hordd. Melléjük jégkrémes pál-

Irodalom

VASS NORBERT (1985, Kaposvár). *Hallgat* című esszéköte-
te 2016-ban került a könyvesboltokba, *Indiáncseresznye*
című novelláskötete és *Kupakoskifli* című fotóskönyve
2019-ben látott napvilágot.

cák és fagylaltporok kerüljenek, meg lángosok fáradt olaja, főtt kukoricás rozzant triciklije, kari-katuristák állványai, megkarcolt napszemüvegek. A bójákat is cipeld ide, el kell férniük.

Ideje ponyvákba bugyolálni a csónakokat, csarnokokba zárni sok fehér hajót, ideje a hálókat

megszárítani, palackokba parancsolni a szúnyogokat. Partra húzni hat csúszós lépcsőfokot, számolni százig, a tótól elválasztani a szárazat.

Aztán műanyag poharak következzenek. Ropogtasd meg tíz ujjadat, döntsöd törzsed hétszer haránt, lehelj a fűszálak közé, és ha sikerült kigyakorolnod rendesen, úgy kell csapnod karjaid, ahogy magára maradt sirály napszállta előtt ver szárnyaival. Erre tízezer átlátszó pohár, mint megkövült medúzaraj, lebegni kezd. Így könnyebb lesz mindet zsákba gyűjteni.

Hogyha eddig elérsz, ideje pihenőt tartanod. Csomagold ki tarisznyádból az uzsonnaadagod, pakold mellé a rádiót, kerüljön kés, kerüljön szalámi, kerüljön hagyma, kerüljön vastag szelet kenyér. Míg falatozol, hallgasd a híreket. Értesülj róla, hogy állnak odaát a többiek. Ha mindened elfogyott, állítsd be a megfelelő frekvenciát, írd az antennával az égre a neved, ebből mi érteni fogjuk a helyzetjelentésedet.

A tisztáson ne maradjanak elgurult éksze-
rek, zsebkendők, újságpapír, és a fákön is csak
friss, élénk színű levelek, lombfújóval tisztítsd meg
a kavicsos ösvényeket, fésüld ki a holtágban a
lebegőhínár-társulásokat, a játékos báránnyel-
hőkről pedig fejed felett, készíts Polaroid-
felvételeket. Majd, ha a medencéket sikerült
leeresztened, rakosgasd kék csempék közé a
képeket, azok konzerválják jövő júniusig a nyári
 eget.

Mielőtt búcsút vennél az ismerős tájtól,
egyetlen dolgod maradt. Grill-faszénnel írd a víz-
tükörre rá, hogy eső várható, hogy a hőmérséklet
csökken, hogy vége van.

Káli István

Tyúkmester

A világ – értsd alatta az emberi mindenséget – hol így, hol úgy működik, a folytonos fejlődéséből ítélve legtöbbször elfogadhatóan, vagy legalábbis a többek által elfogadottan. Hogy ez valami belső kényszerből van így, vagy sem, ki tudná pontosan megmondani. Mert, ahogyan Ölyvessy jegyezte meg egyszer igen találóan – mérnököcskénk mindenestre ilyennek vélte, amikor az igazgató a maga korlátolt fennhatóságának tökéletlenségéről pottyantott el egy megállapítást az egyik reggeli eligazításon a tőle megszokott, tömény öniróniával és az éppen divó ideológiától mentesen –, mi, elvtársak, mindannyian tehetetlenek vagyunk, ha az Úristennek a legkisebb dolga is nagyobb annál, semhogy a fején átbukva igyekezzünk megtalálni minden teremtménye számára azt a helyet az élet taposómalmában, amelyet, az ajándékba adott képességei alapján, kimondottan neki szánt.

No persze, mérnököcskénk azt sem zárta ki, hogy még ha olykor jelentéktelen tévedésen is fogható, mint ahogyan azt Ölyvessy, a maga kis filozofikus eszmefuttatásában kinyilvánította, az Úristenre is érvényes a dialektika törvényszerűsége, mert csak ő az igazán fejlődőképes, így a némelykori mulasztását felfedezve, időnként a fejéhez kap, elszégyelli magát, és menet közben korrigálja a dolgokat egyik-másik kreatúrájával kapcsolatosan, mint ahogyan bizonyára a Somosdi Gergely esetében is történt. Ugyanis nevezett alig volt túl élete derekán, még az ötvenet sem töltötte be, és máris ő lehetett a meggyesfalvi téglagyár központi karbantartó csoportjának a vezető mestere, mégpedig nem is akármilyen, hanem amolyan mindenhez értő. Langyoska például, tisztos néven Coca Marian mérnök, a vállalat főgépésze azt állította róla, semmi kétsége afelől, hogy „domnu Grigore” egy meghibásodott úrrakétát is képes lenne szétszedni, majd újra összerakni, s tudná, melyik hiányzó csavar vagy egyéb lényegtelennek tűnő műtyűr miatt nem állt előtte a megfelelő, kozmikus pályára.

Hogy az ő esetében miért volt szüksége az Úristennek a menet közbeni korrekcióra, arról mérnököcskénk, folyton nyitott füllel járván, itt is, ott is hallott egyet, s mást, de a legtöbbet végül is első szájából, magától a mester úrtól. Erre pedig az

a bizonyos drăgășani-i közös kiküldetésük teremtetett alkalmat, amikor miniszteri feladatként róták ki rájuk, hogy orvosolják a heveny bajt, amit az ottani gyár alkalmazottai okoztak ismét, az évek óta szokásos megoldást, a téglaprés szétverését alkalmazva a gyár tevékenységének néhány napos kényszerű felfüggesztésére, hogy azt a kis saját termésű dombháti szőlőcskéjüket időben és nyugodtan leszüretellessék. Pontosabban a kiküldetés második napja, amikor reggelizés közben kíváncsian rákérdezhetett, hogy a mester úr mitől lett annyira ingerült az elébe tett két tükörtojás láttán.

„Mert ezek itt csúfot úznek belőlem, kérem tisztelettel. Cinegének néznek, hogy majd csipegetni fogok belőle! Én, kérem tisztelettel, odahaza minden nap tízből készíték magamnak rántottát.”

Irodalom

KÁLI ISTVÁN (Marosvásárhely, 1947) író, szerkesztő, a Mentor kiadó alapítója, a Romániai Magyar Könyves Céh vezetője, a Marosvásárhelyi Nemzetközi Könyvvásár szervezője. Legutóbbi kötete: *Áll az ördög, s csodálkozik* (Mentor könyvek, 2020).

Hinni is lehetett, meg nem is, de inkább nem, mert bár a vendéglátás alkalmi silánysága miatt feldúlt és háborgó Somosdi mester a magasságát tekintve jócskán verte a százkilencven centit, alkatra inkább szikár volt, amolyan keszeg-féle, semmi pocak, ahogyan a hozzá hasonló korúaknál, jól túl az ötvenen már lenni szokott, s amit a feltúrt ingujja a szem szabad prédájára tett, az is klappolt a testéhez, inas, szállás izmú alkarjai, mint két evezőnyél, kapcsolódtak csontos csuklójánál a külön életet élő lapátkezekhez.

Csakhogy egy jöttment kezdőnek nem illett kétségbe vonnia a mindentudó mester állítását. Azért viszont senki nem szólhatta meg, ha vet egy kétkedő pillantást a többi, asztalnál ülőre, hiszen ők a mindennapi együttműködésük kapcsán

akár tanúkként is megidézhető. Meg is lepődött kissé, mert azok mindannyian igenlően bólogtak, Selmát, a csapatért felelős vállalati párttitkárnőt, de még Bejan Dorint, a villanyszerelőt is beleértve, mezősegi román létére kapiskált ugyanis annyira magyarul, hogy tudja, miről beszélnek, Bán Sanyi, a hegesztő pedig szóban is igazolta: „Minden nap pontban tízkor tíz friss, házi tojást ver fel, abból süti. Bizony, tízet egyetlen hopplázásra.”

Mérnököcskénk nem érzékelte, hogy a meserre vetett tekintetéből kilőtt nyílként röppen ki, s talál célba azonnal a néma kérdés, ezért kissé váratlanul érte, amikor választ kapott rá: „Fogadalom, mérnök úr. Hosszú mese. Nincs idő rá. Menni kell, hadd lássuk, ezek a nyomorultak ezúttal mennyire rondítottak belé a saját életükbe.”

Bár maradt némi hiányérzete, nem emésztette annyira a kíváncsiság, hogy megakadályozza a helyzethez illő, normális viselkedésben. Mégis valósággal úgy érezte, valami különös nyomás alól szabadul fel, amikor órák múltán, a mester körül téblábolva, miközben az nekifogott, hogy a szétvert csigás nyomóprést szétszedje, végre eljuthatott a nem mindennapi szokás eredetéhez.

Mire kilencszázhuszonnégy februárjában Kisgörgényben megszületett volna, már árván maradt, mert az apját, idősb Somosdi Gergelyt előtte egy hónappal küldték haza Fálticeni-ből egy lezárt koporsóban, mint hősi halottat, alig három hónappal azt követően, hogy huszonkét évesen, fiatal házasként, besorozták a román hadseregbe. Ő volt a második fiú a háromból, akit az apjuk, az ő apai nagyapja, Somosdi János kötelező szolgálatra adott kölcsön, s hullaként kapott vissza. Azt mondta, ezeknek többet semmit, a harmadikat inkább ő öli meg. Majdnem úgy is lett, mert a szerencsétlen fiú kénytelen volt szinte halálra dolgozni magát, hogy a nyomorékká lett apját, a beteges anyját, a két hajadon lánytestvérét, a saját feleségét és két leánykáját, az öccse özvegyen maradt feleségét és árván maradt fiacskáját az egyre fogyatkozó föld terméséből eltartsa. Mert az öreg Somosdi János közben úgy morfondírozott, Isten és ember előtt is jobb, ha saját magát emészti el, akkor a fiú lesz a családfenntartó, nem sorozhatják be. Neki is veselkedett, hogy átlógjon a másvilágra, csakhogy a pajta hiújának gerendáján átvett kötél nem volt hajlandó társa lenni ebben, így a félresikerült próbálkozását követően kénytelen volt majdnem fél évig tétlenül heverészni, amíg a törött medencéje meg comb-

csontja összeforrt. Attól kezdve, a mélyen beleévdött bánattól emésztődve, mind gyakrabban sántikált el a korcsmáig, egyre többet ivott, dorbézolt is, ahhoz pedig pénz kellett, egy-egy kis, jóformán semmiért elkótyavetyélt, a székelyvajai határban birtokolt földdarab bánta időnként, hogy élete végéig nem tud kigyógyulni a bajából. Hiába volt a népes, nélkülöző sereg könyörgése, fohásza is a vasárnaponkénti istentiszteleten, az öreg Jánoson az sem segített, így rajtuk se, igencsak mértékkel kényszerültek megszabni maguknak, hogy miből mennyi jut, ritka csemege gyanánt a vasárnapi reggelire mindenkinek egy tojás a szombatnóként sült kenyér egyetlen szelete mellé. Akkor fogadta meg Gergely, hogy ha egyszer lesz annyi, amennyi kell, minden nap tízet eszik meg belőle. Arra persze még várnia kellett jó pár évet, ugyanis abból a kicsi bérből, amit az anyja kapott, a Pekry grófékhoz szegődve szolgálonak Dicsőszentmártonba, nem igazán futotta, mert közben őt is ott járatta iskolába, de még abból sem, amit tizenöt-tizenhat évesen, már szálás legényként a nitrogéngyárban kazánfűtőként keresett. Annak, hogy akkor oda szegődött, mégis megvolt utóbb a haszna, mert a magyar világ visszatértekor az anyjával együtt átmenekültek északra, Vásárhelyre, mert az volt a legközelebb, ahol a maga szakmájában munkát remélhetett, s valóban a MÁV-nál lett mozdonyfűtő, így, mire korban odajutott, hogy besorozták volna, a keleti frontot is megúsza. A soproni állomáson vesztegelve érte utol, s haladt át rajta az átözlő ármádia. Jó három hét elteltével, negyvenöt áprilisának végén, az első, keletre tartó szerelvények egyikére sikerült felkapaszkodnia, de így is csak május közepére ért haza. Nem kellett sokat ücsörögni munka nélkül, a román állami vasútnál, a CFR-nél is szükség volt tapasztalt fűtőkre, amivel nem is lett volna nagyobb baj, mert elviselte a vele járó kellemetlenségeket, csak az egyre sokasodó jöves-menés miatt nem maradt ideje, lehetősége az udvarlásra, a családalapításra, s ha nincs olyan szerencséje, hogy egyszer éppen a vásárhelyi depóban téblábolt, amikor a Déda felől jövet meghibásodott mozdonyt próbáltak megjavítani az okosok, ő meg látta, hogyan balfaszkodnak, s oda kérezkodett, hogy belepiszkálhasson, aminek nyomán a masina, láss csodát!, megtáltosodott. Lehet, halála napjáig nyeli a szénport, szívja mellre azt a sok kurva ilyen-olyan gázt. Annak a belepiszkálásnak az lett az eredménye, hogy a főnök meglátta benne az adottságot, amit ő soha fel nem fedezett volna magában, mert nem volt rá alkalma, s odavette maga mellé a műhelybe, eleinte kámfuternek, hogy aztán néhány hónap elteltével már csak a legkacifántosabb javításokat bízta rá, a tanulat-

lanra, aki pedig még ő maga sem tudta, hogy van az, hogy mindig megérzi, mihez kell hozzányúlni, s ahhoz hogyan, hogy működni kezdjen, ami addig nem működött. Nem is lett volna baj, elég rendszeren fizettek, első idő volt az életében, amikor be tudta tartani a magának tett fogadalmat, s a vasúttársaság még egy kis szoba-konyhát is kiutalt nekik az állomáshoz közel, egy soklakásos udvar végében, éppen jókor, mert az asszony várandós volt a fiával. Csakhogy a vasút külön román világ volt az amúgy is román világon belül, s az évek múltával egyre inkább azzá lett, ami miatt egy idő után kezdett kicsit sok lenni neki az a túlzott románkodás, különösen azután, hogy a nyugdíjba vonuló régi főnök helyett újat kapott, akinek nem az volt a fontos, hogy ki mire képes, hanem hogy kinek milyen iskolája van, s nem csak kereste, olykor még meg is teremtette az alkalmat, hogy hozzápiszkálhasson ahhoz a kicsi fizetéséhez, a járandóságához, ami így nem hogy nőtt volna apránként, ahogyan az normális körülmények között elvárható, s amiből akkorra már a magáén kívül még három száját kellett etetnie, hanem folyton csökkent. Ezért aztán amikor annak a szarháznak a mocskolkodásai miatt azon kellett elmerengeni, hogy a továbbiakban is ő zabálja meg a mindennapi tíz tojását, vagy a gyermekeknek meg az asszonymak is hagyjon belőle fejenként egyet-kettőt, jobbnak látta odébbállni. Szétnézett hát a városban a lehetőségek után, akkor figyelt fel egyik ilyen hátha-helyen, hogy valaki az Ölyvessy Feri nevét említi, meg is akadt a fülében, mert remélte, hogy arról van szó, akivel Dicsőben három évig osztálytársak voltak, rá is kérdezett, megtudta róla, hogy nem sokkal azelőtt került oda mindenható főnöknek a meggyesfalvi téglagyárba, megkereste, röhécseltek egy jót a régi idők fel-emelegetésén, ömlöttek belőlük a történetek, Ferinek láthatóan kedve volt hozzá, ezért is nem röstellte, hogy félbeszakítja, rákérdezett, nincs-e az általa igazgatottak között valami lakatosmunka. Igazgatóként megtehetette volna, hogy megsértődik, de nem tette meg, mondta, hogy véletlenül éppen van, de közben kiütköztek rajta a kétségek, hogy ő mindenféle képzettség nélkül képes lenne elboldogulni azzal a sok fajta masinával, igyekezett hát megnyugtatni, hogy bármilyennel, mert annak, aki a gőzmozdonyokhoz szokott, kismiska egy akármilyen másikat megbütykölni. Nem úgy tűnt, hogy eloszlatna volna az egykori osztálytárs igazgatói kétségeit, de nem erősködött, hogy meggyőzze, mert remélte, hogy nem utasítja el, ha másért nem, hát legalább azért, mert az sem volt fenéig tejfel-világ, amikor együtt koptatták az amúgy is kopott iskolapadot. És tényleg csak azon múlt, hogy a gyári totum faktum az ő hallgatá-

sát magabiztosságnak vélte, ugyanis végül, a kopasz fején idegesen simítva néhányat, igent mondott, amit, úgy tűnik, a későbbiekben egyikük sem bánt meg, mert számára kihívó és izgalmas új világnak bizonyult a téglagyár a maga sokféle szirim-szarom gépével meg kemencéjével, Ölyvessy pedig csak a lelegején csodálkozott el azon, hogy az általa kegyelemből befogadott egykori pajtás mivé, a maga nemében milyen nélkülözhetetlen mindentudóvá növi ki magát. S mert mindketten jól jártak, azóta sem volt szükség, hogy bármikor is kibéküljenek, soha nem adódott ugyanis alkalom arra, hogy valamin összevesszenek.

Mérnököcskénk ott helyben elhatározta, hogy egyszer alkalmat keres megnézni, mi a titka a mester úr ezirányú termelékenységének, hogyan képes a negyedórás tízórai szünetben betermelni tíz tojásból rántottát.

A nagy zabálás megfigyelésére csak egy jó év elteltével adódott megfelelő alkalom, röviddel azután, hogy Pancserkalapot, azaz Kánya Lajos mérnök elvtársat, aki az alvállalatként működő gyártelep granulit-, a falazótömb- meg a betonelem gyártó részlegét vezette, ideiglenesen áthelyezték az újonnan épülő nagy nyárádtői betonelem-gyárhoz a beruházást ellenőrző építőtelepi felügyelőnek, és Ölyvessy igazgató úgy gondolta, „a mi derék fiatalemberünknek” is van már annyi tudása, tapasztalata, hogy egy-két évig helyettesíteni tudja.

Október utolsó dekádjára volt beütemezve a granulit-égető forgókemence meghajtó művének főjavítása, ami a központi karbantartó csapat feladatkörébe tartozott. A munkálatok megkezdése előtti napon fokozatosan ki kellett üríteni, le kellett hűteni az ötven méter hosszú, majdnem öt méter átmérőjű, több száz tonna súlyú monstrumot. Mivel mérnököcskénk még soha nem látta, a gyakorlatban hogyan történik, aznap éppen csak hazaszaladt ebédelni, majd délután is, éjszaka is ott téblábolt a kemencét kezelők mellett, hogy megfigyelje, mit hogyan csinálnak. Nem volt benne semmi izgalmas, egy adott pillanatban el is unta magát, de nem akarta, hogy azt higgyék, megfutamodott, szerencséjére azokat is, őt is ébren tartotta a Ialomița megyéből származó Ciufulete mester szinte folyamatos, olykor idétlen, heccelődése, marhaskodása. Mindenre felkészült, arra is, hogy megadja a módját a gyomra alkalmankénti kielégítésének, de elszámolta magát, karcos éjszaka volt, az előre-hátra futkósástól, meg fel-lemáskálástól sokkal gyakrabban,

úgy háromóránként megéhezett, már éjfél tájban megette az utolsó, otthonról hozott szendvicset. Reggel éppen azon elmélkedett, hogy szól az igazgatónak, hazamegy, lezuhanyoz, eszik valamit, aztán visszajön, amikor pontban hét órakor megjelent Somosdi Gergely a maga összesen héttagú csapatával, hogy akkor most rajta. Érződött rajtuk a rutin, az ösztönözöttség, mégis eltelt az idő a teljes leállítással, a tényleges javítás beindításával, lekötötte a figyelmét, amit látott, egyszerűen izgalmas volt, jól elmúlt kilenc óra, mire ismét érzékelte, hogy a gyomra jelzi a kínos úrt. Már fölöslegesen találta hazáig menni, s visszajönni, legalább két órába tellett volna, de a szeme kopogott az éhségtől, kiszaladt hát a közeli lakónegyednek, Katangának a Rekord nevéű élelmiszerboltjáiig, és vásárolt két sima kiflit. Éppen a másodiknak a végét majszolta, amikor visszaért a kemencéhez. A karbantartókat nem találta ott, pedig majdnem egy negyedóra volt még tízig. Ciufulete azonnal észrevette a tekintetében a kérdést, nem is került rá sor, hogy kimondja, megnyugtatta, ne izguljon, visszajönnék azok, csak kicsit hamarabb vonultak el zabálni, mert befejezték, amit addigra terveztek, s nem lett volna értelme egyébbe belekezdeni.

 A szemrehányás, bármilyen finomra és tapintatosra is tervezte, jó ürügynek tűnt, hogy egyértelművé tegye, ki a főnök, nem szalaszthatta el az alkalmat a tettenérésre, a számonkérésre. Rendesen szaporázta a lépteit, valósággal futott azon a néhány száz méteren, amennyire a központi javítóműhely volt, csak úgy sikerült legyűrnie valamelyest a türelmetlenségét.

Odabent hatan ülték körül az öltöző asztalát, már mindegyikükkel ott kacérokodott a frissiben kicsomagolt, otthonról hozott étel. Somosdi Gergely éppen a kis villanyrezsó fölé hajolva a felfert tojásokat töltötte rá egy jókora zománcozott fémtáliból az óriáserpenyőben sercegő, megpörccsödött szalonnaszletekre. A látvány lélekgyalázó kísértés lett volna bármely éhes ember számára. Igyekezett nem oda, s nem az asztalra nézni, miközben úgy érezte, kocsányon lógó szemét mágnesként vonzza a látvány, nem győzte nyelni az egyre gyűló nyálát, és nyekegve-nyikorgva, valami addig soha nem hallott hangon belevágott, hogy elmondja a magáét, az előre kigondolt, nem túl durva, nem is egyértelműen megrovó, de mindenképpen korholó szavakat. De senki nem figyelt, nem is nézett rá. Ezért is érte váratlanul, amikor a mester valósággal ráförmedt Bán Sanyira, a hegesztőre: „Sanyi, te, kapd elő a tányérodat!” A megszólított azonnal ugrott, nyitotta a

szekrényét, kivett a felső polcról, s az asztalra tett egy kis repedezett mázú, piszkosfehér majolika lapostányért. Somosdi lehirtelenkedte a tűzről a serpenyőt, a villa élével találomra lemetszette a kész rántotta körülbelül harmadrészét, s az alóla kigyüremelő tenyérnyi hosszú szelet szalonnapörccel együtt ráhúzta a tányérra, a villát is rátette, odébb toltta, ahol üres hely volt az asztal melletti padon, mellé egyet a négy jókora karéj kenyérből, amit már előbb odakészített magának, kihalászott a késével az asztal közepén álló befőttesüvegből két nagyobbacska ecetes uborkát, rápöccintette azokat is a tányérra, aztán fel sem nézett, miközben leült a padra, s mielőtt a lábait átvette volna rajta, hogy az asztal felé forduljon, finoman megpaskolgatta a mellette szabadon maradt ülőlapot: „Csapja le magát ide mellém, kérem tisztelettel, s egyen, mert kiesik a szeme, ha nem!”

Mérnököcskénk sóvárogva nézte a párolgó tányért, de nem mert leülni, az ötlött fel benne, hogy most éppen lekenyerezik. De nem lehetett ellenállni a látványnak, ilyen sötét, szinte már kárminpirosba hajló tojást soha nem látott, a löketet a beletörődésbe mégis a Somosdi Gergely dühe adta meg: „Az istenit az emberének! Arra vár, hogy ehetetlenre hűljön?!”

Nem csak hogy nem látott olyan, majdnem vörös sárgájú tojást, nem is evett még olyan jóízű rántottát. Mire legyűrte a tányérja tartalmát, a mester is magába ürítette a serpenyőben maradt jókora adagot. Illett megköszönni, meg is tette kelően hangosan, de a szokásos „szívesen” elmaradt. „Na, fiúk, mehetünk?”, tornyosodott a többiek fölé a mester olyan határozott lendülettel pattanva talpra, mint aki biztos benne, hogy a többiek tudják: az elhangzott kérdése parancs.

Sem aznap, sem a következő négyben nem került sor a rákérdésre, hogy honnan, miből, s hogyan, pedig mindvégig ott feszült közöttük mérnököcskénk nyilvánvaló kíváncsisága. Csak az utolsó, a hatodik nap végén, amikor a hajtórendszerre Bejan Dorin rákötötte az áramot, s a körülötte szurkolók elvárásától és csodálatától kísérvé az egész vas- meg samottkolosszus egy gombnyomásra működésbe lendült, vetette oda mérnököcskénknek ajkbiggyesztve Somosdi Gergely, csak úgy másodlagosan. „Jöjjön el egyszer hozzánk Kisgörgénybe, mérnök úr, s nézze meg közlőrl, hogy lesz a tojásból tyúk s a tyúkból tojás.”

Talán szaván is fogja a mestert, de a napi kétszeri oda-vissza autóbuszjáratot a reggeli meg a délutáni műszakok kezdéséhez igazították, hét-

köznap nem hiányozhatott holmi balga ürüggyel, vasárnap pedig túl korán kellett volna kelnie, és fél napot ott töltenie ahhoz, hogy láthassa a csodát, s még időben haza is érjen, annyit pedig nem ért meg. Így kénytelen volt azoknak a szóbeli áradozására hagyatkozni, akik már többször jártak nála, mert igénybe vette a segítségüket, volt annyi fantáziája, hogy el tudja képzelni, hogyan működik a tökély jegyében az a kis farm, amelynek a „tyúk-mester” – Bejan Dorin találó megfogalmazása – a tervezője és a haszonélvezője. S ehhez csak annyi kellett, hogy átültesse a kis farmra a mester úrnak azt a mindenkori csupa-tudás, csupa-lélek, csupa-szív hozzáállását, amit részéről, csak rá jellemzően, a gyárban addig megtapasztalt. Emiatt nem is csodálkozott azon, hogy valahányszor került egy kis premizálási alap, Somosdi Gergely mindig az elsők között volt a jutalom-lajstromban.

Ezért is találta igen furcsának, amikor a forógemence következő főjavítása utáni évzáraskor, az elosztás vitájában Ölyvessy ragaszkodott hozzá, hogy lemaradjon róla.

Csak sejtette, hogy az egésznek köze lehet ahhoz a szóváltáshoz, amelynek a javítás utáni újraindításkor akaratlanul is a tanúja lett. Azokban a napokban nem volt miért a karbantartók között ögyelegnie, a puszta megjelenésével zavarnia a munkahangulatot, mindegyikük tudta a teendőit, így csak a bekötésnél, beindításnál, a próbajáratnál gondolta jelen lenni, Ciufuletet kérte meg, hogy félórával előbb szóljon neki, de úgy tűnt, ő elfeledkezett róla. Délutánban mégis rászánta magát, hogy megnézi, mi történik. Éppen akkor ért oda, amikor a hangoskodás Somosdi mester és Purice Alexandru, a részleg villanyszerelője, egyben pártalapszervezetének titkára között a csúcsára hágott, s már-már a lökdösődést sem zárta ki az indulatok elszabadulása, pedig Ciufulete próbálta őket csitíttatni, főleg a párttitkárt: „De ce te tot pureci, măi Sandule?! Omu a făcut tot ce a trebuit. Legi și tu acolo câteva fire. Mare lucru!”¹ Nem tudta, mi előzte meg szóváltást, mi váltotta ki a harsány viszályt, de a békesség kedvéért próbálta ő is rábeszélni az emberibb hangra az egymásnak feszülőket. Hogy melyikük szava volt a döntő, nem lehetett tudni, nem is volt érdekes, a két szembenálló elfordult egymástól, s ment mindegyik a maga dolgára. Tíz perc múlva a meghajtó rendszer csakugyan gond nélkül beindult, el lehe-

tett kezdeni a kemence felfűtését, nem volt miért firtatnia a vita okát. Megköszönte Somosdinak és csapatának a munkát, és elment, hogy jelentse Ölyvessynek: a javítás befejezve, működik, minden rendben.

Akkor még nem tudta, hogy ha valami beindul és működik, attól még nincs minden rendben. Erre az igazgató hívta fel a figyelmét, amikor ő hangot adott az értetlenségének a prémiumlistával kapcsolatban. A kioktatást nem kerülhette el. Egy vállalatnál rendnek kell lenni. Lehet valaki a kisisten a maga reszortjában, de akkor is be kell tartania az írott és íratlan szabályokat, mert semmi nem működhet egy jól meghatározott rendszer nélkül, és ebbe beletartozik a ranglétra is. Tucaci Selma, a vállalati párttitkár pontosított, hogy mind a hét jelen levő gonosz főnök, vagyis az Igazgató Tanács tagjai és a négy, az alkalomra meghívott felelős elvtárs is megértse: az elmúlt év januárjától létrehozták a vállalati villanyszerelő csoportot, amelynek vezetője Purice Alexandru elvtárs, valamennyi szaki az ő utasításai alapján működik, Bejan Dorint is beleértve, függetlenül attól, hogy addig közvetlenül a Somosdi mester elvtárs csoportjába tartozott; a granulit-kemence főjavításakor Somosdi mester elvtárs, anélkül, hogy arra Purice elvtárstól engedélyt kért volna, a beindítás előtti napon megkérte Bejan Dorint, hogy menjen ki a reggeli busszal Kisgörgénybe, s próbálja megjavítani a meghibásodott villanyhálózatot, mert nem szeretné, hogy kárba menjen a sok száz tojás a keltetőgépekben, a délivel majd visszajön, addig ő húzza az időt, hogy ott lehessen, amikor kell, s ő helyezze áram alá a rendszert; ezzel a módszerrel nem értett egyet Purice elvtárs, szóvá is tette Somosdi mester elvtársnak, ebből kerekedett a vita, amelynek során Somosdi elvtárs azt mondta Purice elvtársnak, hogy menjen vissza oda, ahonnan jött, és a sajátjának parancsolgasson, ne neki.

Attól, amit Selma elmondott, letisztult a kép. Mérnököcskénknek elég volt egy pillantást vetnie Ölyvessyre, hogy lássa rajta, megérti, amiért ő nem tud teljesen beletörődni és belenyugodni a hallottakba, de az igazgató azzal is kimutatta ráhangolódását, ahogyan merevre nyitott tenyerével néhányszor idegesen végigsimított a kopasz feje búbján. Utolsónak maradt, mert esélyt akart adni a szenvedő főnökének, hogy kibeszélje magából a nyűgöt. De annak csak egyetlen mondatra telt a pillanatnyi erejéből: „Az istenit neki, ezt nem lehet csinálni, ezt nem lehet így csinálni!”

Lehet, hogy nem éppen egy üzenet volt, ahogy mérnököcskénk vélte, mégis még aznap

¹ Mit mind bolhászkodsz, Sandu?! (itt: mit kicsinyeskedsz?) Az ember mindent megtett, amit kellett. Bekötsz te is néhány szálát. Nagy dolog! (román).

megkereste Somosdi Gergelyt a műhelyben. Ám még mielőtt megszólalt volna, a mester megelőzte: „Feri küldte, mi? Mondja meg neki, azt üzenem, hogy ott basszák meg azt a pár száz lejüket! Nem az csinált engem!” Akkor ott egy pillanatra ledöb-bent, de néhány másodperc elteltével már roppan-tul sajnálta, hogy soha nem lesz lelki ereje átadni az üzenetet.

A következő tavaszon Pancserkalapot fel-mentették az építőteleni felügyelősége alól, meg-tértével nem volt szükség többé az ő téblábolására a melósok között, ismét beleélhette magát a műszaki értelmiségiek kegyesen langyos minden-napjaiba. Somosdi Gergellyel csak olyankor talál-kozott, ha valamelyik nagy vállalati összeröffenés – évi megvalósítás-kiértékelő gyűlés, szakszerve-

zeti értekezlet, télifa-ünnepély az alkalmazottak gyermekeivel vagy unokáival – mindkettőjüket éppen azonos falak közé, azonos fedél alá kény-szerítette. Ezért is volt számára mind keservesebb megtapasztalni a mester egyre szembetűnőbb fizi-kai leépülését: háta fokozatosan, minden újabb alkalomra jobban meghajlott, azzal együtt mellka-sa beesett, arcbőre enyhén szürkés tónusba vál-tott. Az első olyan nagy közös banzájon, amelyen feltűnt neki a távolmaradása, nyolcvanhárom decemberében volt, ugyanis soha azelőtt ki nem hagyta volna, hogy elhozza a fiúunokáját. Sárdi Árpára, a téglarészleg vezetőjére kérdezett rá a hiányzása lehetséges okára, tőle tudta meg, hogy „szegény Gergely bát leszázalékolták, májcirózis, ki tudja, hány hónapja, hete, napja van még, mielőtt végleg hazaköltözne”.

Nagy Zalán matador

10 Irodalom

NAGY ZALÁN 2003-ban született Marosvásár-helyen. Jelenleg is ott él, középiskolában tanul.

övcsatod díszesebb a kardodnál
részletekbe rejtéd a kegyetlen mozdulatokat
le kéne tépni ingedről a gallért
nyaki ütőéreként lüktet az erőszak

nyilvánosan megalázol matador
hiába az egyértelmű fölényem
ha letörted szarvaimat
és vadászskürtöket faragtál belőlük

mert ezt is megtanultad a tükör előtt
akárcsak grimaszokat varrni vastag bőrödre
vagy előrántani cérnavekony kardodat
és a kegyelemdöfés céljával szentesíteni azt

ki gondolná hogy a spriccelő vér
kikandikáló mellszőrödre ragad
hogy amíg te forró fürdőt veszel
én a vágóhídon tapasztalom meg
húsom kicsontozásával a szabadságot

zsoké

azt mondog gyermekedként neveltél
most vissza kell térülnie a befektetésnek
győzelmünk fizessen a futamidő végén

úgy tömte belém a vitaminokat
mint mártón napi libába a kukoricaszemeket
lenyeltem a nyerítésekkel együtt
megjegyzésekké kovácsolt sértéseid

az istálló falára patkó volt szegezve
mint mások ágya fölött a feszület
kerestem a hitet zabolátlanul
akárcsak tűt a szénakazalban

persze voltak szép pillanataink is
együtt néztük a naplementét
hátha megértjük a fénysebességet

voltak szép pillanataink is
de túl sokat korbácsoltad a vágyakat

ahogyan ráfordulunk a célegyenesre
vérem mint a benzin lángra kap
egyesével robbannak fel izmaim
a késleltetett láncreakció szorításában

Sztaskó Richard

Másképp nem megy

regényrészlet

És az éjszaka, amikor riadtan ébredtél? Veríték csorgott alá homlokodról, magad mellé nyúltál, és nem tudtad kitapintani az ágyban. Kicsoszogtál a fürdőbe, és ott térdre zuhanva úgy ölelted át a vécékagylót – miközben elemi erővel dőlt belőled minden szenny –, mint templomban a Megváltó szobrát. „Segíts!” – könyörögtél az Úrhoz, „ne hagyj el engem”, de nem volt, aki meghallgasson ezen a kései órán.

Aztán visszafeküdtél a kihűlt ágyba, s úgy érezted, nélküle hatalmas ez a fekhely, bárcsak itt volna melletted, és tenyerével letörölné gyöngyöző homlokod. De miért vetted szádra az Istent? Honnan jött e sosem látott bátorság? Muszáj emlékezned, barátom!

Irodalom

SZTASKÓ RICHARD (1987, Budapest) magyar-kommunikáció, valamint dráma szakos tanár. Jelenleg egy budapesti gimnáziumban tanít. Novellái rendszeresen jelennek meg szépirodalmi folyóiratokban.

Minden délután berúgtál a híd alatt, és csak egy rühes puli merészelt osztozkodni veled a szájalomban. Büdös volt és csomókban lógott róla a nyíratlan szőr, de mégis boldogabbnak tűnt nálad. Csak ültél a híd alatt, ittad a kisköztben vett kannás borodat, és verseket írtál. Kibaszott jó verseket, és azt hitted, válhatsz valakivé, de nem volt benned tartás beismerni tévedésed.

Amit meg kell tenned, azt ugye meg fogod tenni?

A kérdés, mely csontvelődig hatol. Mesterség a helyénvalót szem előtt tartani. S ha olybá leszel, mint az imágó, mely egy nap kifordul önmagából, visszatalálhatsz hozzá. Veríték csorgott alá homlokodról, magad mellé nyúltál, és nem tudtad kita-

pintani az ágyban. Kivert dög voltál, akár a híd alá nőtt kóbor puli.

Autók húztak el fölötted, és azt hitted, az élet, amit élsz, színes és tiszta. Nem megyek haza, dűnnyögted, és a pillérek dübörgése volt az egyedüli válasz. A patak csak folyt, és jelzót se találtál hozzá. Aztán egy nap odavágtad anyádnak, mit ugatsz, meg se szültél, hagyta, hogy az orvosok kivágjanak belőled, milyen alapon, de már nem tudtad befejezni, mert a pofon, amit kaptál, a szívedet darabokra törte. Aztán napokig felé se néztél, azt gondoltad, ez a leválás, pedig egy szart. Meglehet, bolond a nő, de fölötted áll.

Azon a másik délutánon csak a szerencsén múltott, hogy nem lett nagyobb baj. Ha kijebb sodródsz, már ott vagy a főúton a szembejövő forgalom kerekei alatt. De mitől is forrtál fel annyira? Lényegtelen lenne? Dühödben biciklire pattantál, és addig tekertél, amíg görcsölni nem kezdett a lábad, aztán a kontrafék nem akadt rendesen, nem tudtál megállni, a számtalan megoldások közül a lehető legjobb azonnal átvillant rajtad, kénytelen leszel eldőlteni, ha azt akarod, hogy időben megállj. Azzal persze nem számoltál, hogy a murvával felszórt utcán másképp tapad a bicikli kereke, mint a sima talajon. Még a dőlés előtt elcsúsztál, és jobboldon feküdve sodródottál egészen a főút pereméig. Egy hatalmas teherautó húzott el éppen, érezted, ahogy arcodba csap a menetszél. Azonnal lábra pattantál, és sehol sem éreztél fájdalmat, pedig tudtad, hogy nagyot estél. Két utcával lejjebb kezdett sajogni mindened. Akkor vetted észre, hogy a térdednél kiszakadt a nadrágod, és amint felhúztad a szárát, láttad, hogy a bőrödét egészen lehorzsolta. De a könyököd még ennél is rosszabbul nézett ki. Az egész alkarodat vér borította, a kisujjad hegyéről csöpögött le a földre, neked azonnal orvosi segítségre van szükséged, ellátásban kell, hogy részesítsenek, hallottad a hangot, igen, de nem ott-hon vagy, hanem nagyanyádnál, azt se tudod, merre van a rendelő, és van-e egyáltalán ilyenkor rendelés, és ha van, fogadnak-e téged ezzel a karcolással, amit persze túlzás karcolásnak nevezni, ezt te is érzed, és azt is érzed, hogy rettenetesen csíp a könyöködön levő seb, a térded elég sután hajlik, s mire innen hazakeveredsz, nem két perc.

Nagyanyád sápadt arcáról leolvashattad, nem néz ki jól a sérülés, és erről a fürdőszobai tükörben magad is meggyőződhetél. A hideg vízzel kimosott seb úgy nézett ki, mint egy szétnyílt, vöröslő kagyló, vagy női nemi szerv. Tudtad, hogy sebtapasszal ezt nem lehet beragasztani, rosszabb esetben még öltetni is kell, ha szerencséd van, néhány gézlappal megúszhatod. Miután megtudtad, merre a rendelő, bicegve elindultál, s útközben azon morfondíroztál, vajon hány centin múltott, hogy nem sodródta a teherautó kerekei alá. Számít egyáltalán?

A rendelőben szerencsére alig volt ember, s az a néhány idősebb asszony is csak gyógyszeres íratni jött. Odabent a kezelőszobában hűvös arcú doktornő fogad, látod rajta, szívesebben lenne máshol, mint itt, és szívesebben tenne mást, mint hogy a te sebedet kenje le jóddal és kötözze be szorosán gézzel. A végén – a fertőzések elkerülése végett – injekciót is kapsz sajgó combod egyikébe, s mielőtt elbúcsúznátok, a további teendőkről kezd beszélni. Hallgatod, hallgatod, de nem is igazán figyelsz arra, amit mond; sokkal jobban leköt a dekoltázsa és a dekoltázsán pihenő aranylánc és az aranyláncon levő kis kereszt. Gondolsz valamire, aztán a szemébe nézel és megköszönöd a segítséget, és ígéretet teszel arra, hogy legközelebb óvatosabb leszel, és természetesen, ha visszautazol a városba, a saját házi orvosodat is fölkeresed a szétnyílt, vörös kagylóra, vagy női nemi szervre emlékeztető sebeddel. A rendelőből kilépve jut csak eszedbe, a doktornő egyik szeme zöld volt, a másik barna, és hogy ennek a jelenségnek van egy idegen elnevezése. Majd megnézem a szótárban, gondolod szórakozottan, aztán ahogy elhaladsz azon az útszakaszon, ahol nemrégiben elestél, kiesik a fejedből a doktornő tekintete. A széttúrt murva láttán eszedbe jut, tényleg csak pár centin múltott, hogy nem sodródta a teherautó kerekei alá.

Nincsen ráadás. Annyi vagy csupán, amennyinek látszol. Iszol egyet velem, kérdezte az öreg, tegnap halt meg a feleségem, persze, felelted, és már nyúltál is az üveg után, a busz pedig gyúrni kezdte alattatok a várost. Akkoriban órák hosszat ingáztál a két végállomás között. Nem volt dolgod, föl szálltál, és hagyta, hogy vigyen a járat, jogod van hozzá meg bérleted. Sajnálta a megözyvegyült urat, persze, de nem tudta mit kezdeni a könnyektől ragacsos szemmel, sem a szürke-sárga bajuszra száradt vörösbórral. Őszinte részvétem, mondtad, mielőtt leszállt volna; de lehet a részvét más, mint őszinte? Az öreg bólintott, és te megkönnyebbültél.

Aztán a riadt ébredés. Érezted, valaki ül a mellkasodon, és kezét a nyakad köré fonja. Majd másvalaki a bokádhoz nyúl, és lerántani készül az ágyról. Veríték csorgott alá homlokodról, magad mellé nyúltál, és nem tudtad kitapintani. De vajon ez még hozzád tartozik?

Különben is, nem te voltál az, aki „közös meg egyezéssel” távozott a cégtől, mert nem bírta tartani a pofáját? Azt hitted, következmények nélkül mondhatod ki, amit gondolsz? Egyáltalán hogy jutott eszedbe gondolkodni? Tudhatnád már, az efféle ostoba cselekedetek sodornak bajba. Az elején – figyelmeztetés gyanánt – áthelyeztek a fel dolgozóba, küldemények és csomagok között próbáltad a helyedet megtalálni, s mire mentél vele? Az egész napos robottól lerohadt a lábad, aztán ahogy hazaértél, örültél, ha tudtad, hol áll a fejed. Napok teltek, hetek és hónapok, s a végén már úgy érezted, mind egyforma, nincs semmi különbség. Csak a falinaptáron arrébb tolt piros csuszka jelezte: ma ma van, és nem tegnap.

És mit ad Isten, hát nem beléd köt a szortírozó mellett a részlegvezető? Verném anyádba, mondja neked a sziklaképu, te meg a gépnek taszítod, és a többiek – gyertek srácok, itt bunyó lesz – már állnak is körétek. Karodon feltúrt inggel várod az első ütések, de rátok csengetnek, lejárt a műszak. Majd odakint folytatjuk, hangzik el a közös ígéret, de nem folytatjátok. Pár nap múlva levelet kapsz, melyben tájékoztatnak áthelyezésedről: kézbesítő lettél, kéretik hétfőn megjelenened a kijelölt központban munkafelvétel céljából.

Mi mást tehetnél? Megjelsz, és a harmadik héten már ki is basznak, mert az egyik területi ellenőrt elküldted az anyjába. Semmilyen tekintetben nem tudott azonosulni a kijelentéseddel, miszerint azt teszel, amit csak akarsz, akkor és ott, ahol és amikor csak akarod; és különben is, egy zsemlegerincű neked ne tegyen keresztbe, mert az ilyeneket szokták elsők között föl húzni a lámpaszopra.

Megérte? Gyáva voltál; s gyávaságod a legsúlyosabb bűnök egyike. Tudod, egyszer kerülőúton, hogy ne vegyen észre senki, szinte rohantál haza, kezeden sörösüvegekkel teli szatyor, véletlenül se tudják, ott jártál, és láttál mindent. A keresztelésben nem adott elsőbbséget az autó a motorosnak, az ütközés erejétől a bukósisakos férfi lerepült, és földet érése után is métereket csúszott az aszfalton. Aztán nem mozdult. A kocsijátaja kivágódott, és egy halálra vált asszony rohant megnézni, mi történt. Te meg álltál az út túl oldalán, és

nem mozdultál. Aztán eszedbe jutott: végül is itt és most nincs szükségük rád, nem te vagy az, aki segítséget tud nyújtani. Mi szükségük arra, hogy beavatkozz a dolgaikba? A halálra vált asszony ott térdelt a bukósisakos férfi mellett, próbálta a vállainál fogva eszméletre téríteni, de te pontosan láttad – amit ő még nem –, kísérlete hiábavaló. És megérezted a kiömlött benzin szagát. Az oldalára fordult motorból folyt ki és terült szét az aszfalton. Az erő szép lassan visszatért a lábaidba, és kerülőúton, hogy ne vegyen észre senki, szinte rohantál haza, kezekben sörösüvegekkel teli szatytor, véletlenül se tudják, ott jártál, és láttál mindent. Lakásodba érvén, hallani vélted, valahol a távolban sziréna szól. Semmi szükségük arra, hogy beavatkozz a dolgaikba. S különben is, neked tele volt a kezéd szatyrokkal.

Úgy rémlik, te kérdezted, van-e menedék, hol megpihenhetsz; te voltál az, aki vágyott elbújni a világ elől egy fárasztó utazás után, abban reménykedve, kaphat még esélyt. De miért kellett öreganyád kutyáját oldalba rúgni, amikor az nem tehetett semmiről? Szegénynek az szerzett örömet, hogy a saját szarát is megehetette, szabad volt, és a csillogó, fekete szemei ezt visszatükrözték. De mit érdekelt ez téged? Magadhoz csábítottad, és amikor a bűzös pófájával az arcodba akart nyalni,

fölálltál a guggolásból, és egy jól irányzott mozdulattal bordán rúgtad. A szerencsétlen állat nyüszítve kotródott a házához, ki se mert jönni egész délután, és amikor neked szegezték a kérdés, mellelte Maszatot, felhúzott vállal és széttárt karokkal feleltél, fogalmad sincs, mi történt. Aznap este aztán előkerült a kutya, a háza mellett zavartalan elvégezte a dolgát, és a teraszon ülve láttad, hogy megfordul és elkezdni nyalogatni, majd nagyokat harapva befalni a gőzölgő kupacot. Tudtad, undort kellene érezned, olyasfélét, aminek elengedhetetlen része a hányinger, a kínos öklendezés, de teljesen üres voltál legbelül. Karikás szemmel nézted, hogy tűnik el a fekália. A rögtönzött vacsorát követően Maszat visszabújt a házába, és nem sokkal később, mint aki jól végezte dolgát, aprókat horkantva el is aludt. Te végül bementél a konyhába és rágyújtottál, annak ellenére, hogy tudtad, tilos, és csak kint szabad, és szemezni kezdtél a mennyezeten lógó légy papírral. Az alsó felén ott volt az a légy, amelyik még reggel repülhetett a ragacsos szalagra. Nem bírt mozdulni, szárnyaival viszont kétségbeesetten csapkodott; azt hitte, el tud repülni. Ott fogsz megdögleni, gondoltad, lassú és kinkeserves haldoklásban lesz részed. Holnap ilyenkorra lanyhulni fog a lendület, alig néhány mozdulatra futja már csak, míg végül egyre sem.

Purosz Leonidasz

E/2.

Az egyes szám második személytől
ingerült leszel. Nahát, egy tükör.
Ciccegés, legfeljebb szemforgatás,
semmi nagy, teátrális gesztus.
Nem ülsz fel a provokációnak.
Az egyes szám második személy
kiengedi visszatartott lélegzetét.
Szegény, olyan lelkesen tolakodó.

Az egyes szám második személy
nem úgy tart tükröt, mint egy álom,
megáll félúton a kezed,
nem úgy, mint egy önkéntelen
mosoly, egy város bevillanó képe,
ahol éltél, nem úgy tart tükröt,
mint egy illat, hanem mint egy
elsőéves pszichológushallgató.

Elsőéves pszichológushallgatót
látsz a tükörben, azt hazudja,
te vagy az, téged mutat a tükör,
téged szembesít magaddal,
vá-vá-vá-változtasd meg élted,
de hát hányszor és hányféleképp
hallottad már ezt a mondatot!

Ezt a mondatot suttogja minden,
változtasd meg, változtasd meg,
visszasúgod, félig viccből,
változtass meg, változtass meg,
mikor hazafelé botorkálsz,
vagy fekvőtámaszokat nyomsz
a frissen porszívózott szőnyegen.
Az egyes szám második személy
meg beállít, szó szerint, egy tükörrel!

Elsőéves pszichológushallgatót
látsz a tükörben, nem magadat,
és milyen nagyvonalú lennél,
mennyire eltekintenél te ettől,
ha nem most kezdted volna el,
történetesen, a pszichológia szakot!

Irodalom

PUROSZ LEONIDASZ
(1996, Szeged) költő,
kritikus. Kötetei: *A vá-
rosnak meg kell épülnie*
(FISZ, 2016), *Egy férfi so-
sem hagyja félbe* (Magve-
tő, 2019).

Milyen könnyű lenne elviselni
az egyes szám második személyt,
ha az igazságot mutatná,
mutatná bár legsötétebb álmod,
régi boldogságod,
és gondolj most nyugodtan
egészen konkrét dolgokra!

De az egyes szám második személy
tükre hazugságot állít.
Elsőéves pszichológushallgatót
hazudik oda, ahol van már egy
elsőéves pszichológushallgató,
könnyű lenne elviselni mégis,
ha nem lenne mindez fordítva
is igaz, és most ne gondolj
egyes szám második személyt!

Csontos Márta

A begyűjtő

Nem tudom, milyen az éjszaka,
s álmomban, ha a szoba eltűnik,
mikor áll be a csönd, meddig tart
az a semmibe szárnyaló állapot,
melyben visszatérek a Sokorói
dombvidék lankáira, lebegek
a fűszálak között, s könnyedén
ugrálok a Cuha-patak partján,
talpamat nem sebzi fel a kavics,
szedegetem a szirti ternye sárga
szirmait a vadvirágok között,
a koboldok visszahúzódnak az
üreges pereméről a mélyedésbe,
nem mernek ingerkedni velem,
már megszűnt a rémálom, háttal
állok a sötétnek, nem kell sündisznó-
állásba gömbölyödnöm, szabadon
nyújtózom, nézek fel az új kezedet
szörnyeteg-mentesített kékségébe,
véget ért a kanti séta Kelet s Nyugat
között, út közben nem jött a Begyűjtő,
visszatértem kis falumba, most itt
ülök egymagam, vékonyodnak a
schopenhaueri körvonalak, s érzem,
növekszik bennem a tavasz.

Irodalom 17

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr). Tanár, költő, közíró, irodalomtörténész. Legújabb kötetei: *Látószögek* (Kráter, 2018), *Zászló a szélben*, *Transzcendencia és küldetésstudat Reményik Sándor költészetében* (Hungarovox, 2020).

Oláh Péter

Melocactus

Félek, hogy a függöny mögött kaktusz van. Annyiszor mondtam már a feleségemnek, hogy ne húzza vissza a zuhanyfüggönyt. Ne rejtegesse a kádat, mert ez is megérdemli, hogy lássák, ha jönének hozzánk vendégek, akkor sem húznám el, mert nincs rajta szégyellni való. A feleségem nem tudja megmagyarázni, arra fogja, hogy ez náluk szokás volt, így fejezhetette be csak a fürdést, mint mikor a fogkefét visszateszed a pohárba. Szerintem csak idegesíteni akar, ezzel akar büntetni, mert nem vettem neki új étkezésletet, amit annyira szeretett volna. Nem érti meg, hogy a kerítés most fontosabb, bármennyire is utálja, hogy az anyámék kanalával, anyámék tányérjából kell ennie. Cserébe itt ez a függöny dolog, mintha számára kaktuszok nem létezhetnének egy fürdőkádban.

A kaktuszok gyerekkorom óta ijesztőek. Először csak az ablakban voltak, nappal nem

16 Irodalom

OLÁH PÉTER (1999), a Károli Gáspár Református Egyetem magyar szakos hallgatója, szövegeit többek között a KULTer, az Irodalmi Szemle Online, a tisztatájonline, a Helikon, a Pannon Tükör, a Kalligram, a Prae közölte. Első kötete megjelenés előtt áll a FISZ-nél.

csináltak semmit, de éjjel vicsorítottak a tuskéik. Az osztálytársaimnak hiába meséltem, nem tudták elképzelni, hogy hatalmas árnyék-ként felém magasodik, nyel egyet, majd a gyomrába zuhanok, és nem tudok kialakítani szobát benne, mert ahhoz túlságosan száraz, és megfulladok a nyelöcsövemre tapadt portól. Később annyira elhíztam, anyukám szerint a sok Negro cukorkától, hogy kerek kaktusz volt a gúnynevem az osztályban, amit ki nem állhattam, de valószínűleg azért alakult így mert gömb alakú vagyok, és tüskésen válaszolok, ha hozzám szólnak.

Megfogom a függöny szélét, gyorsan elrántom. Pislogok még párat, hátha csak rosszul látok, de nem, nincs ott semmi, csak a fehér kád csillog. Levetkőzöm, és a kádba lépek, hideg, mint aznap délután az utcalámpák fénye, a zuhanyrózsából meleg víz jön, Norbi ütései a mellkasomon, és a bordáim alatt, ezekre gondolok, miközben égeti a bőröm, és bepárasodik a szemem, a hőtől. Azt is én okoztam, az én hibám volt, mert visszaszóltam, mert azt hittem, hogy még a nálam magasabbaknál is erősebb vagyok, utólag visszagondolva tényleg csak egy hájpacni voltam, akit felhúzott, hogy Norbit minden lány körülrajongja, és még az arca is zavart, hogy akkora, mint egy közösségi tér. A járda melletti kerítés faláról elolvadt a hó, mire felkeltem a földről, és hazaindultam.

Kihúzom a függönyt, és a tükörben nem látom magam, mert bepárasodott a szemüvegem. Megtörölöm a felsőtestem, de valami mindig beleakad a törölközőbe, nem engedi el, nehezen tudom felitatni a vízcseppeket a mellkasomról. A lábamról a hideg kőre cseppek hullanak, és rájövök, olyan érzés, mintha egy tócsában állnék. Annyira szerettem tavasszal az udvaron levetett cipővel a tócsában állni, bármennyire is furcsán néztek rám a tanárok, tudták, hogy nem érdemes rám szólni, mert csak felhúzom magam, és tönkremennek az iskola tulajdonában lévő padok, bokrok, ajtók és ablaküvegek.

Pont annyi ideig álltam ebben a tócsában nosztalgiából, míg kitisztult a szemüvegem lencséje, és látom a tükörben, zöld színű testemet tüskék borítják, és egy vöröses henger alakú nyúlvány van a fejem helyén. Hirtelen nem tudok másra gondolni csak a tavaszi szélre és a csengőre, hogy most már vissza kell mennem órára, de nem akarok, és szólni szeretnék valakinek, hogy állítsa meg az időt, mert most vagyok boldog. Tényleg így kellett volna akkor, mert ebben a helyzetben nem tudok örülni, és nem érzek semmit, mert azzá váltam, amit jóstak, amire mindig figyelmeztettek a körülöttem lévők.

Szegény feleségem, hogy fogja ezt túlélni.

Mikola Emese

Arisztotelész elvállalja Nagy Sándor tanítását

drámatörredék

I.

ARISZTOTELESZ: Azt mondd, jó anyag, mindenre fogékony, testének izgága természete pedig nem gátolja, hanem serkenti gondolkodását.

MAKEDÓN IDEGEN: Igen, Uram.

ARISZTOTELESZ: Eljutott hozzám Alexandrosz híre: hogy apja már most félistennek véli. Merész remények és eget rengető tervek várják beteljesülésüket neve alatt. Egy trónörökös! Megbízom maga a király lenne, egyszerűen az élettemmel vagy elveimmel játszom, ha...

MAKEDÓN IDEGEN: Nagy remények, nagy király, nagy fizetség.

ARISZTOTELESZ: Ah, földi jutalom, halandóknak! Gyermeked vigasz... Lám, atyám is korán meghalt, Sztageira romokban hever, mert polgárait elűzték.

MAKEDÓN IDEGEN: Te döntesz Uram! Athén még szabad, bár Platón már halott.

ARISZTOTELESZ: *(magában: Úgy látszik nem hallotta mily hangzatos beszédben búcsúztattam el...de fenyegetően szól szava!)* Mit fecsegsz?!

MAKEDÓN IDEGEN: Téged hallgatva, úgy látom immár, hogy Athén nem remény, csak kufárok díszes palotáinak sora. Amennyiben legnagyobb tanítója oktatni rest, sőt már abban se hisz, hogy a neveléssel bármi is megváltoztatható... viszont saját hírnevét ápolni e jólétben is kénytelen, nehogy más tudományban páváskodó kiüsse őt... Etikátok rég nem az igazság, csupán az arany csengésében ragyog.

ARISZTOTELESZ: Elég!

MAKEDÓN IDEGEN: Elég nekem is, Uram. Sötét az ég a viharfelhőktől, és Athénban úgy tapasztalom, jobban csípnek a legyek, vagy csak az

lehet, hogy az agorán hivatalból ácsingózó tetszhalottak vérei már nekik se ízlenek.

ARISZTOTELESZ: Íztelen dalnokká te kezdesz válni követ! Hívjak aggastyánokat, és szüveget, hogy legyen megfelelő hallgatóság könnyeket fakasztani? Vagy adjak kezedbe egy lírát?

MAKEDÓN IDEGEN: Matematikában és a líra pengetésében is versenyre kelnék veled, bár úgy tudom, az utóbbihoz nem sokat konyítasz. Mivel művészetnek és testmozgásnak nagy elméleti híve vagy.

Irodalom 19

MIKOLA EMESE (Nagyvárad, 1974) Kinde-díjas író, a BBTE magyar-német szakán végzett. Önálló kötete: Félrehallgatások (regény, HKE 2018).

ARISZTOTELESZ: Ne ne vess!

MAKEDÓN IDEGEN: Az előbb sírnom nem volt szabad! Istenek, Athénban vagyok! Halljátok, ez a demokrácia!

ARISZTOTELESZ: Ki vagy te? Mondd!

MAKEDÓN IDEGEN: Tanító. És vigyázz... mert utódom leszel.

ARISZTOTELESZ: Dicsekednél inkább azzal, hogy kidobtak!

MAKEDÓN IDEGEN: Mert apám, senki volt, és tehetségem eddig juttatott. Végtisztességem, hogy felkérhettelek. Atyád, tudom, a király hajdani orvosa, csak ezért hallott rólad. Aztán meg Platón kezdett dicsérni, bár őszintén, téged, hall-

va, nem tudom miért, vagy mivel vakítottad el... Szóval, érdemeid egy részét, mint minden hírnevet szerzett, köszönd Fortunának. És könyörgöm, minden tanítók istenére, és szeretett Alexandroszomért, hogy halálodig képezd magad!

ARISZTOTELEÉS: Mit tanítottál eddig a fiúnak?

MAKEDÓN IDEGEN: Bánatát versbe tudja önteni, és lírán eljátszani. Fejből tudja Homérosz eposzait, ne vágj szavamba... kérlek, a filozófia bölccsé még senkit se tett! Rejtett céloom volt, hogy a királyi hübriszt oldjam, talán így menthetek néhány balga nőt, sok lelkes katonát, és birodalmakat. Gyorsan fut, és biztosan lovagol, mert ismeri a test és a lélek anatómiáját. Ezen felül jól számol, kiismeri magát az erdőben, a csilagos égbolton, tudja elődeinek vesztés és nyertes csatáit, féli az ember sorsát rendező isteneket.

ARISZTOTELEÉS: Valóban jó tanító voltál, de úgy látszik, sorsod csak névtelen szolgálat marad.

MAKEDÓN IDEGEN: Sajnállak kolléga, ha még a tündöklésben hiszel. Így érthető, hogy fizetségként miért csak aranyat, és saját szőlődombot láttál, rabszolgákkal, kiket kedved szerint meghágsz vagy megostoroztatsz. Nem kértél iskolát a népnek, jogokat a pórnak, méltóságot, minden léleknek. Nem törted magad elveid megvalósulásáért, melyben írásaid szerint, annyira hiszel. Lehetőséget kaptál a sorstól, csak nincs hozzá víziód. Hozzon bölcs álmod rád az éj, és Athénra igazabb reményeket!

ARISZTOTELEÉS: Figyelmeztetek bölcs tanító természeted megveszekedett, és a szószátyárság sehol sem erény! *(magában: Hogy ez az ember nem unja még a dörgedelmeit!?)*

MAKEDÓN IDEGEN: Nézd el hibáit, egy hozzád kéréssel forduló idegennek. *(magában: Valóban elfecsérelt idő volt minden tenni akarásom! Azt hittem, hogy egymagam is képes vagyok itt hatni, mint egy Héraklész vagy Antigoné.)*

ARISZTOTELEÉS: *(immár egyedül)* Szúrós északiak! Pallasz Athénére mondom, bírnám észjárását e makedónnak, csak emészténém jobban modorát.

KARVEZETŐ: Sóhajt Arisztotelész, és álomra hajtja fejét.

KAR: De jaj, mit hozhat kimerült filozófnak az álom?

Van-e mit nem uralhat, e nagyszerű agy?

KARVEZETŐ: Fáradt testét leveti, mint köpenyegét,

Kígyó gyanánt lecsúszik róla csendben a takaró,

Halhatatlan lelke gondolatokba merül, majd egy

Megtalált sugallat körül köröz ciklikusan.

ARISZTOTELEÉS: Isten kopasz, mint a csecsemők, és roppant elegáns

Mind öltözetében, mind modorában.

Jelen van, mint tengerben a víz, égbolton a levegő

Nem szükséges semmi transzmutáció, csak a tényállás elfogadása.

Édes, könnyű elfogadás, hogy maradhatnék örökre benne?

KARVEZETŐ: Mosolyogva nézte közben lepedőtelen tetemét.

Majd Éosz első sugarával boldogan felébredt.

II.

MARCUS: Mi oly sürgős bölcs barátom, hogy napnyugtakor küldeted szolgád, hogy már reggel hajlékomba hívj?

ARISZTOTELEÉS: Vendégem érkezett a dicső makedón földről, kinek esztét, és hevét egyedül el nem bírtam. De bocsásd meg nekem, hogy ma már nem kell tanácsod. Elhatározásom született, mely végleges.

MARCUS: Látomásod volt, onnan ez eltökéltség! Nem szép, hogy hallgatsz róla barátod előtt. Nevetek veled, de halljuk a részleteket.

ARISZTOTELEÉS: Lakoma, ökörsütés, fuvalás lányok és márványalkatú ifjak tánca nélkül, így egyszerűen, kívánj barátod hajójának jó szelet!

MARCUS: Hová mész? Őrültk elhatározás lehet csak! Nem! – tanácsom ez. Athén istenit, miért kaparnád újra máshol ki a gesztenyét?

ARISZTOTELEÉS: Szóval múltamból éljek, törölgessem a port érdemeimről, mert bölcsességemből és tetterőmből szerinted többre nem telik! Jó barátom, kérlek, ne zökkents vissza e rosszba! Osztózz örömben, Marcus, minden

olümposzira kérlek! Nem lehetsz oly vadlelkű, hogy nem érzed! Hisz mily barát az, ki nincs veled az örömben, csak bajban ugrik elő, mint nyúl a bokorból, hevesen sajnálkozva, és áldozva az isteneknek, hogy mily jó, hogy nem én vagyok az, akit...

MARCUS: Vedd már rövidre! Hová mész?

ARISZTOTELESZ: Vidd a hírt barátom, hogy Arisztotelész immár Philipposz királyi udvarában lakik.

KAR: Athénból a legnagyobb tudós, az igazsághoz menekült.

Tágas szökőkutak mentén, hús kerengőben sétál.

Márton Ágnes

Kedden történt. Most péntek.

Gyónhatsz nekem, hirdette Hexempixel Pál.
Mondd csak, ereszd ki, közönséged leszek.
Mézzele kente portáját, félfenéken csúsztam
a pajtába, ahol ült. Zöld púpú legyek
dönögték a talpam. Odaragadtam én már
a földhöz, dagonyázni jól is esik. Úgy van,
bólintott, úgy is lesz. Nem utazol, nem kérdik
egyenruhások: business or leisure. Másfajta
kegyelem szabályoz már. Mint mikor csillár reng
földrengés előtt. Mint mikor elfelejtesz
valami fontosat, és a szádat nyalod,
próbálsz felidézni. Mint mikor csuklyás figurát
látsz: egy emlékezetből kihullott isten az, vagy
akasztanak valakit. Válasz helyett lehúztam
a ragacsba Pált, birkóztunk. Te beszélsz, disznó-
házi, önjelölt pap? Hát nincs is arcod.
Könyökkel öleltem, még bele is rúgtam.
Hallgatni tanulj meg, sőt bravózni. Ingyen.
Hogy kerültem haza, nem tudom. Méznek, cukorkának
már a nevétől is hányok, hirdetések nem olvasok.
Kidobom a kínai sütemények jóscéduláit. Gyalog
megyek messzire is, élelmiszert nem halmozok.

Irodalom

MÁRTON ÁGNES (Ózd, 1965), író, költő, műfordító, az *Ofi Press* és a *One Hand Clapping* szerkesztője, a Royal Society of Arts tagja. Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban jelentek meg főbb kötetei. Több nemzetközi díj és írói ösztöndíj nyertese.

Nyirán Ferenc

Komplex jel

Nagy utat jártunk be a negyvenötezer éves, *sus celebensis*t ábrázoló indonéziai barlangrajztól a szöveg komplex jellé válásáig, de előbb a reptiliánok tettek róla, hogy a dinoszauruszok eltűnjenek a bolygóról, majd átadták tudásukat a születő nagy birodalmaknak, hogy azok mára számunkra megfejthetlenné vált céllal építményeket emeljenek, így tartva a kapcsolatot égi oktatóikkal.

Aztán elértünk ide, ahol a bölcsészlány elsírja magát egy előadáson, és attól kezdve a költő csak neki beszél József Attiláról. A lány, ha szárnya nőne, már szállna is fölébe, röpülne egyre, hogy megnézzé, hol is lakik Kukorelly Endre. De asztalán káosz és ragacsos narancsszörp, hát szállni képtelen. Két macskája alufóliából gyúrt labdát kerget, és ő velük dorombol –

Galaxisok születtek és pusztultak el, míg vettem a bátorságot a vallomásra, mert lélekben kalandvágó voltam, és csak a reménytelen vonzott mindig.

NYIRÁN FERENC (1951, Debrecen). Kötetei: *Apróságok kicsiny tárháza* (Műút könyvek, 2016) és *Kentaur* (Napkút kiadó, 2018).

 Irodalom

Nem sejti

Amikor megismertem, épp kenyeret lopott egy halottól. Később aztán vajás kalácsot követelt, mert kérni nem tudott. Adtam neki. Itt vertem be az első szeget a koporsómba. Akkor kellett volna elküldenem, de gyáva voltam, vagy lusta, ki tudja ezt ma már. Szép lassan belakta az életemet, fészket rakott a gondolataimba, majd terjeszkedni kezdett. Már övé az egész ország, övé a hatalom, s most Istennel kacérkodik. Nem elég, hogy éjjelente sikátorokban, sötét utcasarkokon árulja magát, holott nincs rászorulva, de kell neki a mások megszerzése, a

bokor alján való vad kéjelgés.
Nyüszítését hallja az egész város.
Nem elég neki az arany palota,
viszi a vére, hajtja a mocsokba,
csak hogy engem megalázzon.
Nem sejti, hogy míg távol van,
éjszakánként kovakövön élesítem
medveölő késemet.

Ácsok

Szegek nélkül, csak fából.
Rönkházad is így ácsoltad
az erdő mélyén, távol minden
civilizációtól, kőhajításnyira
az óceán partjától.
Aztán egy baljós hajnalon
rád találtak üldözőid.
Ácsolnak most ők is,
tákolmányukkal arccal
az öböl felé, ahol a
caravellák horgonyoznak.
Nem bajlódnak az illesztésekkel.
Nem simítanak gyaluval.
Kopácsolás visszhangja.
Örvénylő faforgácsok a fűn
forróságában. Ácskapocs és
szekerce. Ahogy majd
bokádba, tenyeredbe is.

Dr. Kányádi Iréne

Örökös gyermek egy felnőt világban

Urszinyi Mária festészete

Urszinyi Mária 1949-ben született Nagyváradon. Tanulmányait a nagyváradi Népfőiskolán, majd a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán végezte Miklóssy Gábor és Abodi Nagy Béla tanítványaként. Tanulmányai után rövid ideig tanár volt a Szatmár megyei Halmiban, azonkívül illusztrációkat készített, jelenleg Nagyváradon él és alkot szabadúszóként.

Az egyetem első évét a kerámia szakon végezte, ennek hatása rengeteg munkájáról visszaköszön. A második évtől kezdődően tanulmányait a festészet szakon folytatta, ahol az egyetem ideje alatt évfolyamelső volt. Diákévei alatt rengeteg illusztrációt készített a kolozsvári *Utunk* című hetilapnak.

Munkássága roppant szerteágazó, a festészet mellett dolgozott agyaggal, szobrokat és illusztrá-

Cím nélkül, dátum nélkül, karton, szénrajz, szignózva (Joó Edith gyűjteményéből)

Galéria

KÁNYÁDI IRÉNE (1977, Sepsiszentgyörgy) filozófus, művészettörténész. A BBTE filozófia szakán végzett és szerzett doktori fokozatot, 2013 októberétől a PKE adjunktusa. Tanulmányai szaklapokban láttak napvilágot.

ciókat is készített. Teherbírása, kiapadhatatlan kreativitása, folytonos munkakedve rengeteg műalkotás megszületését eredményezte, éppen ezért Urszinyi Máriát az egyik legtermékenyebb művésznek is tekinthetjük. Saját becslése szerint több mint 40.000 rajzot, kerámiát és festményt készített. Habár ő anyagi nehézségekből és betegségéből kifolyóan csak egyszer lépte túl Románia határát: Debrecenbe és egy napra Budapestre, munkái által eljutott rengeteg országba, hiszen festményei megtalálhatók magángyűjteményekben Románián kívül Magyarországon, az Egyesült Államokban, Kanadában, Németországon, a világ szinte bármely táján.

Ha csak egy szóval szeretnénk jellemezni munkáit, talán az lehetne a legmegfelelőbb, hogy: *őszinték*. Eredetisége is innen fakad: a közvetlen és

Cím nélkül, 1973, tusrajz, 21 x 30 (Joó Edith gyűjteményéből)

őszinte expresszivitásából. Habár figuratívan fest, egyáltalán nem törekszik az anatómiai pontosságra, nem figyel a lineáris perspektíva szabályainak a betartására. Elsőprő, expresszív vonalvezetése, személyes mitológiája az olasz transzavantgárd művészeit juttatja eszünkbe.

Már egész fiatalon skizofréniával diagnosztizálták, amelynek hatása egyértelműen érezhető alkotásain. Főként önarcképei azok, amelyek megdöbbentő nyersséggel fedik fel a művészno belseő világát. Talán betegsége is hozzájárul ehhez a mérhetetlen őszinteséghez? Nem jelen írás feladata a

betegség és a kreativitás közti kapcsolatot vagy határvonalat taglalni, viszont tudjuk, hogy a „beteg” emberek művészete attól tűnhet eredetibbnek és őszintébbnek a „hivatásos” művészekétől, hogy nem követnek mintákat, szabályokat, nem másolják mások alkotásait, hanem teljes mértékben átengedik magukat az ösztönöknek. Urszinyi Mária habár „hivatásos” művész, soha nem követte mások szabályait, nem másolta mások alkotásait. Spontán módon fest, ritkán készít vázlatokat, mozgalmas, egymásnak feszülő színfoltok kavalkádja és erőteljesen kontúrozott alakjai töltik meg a festmények tereit.

Önarckép, 24×18, akvarell, karton (Joó Edith gyűjteményéből)

Festésmódja stilizáló, ugyanakkor vibráló: mozgalmas vonalvezetése az expresszivitás maximumát éri el. Rengeteg dekoratív elem jelenik meg a munkáin, fokozva a zsúfoltságot, a mozgalmaságot. A belső énjét vetíti ki a környezetére, ez köszön vissza alkotásaiból, ettől válnak mélyen személyessé, hitelessé és őszintévé.

Önarcképein kegyetlenül meggyötörtnek ábrázolja magát, tudatosan rúgja fel a szabályokat, a szép kategóriáját messze elkerülve építi fel személyes mitológiáját. Erős kontúrvonalai, vázlatosnak tűnő alakjai, pasztózus felületei nyers, ugyanakkor határozott kompozícióba csoportosulnak, szuggesztív erővel jelenítik meg a szereplőit vagy önmagát.

Főként a '70-es években született önarcképei kegyetlen őszinteséggel fedik fel a művésznő belső vivódásait, betegsége által felerősödött öröklődéseit lelkének a legbensőbb rétegeibe nyúlva, onnan hozza felszínre, tárja a néző elé meglepő őszinteséggel, nyersséggel.

Témaválasztásában gyakori a család, a szülők, testvére, ezekről a munkákról mérhetetlen

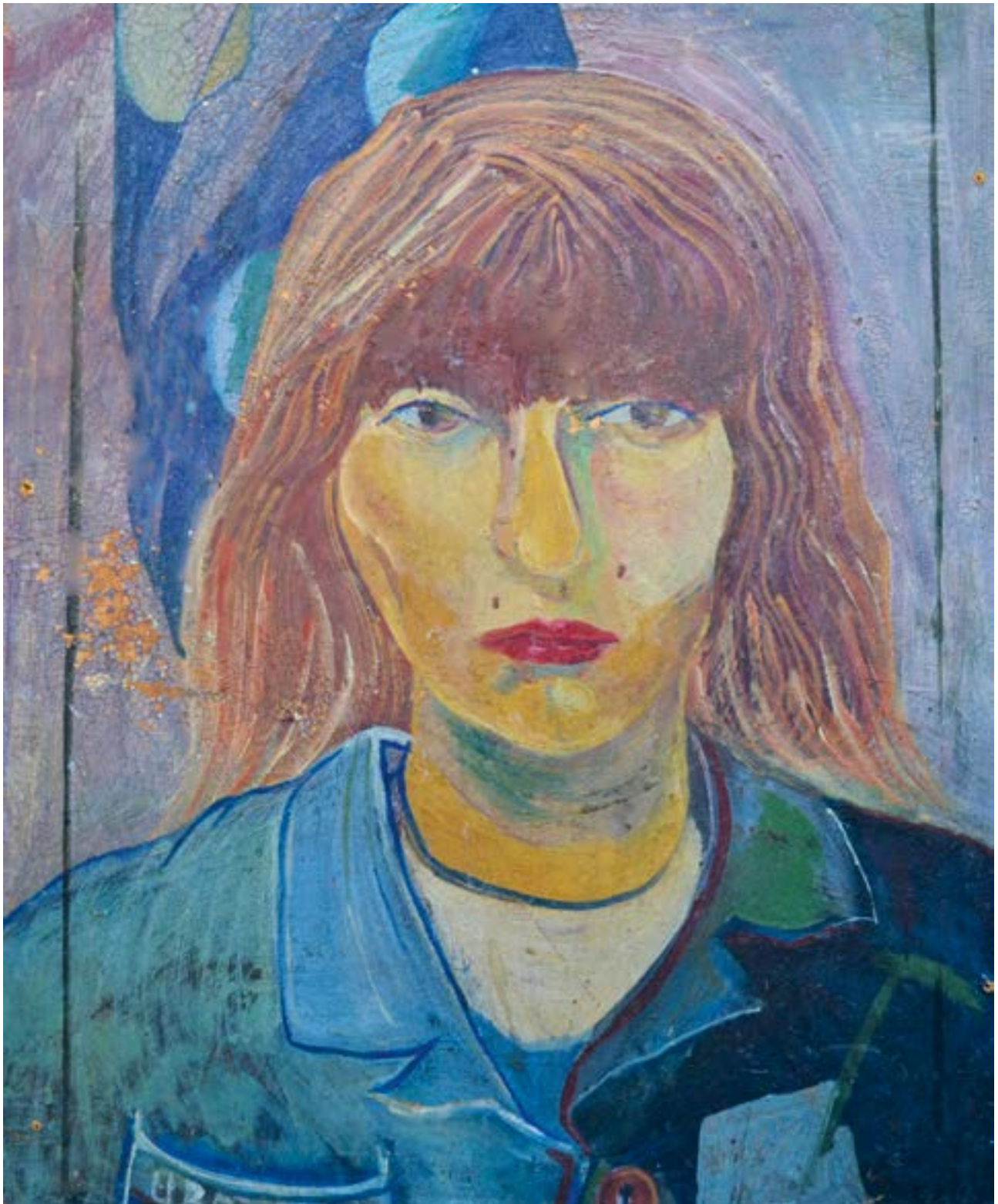
Anyukám kapuja, Juhász Gyula 6. szám (Joó Edith gyűjteményéből)

ragaszkodás érződik a hozzá közel állókhoz. Ugyanakkor szerelme(i) is meghatározták alkotási időszakait (Radu Cotișel, Beier Laci periódusok).

Kompozíciói zárt terekbe rendeződnek: a szoba, a műterem, ahol a szereplők közötti viszony nem követ egy megszokott vizuális narratívát, hanem szokatlan kapcsolataik révén hökkentik meg a nézőt.

Példaképének Van Goghot és Tuculescut tekinti örjítő színeik miatt. Rengeteg Van Gogh parafázisa van, nem másolja, hanem újraértelmezi, átrágja, átszűri a saját tapasztalatán, érzésein és egy mélyen személyes interpretációját adja Van Gogh festményeinek.

Rajzainak vonalvezetése, ellentétben a festmények egzaltát színekavalkádjával, nyugodtságot sugároz. A festék illata, a vászon látványa extatikus állapotba hozza, míg a papír, a rajzolás megnyugtatja. Annak függvényében, hogy mennyi pénze van, megengedheti-e magának, hogy vásznat és festéket vegyen, fest, vagy ha nem, akkor rajzol.

Önarckép, 1980, 40×60 cm, olaj, farostlemez (Joó Edith gyűjteményéből)

Érdekes és egyedülálló életút az övé: örökös gyermek egy felnőtt világban, örökös pénztelenség és folyamatos munka, vadság és örültség, eksztázis és végletek kavargása a vásznon és a fejben...

Végezetül, fontosnak tartom szó szerint visszaadni egy Gittai István által készített beszélgetés szövegéből kiragadott részletet. A szöveg, habár versnek hat, egy Urszinyi Mária által írt bevásárlólista szövege 1997-ből.

„Vettem
 Egy fekete-fehét tv-t,
 Egy rökamiét,
 Egy kádat a teraszra,
 Megcsináltattam a fogamat,
 Megcsináltattam a vízcsapokat,
 Bevezettettem a telefont,
 Vettem két darab széket,
 Három darab porcelán elefántot,
 Mindennap megiszom egy liter tejet,
 Minden hónapban befizetem a
 Lakbért,
 Mindennap meg vagyok híva
 Egy ebédre drága jó szüleimhez,
 Minden vasárnap elmegyek a
 Templomba,
 Vettem egy rövid, tarka bundát,
 Egy kis kazettás magnót,
 Valamint egy bakancsot és egy kockás sapkát,
 A ruháimat a barátnőmtől kapom.”¹

Önarckép árnyékban, 1996, 56×62 cm, fatábla, szignózva (Joó Edith gyűjteményéből)

Urszinyi Mária képeihez

Sárgák. Sárgáink. És a művésznő nevet. Ő is sárga. Mi is sárgák vagyunk. Kezében a fésű, egy fiatal-kori fésű. Úgy tesz, mint aki nem érti a saját mosolyát.

Jönnek az arcok, piros és fekete mosolyok, elcsodálkozások.

És a derékszögek, a párhuzamok nem akarnak engedelmessé válni. Valami furcsa erő kanyarítja őket a végtelen felé. S a huzatban megbillennek az arcok. Felém fordulnak. Már nem is félszegek, s már nem is simulnak igazán a vászonra, a fatáblára.

Kibújtak a foltos keretek szorításából, majd talán tapsolni kezdenek körülöttünk, a folyosón...

Talán kibékítenek végre ezek az arcok, talán önmagunkkal is. Ezek a sárgák, ezek a pirosak. Ezek a bumfordi jelek, ezek a szabálytalan, törvénytelen kívüli, foltos és emberséges költemények.

Mert ideje volna már.

Szűcs László (Bihari Napló,
 Szó-kép-hang-szín rovat, 1990)

Virágok '98, 50×30, olaj, farostlemez, szignózva (Joó Edith gyűjteményéből)

¹ Gittai István beszélgetése Urszinyi Máriával 1997 szeptemberében (*Ha rajzol, megnyugszik, ha fest, extázisba jön*)

A színektől meg a festék illatától jövök lázba

Határaitam kereseim *címmel jelent meg 1999-ben a Bihari Napló Kiadó gondozásában Gittai István interjúkötete kortárs nagyváradi képzőművészekkel. Az alábbiakban az Urszinyi Máriával Ha rajzol, megnyugszik, ha fest, eksztázisba jön című beszélgetésből idézünk fel részleteket.*

Olyan kislánynak tudlak elképzelni, aki annak idején a falat, a járdát, és a fehér paplanhuzatot is tele-rajzolta. Hogyan volt ez valójában?

Gyermekkoromban gyógyszerész apukám folyton rajzoltatott, csakis azért, hogy megnyugodjak. Nagyon nyugtalan természetű voltam. A rajzolás hároméves koromban kezdődött, és azóta is tart. Elemistaként lemásoltam meséskönyveim illusztrációit, s nem hitték el, hogy én csináltam. Hatodikos koromban első díjat nyertem egy országos rajzversenyen, amelyen a képzőművészeti egyetem diákjai is részt vettek.

Lehetett-e, kellett-e téged rajzolni tanítani?

Kovács Péter tanár és én, 2003, karton, akvarell, 44×35 cm, szignózva (Joó Edith gyűjteményéből)

Hogyne. Alsó fokon Horia Coriolantól, Tompa Mihálytól és Mottl Romántól, felső fokon pedig Miklóssy Gábortól és Abodi Nagy Bélától tanultam rajzolni, festeni. Hajlottam arra, hogy megtanuljam a mesterfogásokat. Miklóssynak az volt a szavajárása, hogy aki aktot tud rajzolni, az mindent tud. Az egyetemi felvételi előtti napon tíz aktot rajzoltam. (...)

Gondolom, nem sértő, ha azt mondom rólad: deviáns, különc és magányos művész vagy. Mennyit dolgozol naponta?

Ma például fél ötkor keltem, s nekiláttam rajzolni. Mostanában inkább rajzolok, mert nem nagyon van vásznam. Nem jut rá. Egy fesztűrámá vászonnal együtt 50 ezer lejbe kerül. Ehhez még hozzájön a festék és a rámaköltség. Nem bírom anyagilag, így kénytelen vagyok grafikázni. Az jóval olcsóbb.

Tizenöt éve kísérem figyelemmel munkáidat. Amíg festményeiden egyre stílizáltabban jelennek meg a formák, az alakok, – a részletekkel már-már mit sem törődve – addig grafikáidon, ha egy vonallal is, de pontosan megfogalmazódik az, amit akarsz. Más lelkiállapotban festesz, és megint más lelkiállapotban ülsz le a rajzoláshoz?

Ha festek, eksztázisba jövök. Ha rajzolok, nyugodt vagyok.

Az eksztázist mi váltja ki belőled?

A színektől meg a festék illatától jövök lázba. A festéket szinte rádobom a vászonra, a kartonra. (...)

Mikor jártál külföldön?

Egyszer voltam egy napot Debrecenben, s egyszer, 13 évesen Budapesten.

Vízio, olaj, farostlemez, 73×68 cm, 1974, szignózott (Joó Edith gyűjteményéből)

Nem vagy kíváncsi Párizsra?

Nem. Egyáltalán nem. Útlevelem sincs. Elolvasom a nagy festők önéletrajzát, fellapozom az albumaikat, s ez elég nekem. Tuculescu és Van Gogh a két kedvencem, mindkettőnek őrlítőek a színei. Egy kicsit tán én is őrlüt vagyok, de nem bánom.

Mese, 65×77 cm, olaj, vászon, 1974,
szignózott (Joó Edith gyűjteményéből)

Műterem és társadalom, 67×87 cm, olaj,
vászon, 1975, szignózott
(Joó Edith gyűjteményéből)

Cím nélkül, dátum nélkül, szignózva. Tus és akvarell, papír, 98×69 cm (Joó Edith gyűjteményéből)

Én és Beier Laci kompozíció, 1972, 50×46 cm, karton, akvarell (Joó Edith gyűjteményéből)

Napimádó, gipsz, 1966, 106 cm magas, 65 cm széles (Joó Edith gyűjteményéből)

Kortárs román regényt ajánlok a magyar olvasók figyelmébe, s tudatában vagyok, hogy ötletem szokatlan, de legalábbis annak tűnik. Lévén, hogy a kortárs magyar irodalom tálcán kínálja magát, a szerzők egy része pedig európai kaliberű híresség, adódik a kérdés: mi haszna származhat a magyar olvasónak egy fiatal román szerző felfedezéséből, aki Bukarestben sem túl ismert, annál kevésbé Nagyváradon.

Íme a válasz: nem a szerző, vagy a mű értéke készlet arra, hogy megírjam ezt a recenziót, hanem a törés/szakadás, amit ez a regény jelent. Arra célzok, hogy a román irodalom paraszti irodalom volt, s ma is az (remélem, hogy magyar fordításban ez ugyanolyan kategorikusan, nyersen hangzik, mint románul). A Jószerencse malmától a Ionon és A Moromete családon keresztül, egészen a Ioșca-ig (2021-ben megjelent, kiemelkedő

regény), a román írók a falu világára, a vidékre, a földet művelőkre koncentráltak. Nem mindannyian, és nem kizárólagosan, de az összbenyomás ez, főleg mivel ezeket a műveket tanították az iskolákban, a közoktatásban. Elég sok magyar haver mondta a szemembe, sör mellett, az igazat: „Mihai, ti, románok, bolondultok a parasztokért. Nálunk ez a szenvedély sokkal visszafogottabb, alacsonyabb hőfokú, ha egyáltalán létezik még”.

Tőlük tudtam meg, hogy a közép-európai irodalmak (talán a lengyel kivételével) inkább az urbanus társadalmak feszültségeire összpontosítanak, s kevésbé a falu világára, aminek, bevallom, korábban nem voltam tudatában. Ezek a beszélgetések nagyban befolyásoltak, modhatni meghatározóak voltak: felidéztem a vidéken, egy dél-erdélyi román faluban töltött gyermekkoromat, és rádöbentem, hogy a házban egyetlen könyv sem volt, eltekintve az Evangélium egy rongyosra olvasott példányától. Természetesen ott voltak még az unokatestvéreim tankönyvei is, de ez volt minden. Senkinek nem fordult meg a fejében, hogy összeállítson egy könyvtárat, ahogy azt a városi emberek tették, legalábbis a tanultabbak. És ezen beszélgetések során ébredtem rá arra a zsákutcára, amibe a román irodalom keveredett, önhibájából: könyveket termel parasztokról, városiaknak. És igen, ugyancsak ezen beszélgetésekből értettem meg, hogy a magyarok, akár csak más közép-európaiak, iróniával szemlélik a román irodalmat.

Mihai Buzea A Közeledés Elmélete

Dialog

MIHAI BUZEA (1971) román író. Bölcsészként diplomázott (1996), 2014 után Londonban élt, ottani élményei jelentek meg *Gastarbeiter* című dokuregény-kötetében (Polirom, 2017). Legutóbbi kötete: *Paralel* (Polirom, 2021).

Mihai Buzea és 2017-ben megjelent riportregénye, a *Gastarbeiter* borítója

Legyen bár jóindulatú, az irónia irónia marad. Amikor egy gyerek úgy beszél, mint egy felnőtt, bátorítod, de nem tudod komolyan venni. Egy gyerek, az csak egy gyerek.

Miközben a *Teoria apropierei* című kötetet olvastam – Bogdan Răileanu írta, a Humanitas kiadónál jelent meg 2019-ben – megérintett egy gondolat. Nem emlékszem, hogy „szólt” pontosan, de tudom, hogy vicces volt, szomorúság, de reménnyel teli:

olyan volt, mint egy helyére emelt koporsófödél hangja. Vagy mint amikor először sír fel egy csecsemő a szülőszobában. Vagy mint egy olyasvalakinek az élménye, aki biciklizni tanul. Vagy, mondjuk, eszembe jutott, ahogy Londonban éreztem magam, amikor habozás nélkül közlekedtem a metróra, miközben a fiúk a csapatomból egyik ámulatból a másikba estek. Röviden, azt éreztem, hogy a román irodalom a saját lábára állt, megindult a maga útján, nem kell többé a parasztok cipeljek a hátukon: a regény Velencében játszódik, Robertnek és Alexeinek egész más gondjai vannak, mint a tengerikapálás, a szőlőkötözés, vagy a kévekötés.

De van még valami. Az erdélyi távolságtartás/gyanakvás oka a vallás, pontosabban az ortodox klérus által a román közösségekre gyakorolt óriási hatás. Bogdan Răileanunak van hozzá bátorsága, hogy a regényben leírja fehéren-feketén: „A pap, ez volt az a szó, ami közénk állt”. Meglehet, nem tűnik nagy dolognak, de döntő pillanat: valaki rátapintott a lényegre. Természetesen a román értelmiség gyenge pontjára, a magyarral, vagy a csehvel szembeni lemaradására célzok az egyéni vallásosságnak, a választásnak, a következmények vállalásának tekintetében. Hogy világos legyen, miről beszélek, megvilágítom egy formájában vicces, tartalmában szomorú példával: a Bukarestben épülő hatalmas székesegyház a Nemzet Megváltása nevet viseli. Más szóval, a 2021-es évben a románok még nem jöttek rá, hogy csak az egyének számára elérhető, de nem a nemzeteknek, vagy más, nyáj jellegű csoportosulásoknak, amilyenek a klánok, a bandák, a csoportok, testvériségek, az egyesületek, a brigádok stb. Erről, a kereszténység, és nem az ateizmus felvállalásában bekövetkezett lemaradásról van szó, erre cél-

zok, amikor gyenge pontról beszélek. És azt gondolom, hogy csak itt válik érdekessé ez a regény a magyar olvasó számára. Leegyszerűsítve, remélem, hogy ez a gondolat fogalmazódik meg benne: „Odanézz, már a románok is kezdenek felzárkózni”.

Ca român, am sentimentul cuiva care se îneacă; mă agăț, deci, de cel care îmi este cel mai aproape, adică de un maghiar.

Románként, úgy érzem magam, mint egy fuldokló: belekapaszkodom tehát abba, aki legközelebb van hozzám, tehát egy magyarba.

Van egy harmadik téma is, talán a legnehezebben észrevehető. A nő. Úgy tűnik, hogy a román írók, irodalmi vonatkozásban nem tesznek különbséget a

nő és a szép nő között. Lehet, jobb is ez így, mert amikor a szép nő nevű szereplővel dolgoznak, az mindig olyanszerűre sikeredik, mint a végzet asszonya a könnyű francia regényekben. De itt, ebben a regényben Ligia, a szép nő alakjához irodalmi érettséggel nyúlnak, a valószínűségbe bugyolálják, ha mondhatom így. Mivel ő, a szép nő, választhat, s a rossz regényekben ez mindig a kárára válik. Răileanu másképp szövi a szálát... hogy hogyan, azt majd meglátják, ha elolvassák.

Párbeszéd

PENGŐ ZOLTÁN (Nagyvárad, 1967) újságíró, világutazó, gazdasági szakíró, a Maszol.ro portál munkatársa.

Miért használtam nagybetűt a cikk címében, ha a regényé A közeledés elmélete? A személyes elméletem szerint a románok és a magyarok kölcsönös Közeledése szükséges, hogy megmentjük, ami még menthető: mindkét világot, a magyar nyelv világát és a román nyelv világát is elárasztják az anglofón, főleg amerikai kulturális termékek. Románként, úgy érzem magam, mint egy fuldokló: belekapaszkodom tehát abba, aki legközelebb van hozzám, tehát egy magyarba. Ahogy én felfedeztem a magyar írókat, talán nem ártana, ha egy magyar felfedezné a román írókat. Addig, amíg még léteznek! Nem vagyok biztos benne, hogy a következő generáció nem közvetlenül angolul fog írni.

PENGŐ ZOLTÁN fordítása

Lakatos-Fleisz Katalin

A ház és a csipkebokor

Szél van. Kintről borogatás, csattanás hangjai. Sietni kell, minden mozdítható tárgyat biztos helyre menteni a vihar útjából. Nem lehet olvasni, dolgozni, egyáltalán semmit sem lehet csinálni ilyenkor. A szélvihar minden idegszáladat leköti. Feszült figyelemmel készenlétben állsz. A tűz lobogásához hasonlatos zúgást hallgatod. Mert szél és tűz ugyanúgy beszél.

Mondják, itt síkvidéken a szélnek nagyobb az ereje, gyakrabban is tör ki szélvihar. Ez valóban így van. Erdélybe beljebb haladva, Kolozsváron nem emlékszem orkánra, szélviharra. Egyáltalában jégesőre, nagyobb villámlásra sem, az elemek semmilyen tombolására. Nagyvárosban amúgy is másképp van. A nagy hideg vagy meleg, leszakadó esők előtt mindig bemenekülhetsz egy klimatizált szupermarketbe, látva, hogy bent a csillogó díszlet most is ugyanaz, megnyugszol, a

Esszé

LAKATOS-FLEISZ KATALIN tanár Nagykárolyban született 1978-ban. Debrecenben és Finnországban doktorált, a BBTE szatmárnémeti tagozatán óraadó tanár. Tanulmányai, esszéi, kritikái jelennek meg hazai és magyarországi folyóiratokban.

kinti nagyidő különben sem olyan komoly, mindjárt elmúlik.

Nem véletlen, hogy a Bibliában annyiszor szerepel a „ne féljetelek”. Mert az élet igenis félelmetes. Nem a holnaptól való félelem értelmében, ami arra készlet, hogy alaposan „bespájolj” és megvedd a harmincadik kütyüt, amire sosem lesz szükséged. Inkább olyan értelemben, ahogy a Biblia mondja: félni az Istent. Ami Mózes arra készítette, hogy elnémuljon és levesse a saruját az égő csipkebokor előtt. De nem csak ez a félelem létezik. Legalább olyan erős az élethez való megunhatatlan és megszokhatatlan vonzalom. Olyan ez, mint egy bizonyos állatfajhoz: kutyához, macskához vagy lóhoz való atavisztikus vonzódás. Amikor órákig el tudsz nézni egy

ablakkeretben mosakodó macskát, próbálsz kicsikarni tőle valami emberi gesztusra hasonlító mozdulatot, aminek aztán nagyon megörülsz.

Ez az élet legelső sorban a tiszta természetben, a táj emberen kívüli képében látható. Hogy ezt a tiszta természetet – életet – minden félelmével és vonzerejével átéld, íme a következő recept. Végig egy régi házat – lehetőleg vályogból vagy fából – egy viszonylag ritkásan lakott falu szélén. Összkomfort kizárva. Költözz bele, lakd be. Jó, ha az öregség is jelen van a házban egy idős szülő személyében. Fontos, hogy peremen, a falu szélén legyen ez a ház, tágas mezők szomszédságában, hogy betölthesse azt a védelmező funkciót, ami minden háznak elsődleges szerepe. Ne csak hétféligi ház legyen, éld meg itt a mindennapokat. Ragyogó nyárvégeken innen indulj el szerencsét próbálni, és zimankós decemberi estén ez a ház fogadjon be újra. Az első néhány évben ez a ház elsősorban menedék. Később, ahogy múlnak az évek, az idő is hozzád csatlakozik. Bármit csinálsz a házban, végzed a napi tennivalókat, az idő, mint árnyék, követ. Lakótárrá válik. Néha a jelenléte erősebb, néha háttérbe vonul. Júliusi délutánokon az ablakon betűző napfényben, ahogy a vázába állított liliomokon játszik, ott van ez az idő. A költözéstől számított húsz év. Mellbe vág, letaglóz a felismerés. Olyan ez, mint amikor az udvaron álló mohos kőkútba nézel, és lent a mélyben feldereng egy arckép. Apró és kivehetetlen. Talán a te arcképed.

Az itt megélt élet eseménytelen, nincsenek programok, nincs meg a hova méz este kérdése. Drámák legfeljebb a lélekben játszódnak, és olyanok, mint egy nyári zivatar. De mégsem a természet adta nyugalom ez, abban az értelemben, ahogy a nagyvárosi ember elképzeli a természetet. Nagyvárosból pihenni, felüdülni, jó levegőt szívni megyünk a természetbe, hogy a természetnek szánt órák után újra visszaüljünk irodáinkba. Ha kerted van, mert történetesen kertvárosi részben élsz, a kert a barátokkal való találkozás, a sütögetés, a grillpartik helye. Nagyvárosban az időjárás sem számít. Illetve csak annyiban, hogy a gardrób-ból melyik ruhát húzod elő, illetve be- vagy kikapcsolni kell a fűtést.

Ezen a helyen a természet azért nem elsősorban nyugalom vagy pusztán felüdülés, mert valamilyen állandó aktivitásra, odafigyelésre, mondhatjuk akár, munkára késztet. Maga a táj, a természet pusztája jelenléte. Hogy ott van, és úgy van. Ahogy a valóságos tájak képekké alakulnak. Egy fát mindig csak a körötte vibráló levegővel látsz. Az ég rajzolja ki a fát valamilyenné, ami azt is jelenti, legalább annyira nézed az eget a fák ágai között, mint magát a fát. Mint az optikai csalódást tematizáló rajzok: két emberi arcél kelyhet rajzol ki. Melyik a fontosabb? Olyan, hogy fa önmagában nem létezik. A fa: vigasztaló forma, testet öltött levegő. Keménysége csak álca. A tapintás ellenében a látásnak hiszünk: az ághajlatok ívelt formáinak, amik még a *szavak előtt* vannak. A kert végében áll egy fiatal akácfa: vékony törzséből kivált egy másik majdnem-törzs, mintha megkettőzte volna magát a fa. Nem lehet eldönteni: az elágazás törzs vagy ág. A törzs az elágazás pontján csak kicsit szélesedett ki, mintha ugyanazt a törzsvonalat akarta volna folytatni, miközben engedmenyt tett az elválás felé is. Sehol máshol nem látni ezt a kecses, gondolatteli V alakot. A forma kivált a tájból, a körötte levő fák közül, és ha a kertre nézel, mindig ezt a fát keresed. Miközben tudod, a szokványos, készen kapott kérdések: mit mond neked, mit akar ez jelenteni, semmit sem érnek. A fa arcot kapott, de néma maradt.

Nem tudni, miért van jelentősége egy-egy fa furcsa elhajlásának, a görbeség ezernyi változatá-

nak, az égre karcoló krikszkrakszoknak. De mondani akarnak valamit. A látvány vigasztal. Egyszerre érezni a *titkot* nagyon távolinak, ami mégis ismerősként üzen. A titok nyelve a képek nyelve, a szó ilyenkor kifulladás, dadog, behozhatatlan hátránnyal küzd.

Az ég rajzolja ki a fát valamilyenné, ami azt is jelenti, legalább annyira nézed az eget a fák ágai között, mint magát a fát.

Ezeket a képeket keresed az irodalomban, ezek a tájak elevenednek meg Krúdy epikájában. Göcsörtös fák, fű között sokáig megülő vizek, lapangó köd, vagy éppen végtelen aranyzöld látóhatár. Még akkor is, ha más jellegű tájról, mondjuk a Balatonról írsz. A képpé való átfordulásban mindig ott a titok nyugtalansága. Lehet, hogy a kép rajtad ütött hatalmas követeli a vándorlétet, félotthonosságot, ezt az egész önként vállalt száműzetést?

A szél lassan elcsitul. A zajokat figyelő feszült figyelem lankad. Redőnyöket felhúzod, ajtókat kinyitod. Az eső ütemesen dobol a terasz fedelén.

Nagyon megijeszt, amikor a nyelvről való gondolkodás, a véleményalkotás átcsap piszkálódásba, kioktatásba, kardozásba. A közösségi háló jó terep ahhoz is, hogy a nem szakemberek megmondják a tutit. Vajon miért van egyre több önkéntes nyelv-művelő? Mi állhat annak hátterében, hogy mindenáron és bármiáron kardoskodunk a nyelv működésével kapcsolatos elképzeléseink mellett? Hol lehetne a határ a segítő kijavítás és a rosszindulatú piszkálódás között? Erről tandemezünk így júliusban.

(Minya Károly)

Az anyanyelvvél foglalkozókat három csoportba sorolhatjuk azzal a megszorítással, hogy még ezek között is vannak átmenetek. Az egyik tábor az ösztönös, laikus nyelv-művelőké, akik az anyanyelv iránt érzett elfogult szeretetük miatt

Tandem

MINYA KÁROLY nyelvész, a Nyíregyházi Egyetem főiskolai tanára. 1963-ban született Kisvárdán. Rovata van az Édes Anyanyelvünkben és az Interpress Magazinban. Kötetei: Mai magyar nyelvújítás, Új szavak I., II., III.

túlzott szigorúsággal ítélkeznek, és gyakran többet ártnak, mint használnak. Bizonyos fokig meg lehet érteni a magyarságféltésből is fakadó aggodalmaikat. Ők lehetnek gyakran kioktatók, piszkálódók a közösségi felületeken, amolyan nyelv-művelő kommenthuszárok. A másik tábor tagjai a leíró tevékenység és módszer hívei, akik a nyelvbe való bárminemű beavatkozást elutasítanak. Szerintük a nyelv-művelés feladata csupán az élő nyelv-szokás leírása és kutatása szociolingvisztikai alapon. A beavatkozás semmiképpen nem. A kettő között foglalnak helyet a hagyományos nyelv-művelést vallók, az előíró módszer hívei, akik szerint van lehetőség árnyalt, óvatos és szükségyszerű beavatkozásra. Például megpróbálni az idegen szavak helyett magyar megfelelőt találni és elterjeszteni, vagy felhívni a figyelmet bizonyos, kommu-

nikációs zavart okozó nyelvhasználati jelenségekre, és válaszolni kérdésekre, kielégíteni a nyelvvel kapcsolatos érdeklődést. Mindezt türelmes meggyőzőséssel, jó szándékból fakadó segítségképpen teszik. Nem felháborodottan, és nem fenyegetőzve.

Némi túlzással mondhatjuk, hogy kilenc és félmillió nyelvészkedő országa vagyunk. Hiszen a gyerekneveléshez, a focihoz és a nyelv-mű-

veléshez mindenki ért. Ezt úgy értem, hogy mindenki szívesen ad tanácsot, hogy hova is kellett volna passzolni a labdát, miként kellett volna nevelni a gyereket, hogy ne legyen olyan hisztis, és hogyan kellett volna helyesen mondani, mert ez és ez így hibás. Ugye ismerősek ezek a pillanatok?

Elképzelhető, hogy nincs több önkéntes nyelv-művelő, laikus nyelvész, mint korábban, csupán arról van szó, hogy létezik a közösségi háló, amelyen a kitett posztokat, megnyilvánulásokat nagyon sokan olvashatják, és ahhoz hozzászólhatnak. Ismert, hogy az internetezők, ha már kifogytak az ellenérvekből, akkor a vitapartner helyesírásába kötnek bele...

Azt kell mindenkinek elfogadnia, hogy létezik grammatikai hiba (pl. *te elmegyek az iskolába*) és helyesírási hiba (a *folyó* minden körülmények között *ly*-nal írandó). Ezek olyanok, mint a KRESZ-szabályok. A Stop tábla előtt mindenképpen meg kell állni. Ugyanakkor a nyelvhelyességi szabályok helyett inkább a tanácsok, javaslatok szóval élhetünk. Például az *összerúgták a port* szó-lás az *összerúgják a patkót* és *rúgják a port* szólások keveredésével jött létre, azonban mindenki fogja tudni, azt jelenti, hogy összevesztek. A nyelvhasználati ajánlások olyanok, mint a vezetéstechnikai javaslatok. Nem érdemes egy hosszú kocsisor előzésébe belefogni, ha tudjuk, hogy nemsokára kanyar következik.

A kioktatásnak és a kardozásnak az lehet az oka többek között, hogy az efféle attitűddel vitának nekiindulók óriási magabiztossággal rendelkeznek. Úgy vélik, náluk van a bölcsék köve, és szélsőséges érzelemgyönyörűséget tanúsítanak. Ez utóbbira, nem vitaszituációban, az alábbi megjegyzések a bizonyítékok: „Van olyan helyesírási

vagy stilisztikai hiba, amelynek láttán felmegy bennetek a pumpa? Amelyet egyáltalán nem tudtok elviselni? És ha meglátjátok, legszívesebben komoly börtönbüntetéssel sújtánátok az elkövetőt?” „Feláll a szőr a hátamon, ha ezt hallom!” Nyilvánvalóan kiderül belőlük, hogy van, aki túlzottan szigorúan ítélkezik a nyelvhasználatot illetően.

Napjainkban az *oltakozik* ige kapcsán alakult ki vita, bár itt arról van szó, hogy a nyelvhasználók, kommentuszárok egy része nem fogadta el ezt az igét, hibásnak, rossznak vélte. Holott, ha ritkán fordult is elő a járványig, azért rendben lévő kifejezés, olyan visszaható ige, amely egyúttal műveltető jelentésmozzanatot is tartalmaz: beoltatja magát az orvossal. És ha kevés is a hasonló példa (*bérmálkodik, megkeresztelkedik*), miért ne lenne helyes. Ez mind nem számít. A szakembereknek, a nyelvészeknek nem hisznek.

Legyünk türelmesek, nem érdemes másokat egy-egy általunk hibásnak vélt szófordulat miatt kipellengérezni, netán a durva sértésig elmenni.

(Magyari Sára)

Egyre többen értenek a magyar nyelv működéséhez. Én pedig egyre többet gondolkodom azon – nyelvészként –, hogy itt lenne az ideje a kvantummechanika felé fordulnom. Mert egészen biztosan értek is hozzá, ha már a világban vannak olyan jelenségek, amelyek e terminus által megnevezettek, és ezek a jelenségek hatnak is rám. Valahogy így tudnám jellemezni az önkéntes nyelvművelőket, inkább nyelvkioktatók működését is. Beszélni beszélnek a nyelvet. Egészen jól. De annak működési szabályait nem nagyon ismerik, ettől függetlenül hihetetlen vehemenciával tudnak másokat kioktatni – nyilvánosan, hogyan is kellene „helyesen” magyarul beszélni. Röviden: „helyesen” magyarul beszélni úgy kell, ahogyan ők beszélnek, ahogyan ők tudják. Csak azt nem tudják, hogy ők nem „tudják”, csak egy valamilyen szokás szerint használják a nyelvet.

Nekem úgy tűnik, mostanában nemcsak az önkéntes nyelvművelőből van egyre több, hanem *mindenhez is* rettenetesen jól kezdünk érteni. A *homo deus* magatartás egyik jele ez, mely jelenségnek sok oka van, ezek közül az egyik a reális tudás (tanulás, olvasás, megfigyelés, beszélgetés, bizonyítás stb. által megszerzett) beszűkülése, a másik az internetes platformok személytelensége, azaz tekintetnélkülisége. Ha nem látom a másik szemében, arcán, hogy túlléptem a határt – akkor egyfolytában túllépek, és persze rombolok. Azaz

Ha valóban segítő szándékkal javítjuk ki valaki szóbeli vagy írásbeli megnyilvánulásait, akkor azt privát üzenetben, személyes megszólítással illik tenni, és az sem árt, ha van a javítónak valódi tudása is a nyelvhasználati szokásokról.

a közvetlen következmény hiánya vezet ehhez a magatartáshoz (is).

A baj csak az, hogy lehet közvetett következménye ennek a furcsa jelenségnek – méghozzá *nyelvi szorongás* formájában. A minap az egyik újságíró magánlevélben fordult hozzám, olvassam el a pár soros szövegét, amit közzétett a neten, és nézzem meg, mi a baj a szöveggel. Megnéztem. Nem volt vele nagy baj: volt benne két kis toldalékolási hiba (grammatikai). Azért hiba, mert a szóban forgó két ige vonzatát nem jól használta az

Tandem

MAGYARI SÁRA nyelvész, újságíró, a PKE docense. 1976-ban született Nagybodófalván. Rovata van a Temesvári Rádióban és a Nyugati Jelen napilapban. Kötete: *Takázás* (esszék, publicisztikák) MŰRE, 2018.

illető. Viszont az ok, amiért a segítségemet kérték, az volt, hogy valaki, egy nem nyelvész, egy nem nyelvvel dolgozó muki, nyilvánosan letolta a kollegát az egyik szó (*kjádása*) használatáért, mert szerinte ez „romános”, miközben a kommentjében (szándékosan nem *hozzászólás*) egyetlen magyar ékezetet sem használt. Témánál is vagyunk.

Izgalmas jelenség, amikor rettegünk a romános szavaktól, kifejezésektől. Ennek van némi alapja, mert ha az ember a *kioskba* megy *abonamentet* venni, akkor valóban van félnivalónk. Amúgy meg hiperkorrekcióról van szó: a túlhelyesbítés valójában válasz más nyelvhasználati jelenségekre. Jelen esetben benne van a félelem – nagy valószínűséggel az elrománosodástól való féltése a magyar nyelvnek. Ez lenne a tartalmi

A nyelvhasználati ajánlások olyanok, mint a vezetéstechnikai javaslatok. Nem érdemes egy hosszú kocsisor előzésébe belefogni, ha tudjuk, hogy nemsokára kanyar következik.

magyarázata a kommentuszárkodásnak, de van ennek egy formai megközelítése is – a kivagyiság oly régóta velünk élő jelensége. Azaz *ÉN, aki általában férfi vagyok és valamiért igen frusztrált, általában szakmailag, de az is lehet, hogy csak román nőt vettem el – vagy még rosszabb – a gyerekem ment hozzá egy románhoz – hirtelen, de igen hangosan a magyar nyelv védője leszek* – A jelenség egyre gyakoribb. Izgalmas kutatások tárgya a nyelvi vagy nemzeti frusztrációk kompenzálásának e módja. A nyelvvédés, nyelvféltés ilyenszerűsége lehet egy identitásjelző játék is, kapaszkodás, mutogatás, bizonygatás. Érzelmi alapú jelenség, nem annyira tudásalapú. És egyre durvább, agresszívabb. A másik oldalon, akinek a szövegét érinti, elindulhat a nyelvi szorongás. A félelem egyik fajtája, melynek lehetnek testi tünetei is (izzadás, gyorsuló szívverés, félrenyelés stb.), de olyan blokkokat is okozhat, amelyek oda vezetnek, hogy a

nyelvet amúgy „jól” használó ember nem mer megnyilvánulni az online térben. Inkább visszahúzódik, elhallgat. Ez pedig egy ördögi kör, mert így a tudatlanság még inkább elburjánzik.

Persze szükség van a segítő szándékú javításra, a korrektúrára, de ennek is megvan a maga módja és helye. Ha valóban segítő szándékkal javítjuk ki valaki szóbeli vagy írásbeli megnyilvánulásait, akkor azt privát üzenetben, személyes megszólítással illik tenni, és az sem árt, ha van a javítónak valódi tudása is a nyelvhasználati szokásokról. A nyilvánosan hozzászólók magatartásából nagyon sokszor nem a segítő szándék derül ki, hanem a bántó, kioktató, megalázó szándék. Ez a viselkedésmód az agresszivitás egyik fajtája. Kardozásnak nevezem, de nem a vívás eleganciájára utalok vele.

Néha nagyon megsajnálom azokat, akiket méltánytalanul bántanak, miközben sokan nagyon sokat dolgoznak azért, hogy legyen magyar újság, rádió vagy televízió; esetleg iskola, színház; netalántán templom. De egyre jobban sajnálom a kardozókat is: olyan kis manószerű lények. Sokszor riadt szemű bácsik vagy eszelős tekintetű paskók, akik a bennük lévő erőt nem építésre használják, hanem rombolásra. Pedig a *javítókra* nagyobb szükségünk lenne mostanság...

Forgács Áron

Térdepelni vagy nem térdepelni, ez itt a kérdés

Szeretem a jó focit nézni. Emlékszem egy meccsre, nem is tudom már melyik világbajnokságon Portugália játszott Észak-Koreával. Cristiano Ronaldo-ék remekül játszottak, de én valami megmagyarázhatatlan indíttatásból mégis drukkoltam az észak-koreaiaknak, hogy legalább ne kapjanak ki nagyon (nagyon kikaptak), függetlenül attól, hogy országukban működik talán a legelnyomóbb rezsím az egész világon. Az említett meccs előtt, közben és után sem voltak nyilatkozatok, gesztusok az észak-koreai rendszer ellen, mert akkor még talán az volt az elv, hogy ügyek mellett kiállni nem a foci pályán kell, ott focizni kell, és lehetőség szerint betartani ennek a sportnak a szabályait. Mára már változott valami. A Labdarúgó Európa Bajnokságon az amerikai Black Lives Matter (BLM) mozgalomtól átvett gesztusként letérdelnek egyes csapatok a meccsek előtt, hogy ezzel is egyfajta plusz nyomatékot adjanak a rasszistaellenes üzenetnek. Csakhogy van itt egy kis gond: a BLM valójában nem jog- és esélyegyenlőséget hirdető polgárjogi mozgalom, hanem identitáspolitikai megnyilvánulás, melynek célkitűzése nem a rasszizmus eltörlése, hanem egy új, még hozzá bőrszín alapú világszemlélet elterjesztése minél szélesebb körben.

Ezt kifejtem egy kicsit bővebben.

Az új identitáspolitika, idézem Bencze György filozófust, harc, melynek célja nem az érdekérvényesítés, hanem a kulturális identitás elismertetése, vagyis annak érvényre juttatása, hogy milyenek vagyunk. Ezt is írja: „A politikai cselekvést – mondják az új szemlélet hívei – nemcsak érdekek mozgatják (...) Ebben a kérdésben pedig nemcsak azt várjuk el a politikai közösségtől, hogy ne legyen részrehajló velünk szemben. Egyenesen azt követeljük, hogy pozitív módon ismerje el, a maga értékes elemeként fogadja be a mi sajátos kulturális identitásunkat. S ha erre – az adott közösségben – nem látunk esélyt, akkor kényszerítő erővel felmerül a közösség felmondásának lehetősége.” A régi identitáspolitika a jog- és esélyegyenlőség, illetve a tolerancia és az állami semlegesség keretei között képzelte el a különbö-

ző identitásnyilvánulásokat, ezt a keretrendszert az új identitáspolitikában felváltja az állam aktív szerepvállalása és a pozitív diszkriminációk egyre szélesedő köre. Ez a különbség például Martin Luther King polgárjogi mozgalma és a BLM-mozgalom között. Martin Luther King egyenlő esélyeket és jogokat kért övéinek az adott jogi keretek közt, míg a BLM-mozgalom magát a keretet akarja felszámolni és helyette saját, fekete jogrendet és társadalmat akar kialakítani, melyben nincs hely olyan intézményeknek, például rendőrségnek, amelyek megítélésük szerint a fehér emberek normáit kényszerítik rá a feketékre.

Polgárjogok és identitásjogok közötti különbség figyelhető meg Európa nyugati és kele-

Társadalom 41

FORGÁCS ÁRON kultúrantropológus, szerkesztő, fényképész, Pécsen született 1989-ben.

ti fele között is, utóbbiak még mindig a polgárjogok klasszikus paradigmája szerint szervezik társadalmukat, Nyugaton viszont már az identitáspolitika az új módi. Ott az identitáspolitikai fordulatot a főként a múlt század hatvanas éveiben lezajló afrikai dekolonizációs folyamat és az 1968-as franciaországi zavargások jelentik, amikor egyrészt világpolitikai tényezővé vált az afrikai ember, másrészt az egész nyugati világba kiáramlott a franciaországi egyetemek falai közül a posztmodern gondolat, mely a szubkulturák felemelkedésének katalizátora volt. Ebben a szellemi erjedésben hajtotta végre a marxista vétetésű baloldal a maga kopernikuszi fordulatát: míg korábban azt tartották a legnagyobb igazságtalanságnak, hogy a társadalom legnagyobb rétege, azaz a munkásosztály él a legnagyobb nyomorban és elnyomásban, most már úgy gondolták, hogy a legkevésbé ellen irányul a többségi terror. Előterbe tolnak tehát a nemzeti identitások helyett a

A BLM valójában nem jog- és esélyegyenlőséget hirdető polgárjogi mozgalom, hanem identitáspolitikai megnyilvánulás, melynek célkitűzése nem a rasszizmus eltörlése, hanem egy új, bőrszín alapú világszemlélet elterjesztése minél szélesebb körben.

rassz alapján meghatározott etnicitások (az afrikai dekolonizációs folyamatban marxista mozgalmak is komoly szerepet vállaltak), az osztálymehatározottságok helyett pedig az embert egyénként is meghatározó nemi, vallási, szexuális önzonosságot hangsúlyozó szempontok, vagy hogy újra Bencze Györgyöt idézzem: „Az új baloldal politikai filozófiája ellenben teljesen áthangolódott. A tőke uralma fölötti kritika helyét a modern, polgári kultúra fölötti kritika vette át.”

A baloldali gondolkodásban a társadalmon belüli ellenségkép szerepét a tömegeket kizsákmányoló „tőkéstől” a kisebbségeket elnyomó „többség” veszi át, elvégre, ha van elnyomott kisebbség, akkor szükségszerűen lennie kell elnyomó többségnek is. Csakhogy ezek a kisebbségi csoportok jelentősen különböznek egymástól, ezért nehéz egy közös cél érdekében egyesíteni például a fekete afrikait a muszlim kisebbség és a transzgender emberek érdekeivel. De erre is volt megoldás: ha a marginális csoportok értekei, érdekei külön-külön ennyire eltérnek egymástól, akkor az ellenségképükben kell közös nevezőre hozni őket. Ez az ellenség lett a fehér bőrű, heteroszexuális, keresztény férfi, gyűjtőfogalommal élve a fasiszta, akire könnyen ráilleszthető az a leírás, hogy egyszerre képes elnyomni a nőket, az LGBTQ-közösség tagjait, a muszlimokat és a nem fehér rasszok tagjait is. Ráadásul a fasiszták ehhez az elnyomáshoz nemcsak katonai, gazdasági, politikai, hanem kulturális eszközöket is felhasználnak. Ebben az identitáspolitikai folyamatban jutottunk el addig a gondolatig, amit Böröcz József, amerikai egyetemeken tanító szociológus így fogalmazott meg, méghozzá annak kapcsán, hogy Közép-Kelet-Európa népei nem szolidarizálnak a Black Lives Matter-mozgalommal: »„Fehérnek” lenni ugyanis világtörténelmi bűn.«

Ha ezzel a szentenciával tisztában vagyunk, akkor világossá válik számunkra az, hogy a BLM-mozgalom mozgolódásai során miért rongálták meg Amerikában és a világ több pontján is fehér embereket ábrázoló, köztük Shakespeare-, Cervantes- és Churchill-szobrokat is: mert nem a nagy kulturális értékek, történelmi tettek megvalósítóit, hanem ezt a bűnt, a fehér ember felsőbbrendűségének hirdetőit és megtestesítőit látták bennük. A szobordöngetések tehát nem vadhajtások, egy jó célért folyó küzdelemmel járó sajnálatos, de elkerülhetetlen túlkapások, hanem a lényeg maga, a baloldali identitáspolitika végső következtetéseinek levonása és gyakorlati alkalmazása.

Az egykori gyarmattartó Nyugat-Európában és a rabszolgatartásból világbirodalommal emelkedő Egyesült Államokban érthető ennek az úgynevezett fehér büntudatnak a kialakulása, bár nyilván ott sem mindenki veti alá magát ennek az érzésnek, sőt a gyarmati múlt megítélése és az ahhoz való viszonyulás az egyik legfontosabb politikai-ideológiai törésvonalat képezi. Ez a törésvonal és az egyre radikalizálódó baloldali identitáspolitika hívta életre saját jobboldali pandantját, amelynek meglehetősen kicsúcsosodása a fehér felsőbbrendűség eszméjével kokettáló trumpizmus. Ennek a meglehetősen zavaros amerikai ideológiai-politikai közegnek a terméke a BLM-mozgalom is. Amerika messze van innen, így nehéz egy közép-kelet-európai embernek pontosan felmérnie azt, hogy valójában milyen mértékű ott a strukturális elnyomás, viszont Közép-Kelet Európa is messze van Amerikától, ahol nemcsak folyton összetévesztik Bukarestet Budapesttel, de most már a gyarmatosítást és a feketék elnyomásának a bűnét is a közép-európaiak nyakába is varrnák pusztán azért, mert nekik is fehér a bőrük. Viszont a gyarmatokat soha nem látott, ezzel szemben a történelem során gyakorta – oroszok, törökök, németek (Habsburgok, poroszok) által – elnyomott, és nem egyszer egymást is elnyomó közép-európai nemzetek nincs mit kezdjenek egy ilyen váddal.

Ennek a jele az a tény is, hogy anélkül, hogy összebeszéltek volna, a közép-európai térség focicsapatai már előzőleg jelezték, hogy nem ereszkednek féltérre a Labdarúgó Európa Bajnokság meccsein, de nem azért, mert nem ítélik el a rasszizmust, hanem azért, mert felvetődik a kérdés, hogy mit keres egy olyan amerikai (és nyugat-európai) identitáspolitikai mozgalom eszmerendszere egy európai sporteseményen, melynek egyik nyíltan vallott célja a „fehérség-

hez” tapadó értékek megdöntése. A BLM-mozgalomban is megnyilvánuló Böröcs János-i gondolat pedig különösen visszatetsző itt, az Auschwitzot is magában foglaló Közép-Kelet-Európában, ahol a legfontosabb történelmi lecke, amit meg kellett tanulnunk, az volt, hogy mindenféle hatalmi, tudományos vagy morális hivatkozások ellenére nincs felsőbbrendű nép és rassz, mint ahogy bűnben felsőbbrendű nép és rassz sincs. Ha csak egy pillantást vetünk a mai világra, azt látjuk, hogy az ötezer éves kínai kultúra nem tartja vissza a mai kínai kommunista államot attól, hogy az ujgurokkal a legkíméletlenebb embertelenséggel bánjon. A buddhista Myanmarban e vallás eszmeiségétől teljesen idegen módon üldözik a muszlim rohingyákat. A dekolonizált Afrikában a feketék a maguk kezébe vették a sorsukat, de röpké fél évszázad alatt olyan vérfürdőket és polgárháborúkat rendeztek, amilyenekre az egyébként tényleg kegyetlen gyarmati időszakban sem volt példa, és az emberiség nagy értékeit megteremtő muszlim kultúra is képes

kitermelni magból a tálibokat és az iszlám államot. Persze, lehetne sorolni a fehér ember bűneit is, de ezek közé semmiképp sem tartozik az, hogy ő adta a világnak Shakespeare-t és Cervantest, sőt, a focit is. Ugyanígy az afrikai, a kínai, az arab és az ázsiai kultúra is emberi világunk értéke marad függetlenül a hatalmon lévők bűneitől és bőrszínüktől. Nem ilyen-olyan bőrszínű embernek lenni történelmi bűn tehát, hanem egész népeket, emberfajokat bűnösnek kikiáltani a bőrszínük alapján. És ennek a gondolatnak a támogatására nem kell letérdepelni a focipályán, elég csak betartani a sportnak a szabályait, ez már önmagában kizárja a rasszizmus lehetőségét. Mert a *focipályán az a természetes, hogy nincs rasszizmus, és nem kell ellenségképet teremteni oda, ahol nincs.*

Szeretem a jó focit, de szeretem Shakespeare-t is, úgyhogy lehet, ma este mégsem nézek Eb-meccset, hanem kikeresek a neten egy Hamlet-előadást.

Előfizető leszek, mert

- **fontos számomra a független kultúra,**
- **szeretnék online-hozzáférést a teljes lapszám-archívumhoz,**
- **szeretnék exkluzív tartalmakat olvasni.**

Csomagok:

Alfa (1 év) – 50 lej / ~ 3700 HUF

Béta (6 hó) – 25 lej / ~ 1850 HUF

Gamma (3 hó) – 15 lej / ~ 1100 HUF

www.ujvarad.ro/register

ujvarad.ro

Csináld a dolgot és lesz hozzá erőd

Interjú Horváth Benjammal a Fiatál Drámaírók Házáról

Horváth Benjammint a Metro Works Színházművészeti Szabadiskola drámaírás kurzusain ismertem meg. Drámát ír, rendez, alkalom adtán pedig színészként is játszik, Budapest legkülönbébb független színházi szervezeteinél. Nemrég elindította a Fiatál Drámaírók Háza kezdeményezést, amelynek első projektje is határon átnyúló együttműködésre épül. Benjít a Fiatál Drámaírók Házával kapcsolatos tervekről kérdeztük.

Az utóbbi egy évtizedben megnőtt a száma a magyar szerzők számára kiírt drámapályázatoknak, drámaíró ösztöndíjaknak – bár még mindig túl kevés az a kőszínház, amely kortárs magyar drámákat merne műsorra tűzni. Ilyen körülmények között, miért jött a Fiatál Drámaírók Háza ötlete?

Ha egy pillantást vetünk helyzetünkre, tényleg úgy tűnhet, hogy a kortárs magyar drámaírás

lényege, hogy van egy írókör, amelyben évente 10-12 embert mentorálnak, az ő írásaikból születnek bemutatók, felolvasószínházi események. Az fogott meg a leginkább, hogy ott milyen könnyen létrejön a párbeszéd az író és a közönség között. Ez a két élmény hívta életre a Fiatál Drámaírók Háza kezdeményezést.

Mi a feladata a Fiatál Drámaírók Házának?

Nagyon szeretném megteremteni annak lehetőséget, hogy a drámaírás iránt érdeklődő fiatalok és/vagy felnőttek találkozni tudjanak, és közösen gondolkodjanak színházról, írásról, együtt dolgozhassanak. Az egyik misszió tehát a közösségteremtés. Nagyon fontos, hogy nem azon van a hangsúly, hogy egytől egyig nagyszerű szövegek szülessenek, hanem azon, hogy legyen egy hely, ahol egymás hibáiból és sikereiből tanulhatunk, illetve kifelé is megmutassuk, élesben is kipróbáljuk magunkat.

Milyen programokkal készültök?

Mint sokan másoknak, a pandémia nekünk is keresztülhúzta a terveinket. Március helyett csak most, júniusban tudjuk megtartani első alkalmunkat, ami tulajdonképpen egy korábbi projekt folytatása lesz. Ez az Okuláre Projekt felolvasószínházi sorozat, amelyet korábban a Metro Works vezetője, Ilyés Lénárd szervezett. Ennek kapcsán írókat kérünk fel arra, hogy adott témára írjanak egy-egy

44 Kultúra

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE drámaíró, Nagyváradon született 1993-ban. A BBTE-n diplomázott, jelenleg a Szigligeti Színház kommunikációs felelőse. Kötete: *Első felvonás* (drámák), Várad folyóirat, 2020.

jelene elrendezettnek tekinthető. Ám, ha közelebbről megvizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy az általában is említett pályázatokon gyakran ugyanazokat a neveket találjuk. Ez egyértelműen azt jelzi számunkra, hogy nemcsak a kőszínházak, hanem maguk a pályázati bírálók is biztosra akarnak menni. Ez sok értelemben megnehezíti a pályakezdő drámaírók helyzetét, akik így nagyon nehezen jutnak lehetőségekhez, ez pedig leszűkíti a mozgásterüket. Mikor már sokadik alkalommal utasították vissza az én pályázataimat is, arra jutottam, ezt a helyzetet saját javamra kell fordítsam. Az ötlet kidolgozásában az is segítségemre volt, hogy norvég szakosként, egy oslói tanulmányút során alkalmam nyílt megismerni az ottani drámaírók házát (Dramatikkens Hus – Oslo). Ez egy teljesen felszerelt színházi épület, ami csak és kizárólag a drámaíróknak van fenntartva. Működésének

Írókat kérünk fel arra, hogy adott témára írjanak egy-egy egyfelvonásost. Az elkészült műveket aztán egyszerre több helyszínen olvassák fel, a végén pedig az illető helyszín közönsége átbeszéli a hallottakat-látottakat, és szavaznak arról, hogy ki nyerjen.

Fotó: Mezősi Kristóf

egyfelvonásost. Az elkészült műveket aztán egyszerre több helyszínen olvassák fel, a végén pedig az illető helyszín közönsége átbeszéli a hallottakat-látottakat, és szavaznak arról, hogy ki nyerjen. Aki az adott fordulót megnyeri, az meghívást kap a következőre. A projektet most a Metro Works Színházművészeti Szabadiskola drámaírási-kurzusain résztvevők műveivel indítjuk újra, és nagy örömeinkre szolgál, hogy a budapesti helyszín mellett Debrecen, Hódmezővásárhely, Tapolca, Szabadka és Koppenhága is csatlakozik. Úgy tűnik, van igény arra, hogy amatőr és félamatőr színházi csoportokat, színházbarát közösségeket szólítsunk meg és vonjunk be ebbe a projektbe. Ezekben az alkalmakon a Metro Works színész- és rendezői workshopjainak résztvevői is megmutatkozási lehetőséget kapnak. A Fialat Drámaírók Házának koncepciója képlekeny, és azokkal együtt fogjuk alakítani, akik majd csatlakoznak ehhez a mozgalomhoz.

Te is írsz drámákat, de amit itt elmeséltél, azt igényli, hogy nemcsak íróként, hanem főleg közösség-szervezőként kell részt veyél a szervezet alakításában.

Alapvetően a későbbiekben is szeretnék drámaírással foglalkozni, de ebben a projektben

inkább összetartóként látom magam. Azt vettem észre, hogy ez a szerep illik hozzám a legjobban. Vezetni, egybetartani, lelkesíteni az embereket. Ha egy képet kellene találnom magamra, akkor az a tábortűz lenne. Fontos mozgatórugó számomra az a bölcsesség, hogy „Csináld a dolgot s lesz hozzá erőd”. Ennek jegyében próbálok megszervezni a Fialat Drámaírók Háza tevékenységét is.

Mit gondolsz, mi kell ahhoz ma, hogy valakiből sikeres drámaíró váljon?

Mindenekelőtt kitartás. Egyrészt ahhoz, hogy bekerüljön a rendszerbe, másrészt – és főleg – ahhoz, hogy valaki megtalálja az egyéni hangját. Reméljük, ebben tudjuk majd segíteni a hozzánk csatlakozó személyeket.

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE

A Fialat Drámaírók Háza elérhetőségei:

Facebook.com/Fialat-Drámaírók-Háza
Instagram: Fialat Drámaírók Háza
fiataldramairokhaza@gmail.com

Rusu Szidónia

Unplugged – kultúra a digitalizáció korában

Állok a szobám közepén. A nap alig-alig süt be. Szürkés színű, füstös homály tölti be a teret. Tudom, sietnem kell, megígértem, hogy tíz előtt már ott leszek. Még tegnap kiválasztottam a megfelelő öltözetet, hiszen ünnepnap ez. Igyekszem nem slampos lenni, nem kirívó, és túlzottan kimért sem. Fél óra alatt össze is szedem magam. Kulcs, pénztárca, telefon. Felkészülök az utolsó járatra, ami a városba visz. Az út nem több, mint harminc perc, nem is kevesebb. Közben van időm gondolkodni. Remélem, benn alhatok az előadás után. Ha nem, akkor vonatozhatok haza. Semmi baj, hiszen már régóta készülünk erre. A buszmegállótól szaladnom kell, hogy időben odaérjek. A bejárati ajtó előtt vár. Sötétzöld zakó, lenvászong van rajta. Ma különösen szótlan. Talán az izgalom, talán a majdhogynem kétéves kimaradás.

46 Kultúra

RUSU SZIDÓNIA 1993-ban született Marosvásárhelyen. Jelenleg Kolozsváron él, szociológusként, doktorandusz-ként tevékenykedek. Kedvelt és kutatott témái a digitalizáció, marginalizáció, társadalmi egyenlőtlenségek. A Communitas Alapítvány irodalmi alkotói ösztöndíjasa volt 2020-ban.

Középre szól a jegyünk. Egy széknyi távolságra ülök tőle. Az egyedüllét és a közösségi élmény érzete egyszerre lesz úrrá rajtam. A harang kondul egyet. A terem hirtelen elsötétül. Mintha csak a kárpit hasadna ketté újfent. A bíborvörös, vaskos függöny a szemünk előtt válik ketté. A szentély mostmár nincsen rejtve az emberi szem előtt. Belátásunk, sőt bejárásunk is lehet. Az előadás elkezdődik.

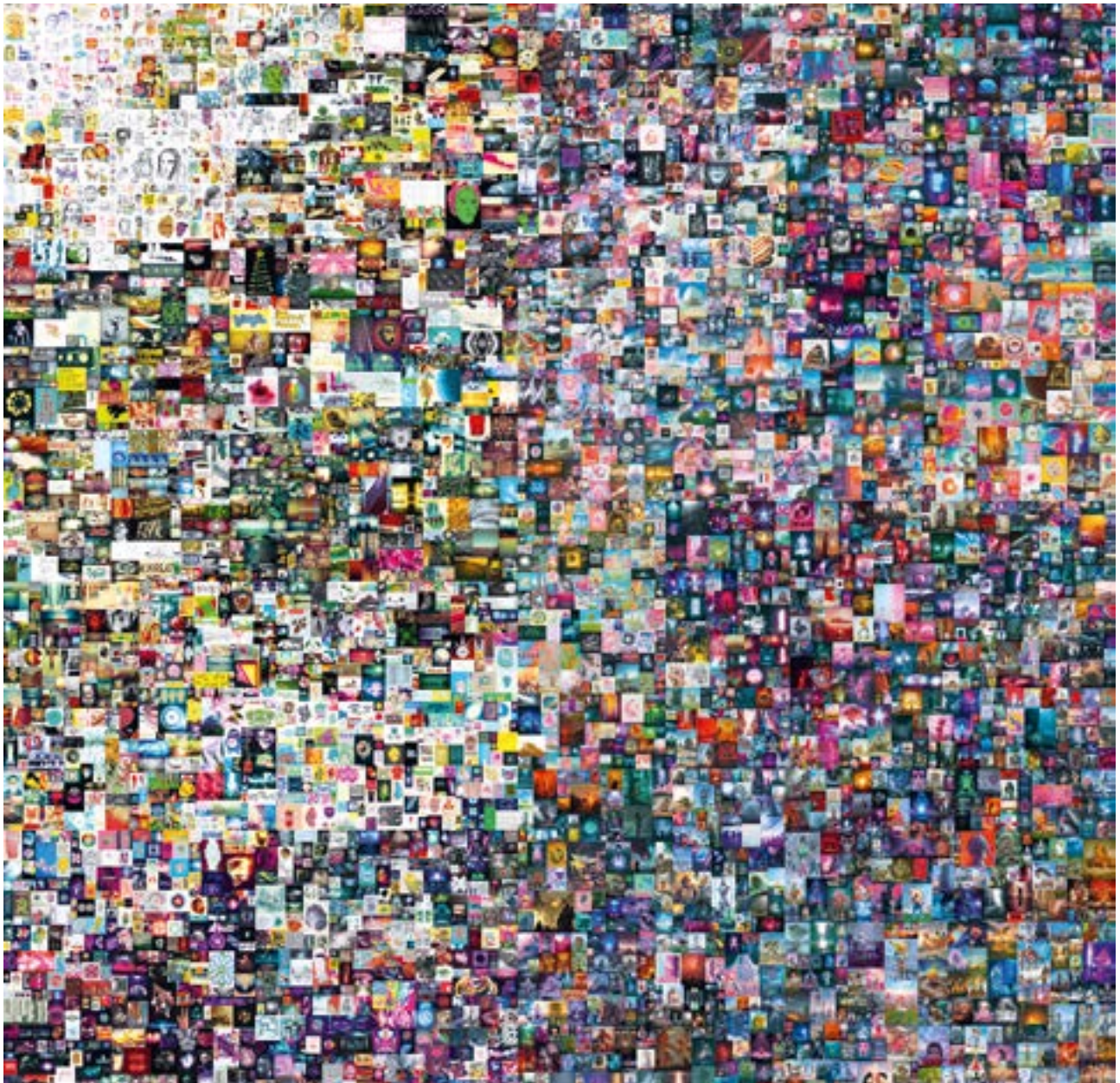
Erving Goffman (1922–1982) kanadai szociológus, szociálpszichológus az egyén reprezentációit színházi fogalmakkal ragadja meg. Az ember alakít. Megjelenik és megjelenít. Létezésében kiemelt szerepe van a játéknak és a homlokzatnak is, a térnek, amelyben a performanszok létrejöhet-

nek. Az elmúlt évtizedek számos dimenzióban mozgatták meg ezeket a színtereket, alakították át a környezetet és ezáltal az egyén működését a társadalomban, valamint a társadalom egészét is. Az információs és digitális eszközök, a digitális adatrobbanás évtizedeiben nemcsak tanúi, hanem aktorai is lehetünk ezeknek a változásoknak. A kreativitás, az alkotói attitűd, a képzelőerő és az intuitív képességek az emberiség legalapvetőbb elemei már évezredek óta.

Szinyei Merse Pál egy München melletti réten fekszik öt kirándulópartnerével. Kétszersültet, édes süteményt majszolnak. A festőt egy nő kápráztatja el csupán, számtalanszor megfesti a későbbiekben. Csinszka alakja sem ismeretlen számunkra. Múzsája lesz íróknak, költőknek, festőknek is. Mozart matematikai pontossággal komponálja az első műveit. Mai napig csodagyerekként tartják számon. Vajon a digitalizáció, a mesterséges intelligencia hogyan írja át mindezen alkotások jelentőségét? Van-e metszéspont az alkotás, a kultúra és a digitális tér között? Ha igen, akkor hogyan manifesztálódik?

Pár másodperc erejéig játszunk el a gondolattal. Mi lenne, ha a jövő nagy zeneműveit algoritmusok, bináris kódrendszerek hosszú sora keltené életre? Ha a legújabb portrékat, vizuális művészeti alkotásokat nem közvetlenül emberi kéz, hanem mesterséges intelligencia alkotná meg? Mi lenne, ha a tér, a homlokzat áttevődne a virtualitásba? És a karosszékünkben élvezhetnénk a háromdimenziós tárlatvezetést, vagy éppen a Faustot.

A technológiának köszönhetően az információ eddig nem ismert halmazai tárulnak elénk, elődeinkhez képest minden eddiginél nagyobb terjedelmű, színesebb, határokon és kontinenseken átívelő kulturális terméket fogyaszthatunk. Mindezt olyan módon, hogy gyakorlatilag el sem kell hagynunk a szobánkat. A globalizált világban a technológia fejlődése összezsugorította és átalakította a teret. Virtuális sétákat tehetünk múzeumokban, szimfonikus koncertet hallgathatunk a fürdőkádból, színházi előadást hanyatt fekvé a kanapén. Ugyanakkor interaktívan részt vehetünk

Beeple Everyday: The first 5000 days (Az első 5000 nap) digitális kollázs

az alkotói folyamatokban. Pillanatok alatt üzenetet küldhetünk a kortárs kedvenceinknek. A közösségi médiában kedvelhetjük a Dragomán György főzőskönyvében írt recepteket. Sőt, ha kedvünk tartja, fotóval is igazolhatjuk, hogy mi is elkészítettük az édeskés, vajban pirított spárgát.

Ezekben a terekben megszűnik a territoriális változó. A színterek és a bourdeaux-i mezők, melyben a cselekvők saját habitusuk által vezérelve folytatják a játszmáikat egy kézzel megfoghatatlan, kódok és algoritmusok közé zárt térben kapnak új helyet és jelentőséget. Hogy ennek milyen etikai vonatkozásai vannak? Hogy jó-e vagy sem, illetve hogyan alakítja át a kultúrához

való viszonyt? Erre a válaszok pont annyira képlekenyek, mint a kérdések maguk. Ebben a történetben, ha az emberi oldalt nézzük, akkor releváns kérdéssé válik, hogy a jövő kulturális aktorainak milyen képességekre és készségekre lesz szükségük ahhoz, hogy a digitális világba bevéssék a lenyomatukat.

2021 márciusában majdhogynem 70 millió dollárért kelt el egy digitális kollázs, mellyel az alkotó, Mike Winkelmann, David Hockney és Jeff Koons után a harmadik legértékesebb kortárs művészként van számontartva. *Beeple Everyday: The first 5000 days* című elárverezett kép bárki számára digitálisan elérhető nagyon magas minőségű

A centrum a prosperitás, a jóllét színtere, míg a periféria ennek szolgáltató és kiszolgáltató rendszere. Hogyha a kultúra digitalizációjának szemszögéből vizsgáljuk a kérdést, akkor a kultúrafogyasztást a hozzáférés-nem-hozzáférés (inforich-infopoor) dichotómia jellemzi leginkább.

felbontásban. A különlegességét és egyediségét, valamint a birtoklási jogát egy NFT nevű, kriptovalutához hasonló technológiának köszönheti, mely mintegy védjegyet biztosít a digitális fájlak.

Tehát aktuális és izgalmas arról beszélni, hogy a digitalizáció hogyan írja felül vagy hogyan írja magába az eddig ismert kulturális elemeket és azok értékesítési mechanizmusait? Az embernek, mint alkotó lénynek hogyan alakul át a szerepe ebben a térben? Hogyan reprezentálhatja magát? Mennyire fontos a kultúra online manifesztációja? Milyen az élmény? A digitális nomádok és digitális bennszülöttek világában a kultúra milyen tereken valósulhat meg? Hogyan éri el leginkább a közönséget?

Az alkotás, legyen az írott szöveg, képzőművészet, színházi mű, zene, az emberi lélek rezdüléseinek a kivételése. Ennek eszközei és színterei a tér-idő által korlátoltak, és az idő múlásával alakulnak, felértékelődnek, vagy éppen feledésbe merülnek. Az, hogy ezeket manapság akár egy digitális felhőben is tárolhatjuk, az információhoz hozzáférhetünk gyorsan és viszonylag könnyen, az erő- és hatalomviszonyokat is átalakítja a társadalmi berendezkedésekben. Immanuel Wallerstein világrendszer elméletében, bár gazdasági szempontokat vesz figyelembe, Európát, és magát a globalitást is egy centrum-periféria hatal-

mi struktúrában értelmezi. A centrum a prosperitás, a jóllét színtere, míg a periféria ennek a szolgáltató és kiszolgáltató rendszere. Hogyha a kultúra digitalizációjának a szemszögéből vizsgáljuk a kérdést, akkor a kultúrafogyasztást a hozzáférés-nem-hozzáférés (inforich-infopoor) dichotómia jellemzi leginkább. Bár, ahogyan fentebb említettem a kulturális elemek mindenki számára elérhetőek a világhálónak és a digitális fejlődésnek köszönhetően, viszont mégis számos társadalmi csoport a periférián marad. Ennek az okait számos szocio-demográfiai és habitusbeli változó is meghatározza. Ami igazán lényeges szempont, az az alkotók centrum vagy periféria helyzete. Ahogyan a fenti példák során is láthattuk, egy művész, vagy egy kultúraszervező manapság számos új készséggel és képességgel kell rendelkezzen, ahhoz, hogy felvegye a piaci versenyt a virtuális világban. Így marad a kérdés lezáratlanul: vajon az elkövetkező évtizedekben inkább analitikus, algoritmusgyártó alkotókra lesz szükség, akik megfelelő képzelőerővel, intuícióval, ugyanakkor digitális készségekkel is rendelkeznek?

A lelkem egy festmény, alabástrom testbe zárva. A lelkem egy festmény komplex hálózatok és nyílt forráskódú rendszerek között. Az alakításom halovány a vaskos függöny mögött. Az előadásnak lassan vége. A közönség feláll. A lámpákat felgyújtják. Szinte óramű pontossággal egyszerre mozdulnak a kezek. És ha több száz ember állva tapsol, akkor az angyalok is elmosolyodnak oda-fönn.

Felhasznált irodalom:

- Goffman, E. (1990): A homlokzatról. In: Síklaki I. (szerk.): A szóbeli befolyásolás alapjai. Budapest, Tankönyvkiadó, II. köt. 3-30.
- Immanuel, W. (2010): *Bevezetés a világrendszer-elméletbe.* Eszmélet Alapítvány / LHarmattan Kiadó, Budapest
- Nyári, K. (2020): Igy szerettek ők. Magyar irodalmi szerelmeskönyv. Corvina Kiadó, Budapest.
- Pierre, B. (2013): A művészet szabályai. Az irodalmi mező genezise és struktúrája; ford. Seregi Tamás; Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola, Bp.
- Rab, Á. (2007): Digitális kultúra. A digitalizált és digitális platformon létrejött kultúra

Óltársaim, énekeljete!

Állatfarm-adaptáció a Kolozsvári Állami Magyar Színházban

Hosszú bezártság után Kolozsvárra vezetett az első kiszállásom. Boldogan és kíváncsian mentem megnézni a George Orwell nyomán készült musical/zenés dráma/rockopera, vagy ahogy akarjuk ösbemutatóját. Erős Ervin és Klemm Dávid zeneszerzők, valamint Lénárt Róbert szövegíró a Kolozsvári Állami Magyar Színház felkérésére írta az *Állatfarm* című előadás szövegkönyvét, illetve zenei anyagát.

Orwellt sokat emlegették az elmúlt közel másfél évben, egyike volt a konspirációs elméletek – bezzeg ő megmondta – emberének, de a világot reálisan szemlélők is felsóhajtottak a neve, a művei hallatán. Orwell, eredetileg Eric Arthur Blair műve, az *Állatfarm* 1945-ben jelent meg, de a szerző által tündérmesének titulált történet (Animal Farm: A Fairy Story) csak évekkel később futott be nemzetközi karriert. A kisregény a sztálini diktatúrát, személyi kultuszt mutatta meg, de ami fontosabb: az utat, amely elvezet az elnyomó rendszerhez.

A középső járáson, a terem feléig érő, a korlátokkal bekerített színpadra vezető kifutó irányába, a díszlet felső szintjére mindkét oldalról vaslépcsők vezetnek. Sötét tónusú minden, a hangulat, amit árasztanak, az sem derűs.

A sötét tónust követik a jelmezek színei a téglától a barna ingen át a feketéig. Ladenyák Andrea pompásan oldotta meg, hogy csupán a jelmezek egy-egy eleme, vagy a frizura utaljon az állatra, amelyiket a színész megszemélyesít.

A nyitószám fokozza a bezártság érzését, mintha az a korlát oda-vissza működne, s a rámpa egyszerre vezethet a vágóhídra és jelentheti a szabadulást is. Bátorság, szabadságvágy kérdése, ki indul el lefelé, a szabadulás útján és kinek az érdeke, hogy befelé rohanjon az úton.

Az előadásnak az alaphangja, a kisregényben is fellelhető mondat, amely valahogy így hangzik, *mindenki egyenlő, de vannak egyenlőbbek*. Félelemről, kiszolgáltatottságról, árulásról, talpnyalásról, hazugságról, bizalmatlanságról, jövőtlenségről szól ez a zenére épített, nem kevés humorral fűszergetett előadás, amelyben a valódi hit, az

őszinteség, a tiszta gondolat elbukik. S mégis, az alkotók, a legvégén felcsillantanak némi reményt. Jó, elismerem, kicsit giccses az a pillanat, na de mégis...

Lénárt Róbert igazán színpadra teremtett szövegeiben szinte ismerős figurák jelennek meg, az ügyesen beleszótt humor is napjainkat idézi. Nevetünk rajta, pedig sírni kellene, de már nagyon elegünk van a szomorkodásból, a méregből. Hát röhögünk. Erős Ervin és Klemm Dávid nagyon tud színpadi zenét írni. Kiegészítik, alátámasztják a szöveget, karaktereket rajzolnak. Hangosan, dübörögve, míg néha majdhogynem melankolikusan.

Puskás Zoltán rendezte az előadást, a díszleteket is ő tervezte, nagyon tudta, mit akar elmondani rólunk, a térségünkről, a világról most, a

Színház 49

SIMON JUDIT (Nagyvárad, 1956) Spectator-díjas újságíró, színikritikus, a Holnap Kulturális Egyesület elnöke.

világjárvány csitulásakor. Puskás és alkotótársai, a zeneszerzők, az író, a színészek 1 óra 40 perc feszültséget teremtenek a színpadon, míg Jakab Melinda koreográfus munkája nyomán a ritmus csak fokozódik, a tempó folyamatos, a táncok színészekre szabottak. Az előadást prózai színészek játsszák meggyőzően, tiszteletre méltó fizikai felkészültséggel.

A zeneszerzők, az író, a színházi alkotók jól ismerik a színházat, pontosan tudják, hogy egy pillanatig sem lankadhat a nézők figyelme. Az enyém nem is lankad, és nem csak azért, mert profik, hanem ravaszok is: úgy csempészik bele az előadásba a többretegűséget, a szereplők belső világát, hogy szinte arcul csapnak a nagy színpadi forgatagban. Az jut eszembe, hogy úgy működik ez, mint az élet, ahol nem mindig veszünk észre sem a mélységeket, sem a magasságokat.

Viola hatalmas mesterségbeli tudással alakítja a csak saját és kis társasága érdekeit szem előtt tartó fődisznót. Néha még rokonszenves is, és ez a félelmetes.

Azt sem látjuk meg, hogy miközben a járványügyi intézkedések ellen küzdünk, és alig várjuk, hogy ledobjuk a rongymaszkot, körülöttünk sokkal veszélyesebb maszkokat ölt a hatalom.

Az előadás a leigázott, testileg-lelkileg meggyötört, kiéheztetett állatok lázadásával kezdődik. Elűzik a kegyetlen gazdát (Fogarasi Alpár hiteles alakítsa), legyőzik a vele visszatérő embereket is. Akár jó vége is lehetne az egésznek, győzött a nép, elkergette a zsarnokot, lesz móka és kacagás, élelem és sokkal kevesebb munka. Farmmá alakul a major, egyenlő „óltársakká” a lakói, megíratik az „olktomány”, amibe belevésik, hogy mindenki egyenlő. Csakhogy idővel, alig észrevehetően minden megváltozik, az „olktomány” módosul s az egyenlőknél lesznek még egyenlőbbek.

50

A disznók egyengetik az óltársak életét, szabják az egyelőre csak néhol kirekesztő szabályokat. A két vezető disznó közül Hógolyó (Farkas Lóránd) ismeri fel a veszélyt, ami ebben a mindent a közösségért, csak a négy lábúak a jók, a semmit sem teszünk, csak beszélünk veszélyét, társának, Napoleonnak uralomra törekvését, a személyi kultuszának kezdeteit, és átlátja a következményeket. Elmenekül. Menti az életét. Farkas Lóránd

Viola Gábor, a fődisznó – a zászlókon is

szemében, mozdulataiban, játékában benne van minden, amit a felismerés, az igazságvágy, csalódottság, a menekülés, az elhagyás fájdalma jelent. Úgy megy el, amint aki mázsás súlyokat cipel. Néztem volna még Farkas – Hógolyót, úgy ahogy a másik ólelhangyó, Vindis Andrea lovacsáját is.

A Vindis alakította Mollie is szabadulni akar az óltól, az előírásoktól. Olyan helyre vágyik, ahol szabadon élhet, szalagokkal díszítheti sörényét. Színekre, ízekre, illatokra, fényre vágyik. Kíváncsi, de fél is az ismeretlentől. Talán tudja, hogy álmai nem válnak valóra, de szabadságvágya legyőzi a kételyeit. Vindis dalában, tekintetében, mozdulataiban van benne mindez és még több is valamivel: a női tetszeni vágyás, a szeretet utáni sóvárgás.

Az ólban a disznók veszik át a hatalmat, épül a személyi kultusz. Előbb a tejet, aztán minden mást elvesznek az állatnéptől, mert az nekik jár. Napoleon (Viola Gábor) a legfőbb vezető, egyre többet tárgyal, üzletel, az addig ellenségnek kiáltott emberrel. Építteti a Hógolyó kitalálta szélmalmost, és egykori társát kiáltja ki főellenségnek, a veszélyek biztos forrásának, minden sikertelenség okozójának. Hol negédes, hol parancsoló, kemény és kegyetlen, fiatal disznókkal veszi körül magát, kineveli a fogdmegjeit, beköltözik az ember házába, iszik, ahogy a korábbi gazda. Kis diktátor, aki a nagyoktól tanul. Viola hatalmas mesterségbeli tudással alakítja a csak saját és kis társasága érdekeit szem előtt tartó fődisznót. Néha még rokonszenves is, és ez a félelmetes.

A kinevelt kutyákkal tartja kordában a major lakóit, akik már rég nem óltársak, hanem kiszolgáltatott alattvalók. Gedő Zsolt és Kiss Tamás felnőtt kutyusok, akik szempillantás alatt változnak vérebekké, ebben találják meg magukat, az amúgy tengődő izompacsirták. Mindketten hitelesen játszanak.

A szóvivőjét, végrehajtóját, a talpnyaló, hatalmát zokszó nélkül kiszolgáló Süvit, Buzási András játssza remekül.

A farm népe közül a tyúkok akkor kezdik érteni, mi történik, amikor ellopják a tojásaikat. Kántor Melinda, Tótszegi Zsuzsa, Román Eszter, Imre Éva remek humorral, pontos játékosággal repdesnek, összebújnak, szétrebbennek, folyton félnek. Úgy tűnik, megszokták. Négy nagyszerű színész kvartettje.

Kali Andrea és Marosán Csaba a birka arche-típusai. Sodrónak, amerre a hatalom irányítja

Szűcs Ervin, Kicsid Gizella, Marosan Csaba, Kali Andrea

Fotók: Biró István (KÁMSZ)

őket. Nem gondolkodnak, örülnek, ha mutatják nekik az utat. A nyájszellem megtestesítőit játszószák hibátlanul.

A két igazló házaspár, Rózsi és Bandi, Kicsid Gizella és Szűcs Ervin története szívszorító. Rózsi az aggódó feleség, a szerelmes asszony. Félti a tárását, aki újra és újra elindul, hogy újjáépítse a szél-malmot, ahányszor csak összedől. Mert ő a munkában, az igazságban, a közös célban hisz. Mert nem lehet, hogy minden hazugság. Mert munkával lehet építkezni, a munka az igaz. Kettősük drámai. Két nagyszerű színész alakítása.

A mindig derűs Tehén is akkor döbben rá, hogy mi történik a majorban, amikor ellopják a tejét. Már enni sem kap. Varga Csilla figyelemre méltó játéka az ellenállhatatlan humortól a drámaig ível.

A Macska az ellenzék. Noha ő is az ember házában élt, tejet kapott, megvédi pozícióját. Nem dolgozik, ügyesen beilleszkedik a major népe közé. Pető Anikó személyesíti meg briliánsan, rap-szólója elbűvölő.

Mózes, a holló a valóságot a hatalom elvárása szerint hamisan tálaló, a manipulált és manipuláló médiát jelképezi. Albert Csilla bravúros alakításában néhány rövid jelenetben végig járja a hivatástudatától a rákényszerített hazugságokba belerozkant médiamunkás kálváriáját.

Mr. Nyaffyval tér vissza az ember a majorba. A diktátor barátokzik a lóhússal is kereskedő kétlábúval. Aki ellenségből lett barát, mert a fődisznó érdeke így kívánja. Laczkó Vass Róbert hitelesen játssza a minden hájjal megkent kereskedőt.

Az egyszerre buta és bölcs számár, Benjamin a tanú, aki azért marad, hogy az utókornak elmesélhesse a történetet. Ezt és a többi, ami következik. Balla Szabolcs megrázó, ahogy a hiábavalóságról énekel.

Puskás Zoltán a totalitárius rendszerekről és azok kialakulásáról, a hazugságról, a korrupcióról, a jogfosztásról és a mindezek eszközeül szolgáló félelemről komponált bravúros előadást. Könnyedén mozgatja a szereplőket, zsonglőri ügyességgel a tömeget, mesterien bánik a fényekkel, mindig akkor és arra figyelünk, amikor és amit ő akar a középpontba helyezni.

A végén elénk hozza a fehérbe öltözött fiút (Ferencz Ádám), aki zenei akkordokra leveszi a maszkját. Megható, de ebben is, legalábbis számomra, felvillan az egész előadást kísérő szarkazmus. Nagy kópé ez a Puskás Zoltán.

SIMON JUDIT

KOLOZSVÁRI ÁLLAMI MAGYAR SZÍNHÁZ

George Orwell nyomán Erős Ervin –
Klemm Dávid – Lénárd Róbert:
ÁLLATFARM

51

RENDEZŐ: Puskás Zoltán

KOREOGRÁFIA: Jakab Melinda

JELMEZ: Ledenyák Andrea

DÍSZLET: Puskás Zoltán

FÉNYTERV: Majoros Róbert

SZEREPLŐK: Fogarasi Alpár (A gazda), Viola Gábor (Napoleon, fődisznó), Farkas Loránd (Hóglyó, disznó), Buzási András (Süvi, disznó), Albert Csilla (Mózes, holló), Szűcs Ervin (Bandi, ló), Kicsid Gizella (Rózsi, ló), Vindis Andrea (Mollie, ló), Balla Szabolcs (Benjámín, számár), Pethő Anikó (Macska), Gedő Zsolt, Kiss Tamás (Kutyák), Laczkó Vass Róbert (Mr. Nyaffy), Kántor Melinda, Tótszegi Zsuzsa, Román Eszter, Imre Éva (Tyúkok), Varga Csilla (Tehén), Marosán Csaba, Kali Andrea (Birkák), Balázs Ádám, Ferencz Ádám, Gáspár Barra Szilárd, Kerekes Ákos, Sárosi Áron (Disznók), ifj. Csiszér József, Dubovan Viktor, Nagy János, Szallos Norbert, Szócs Szilárd (Emberek) Lőrincz-Szabó Venczel, Magyar Gusztáv Tivadar (Kiskutyák)

Szabályok közt tapogatózó

György Alida: *Hármaszabály*. Erdélyi Híradó Kiadó

– Fiatal Írók Szövetsége, 2021

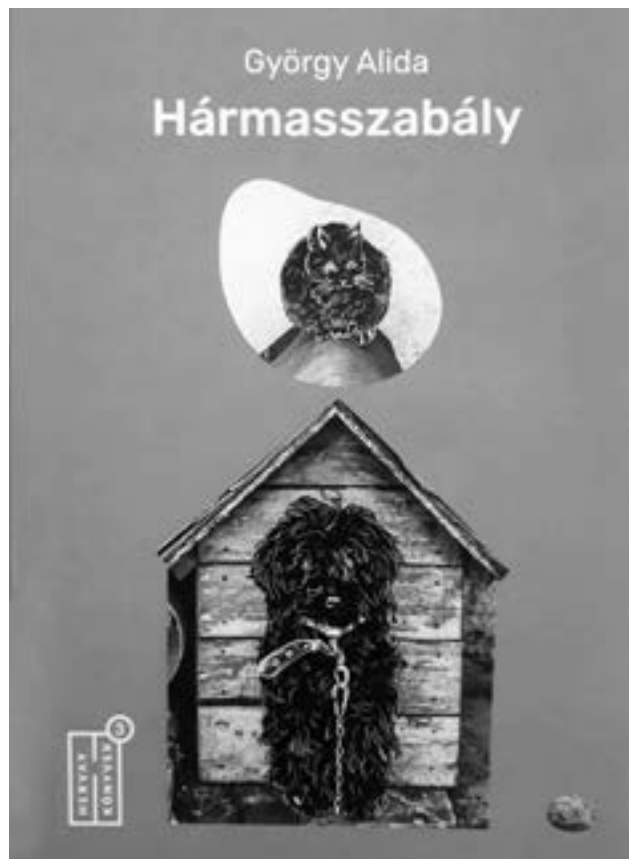
Vannak nagy mesélőkedvvel rendelkező emberek, akik úgy tudnak beszámolni emlékeikről, hogy közönségüket magukkal ragadják: vagy azért, mert a történetek felkínálják, ha nem is az azonosulás lehetőségét, de legalább az ismerőség érzését, vagy éppen a távolításban tudnak érvényességet teremteni. György Alida *Hármaszabály*ának elbeszélője legjobb pillanataiban ilyen mesélőkedvről tanúskodik. A kötet prózáiban egy felnövéstörténet mindig valamilyen felismerést vagy épp érthetlenségbe ütközést hordozó állomásai látszanak meg, valamilyen kíméletlen valóságnak, visszas rendnek a megsejtése történik meg bennük.

A szövegek zárt univerzumának középpontja az E/1 elbeszélő, Ágnes, aki nagyjából kronológiai rendben mesél el epizódokat kisgyermekkorából,

 Könyv

CODĂU ANNAMÁRIA irodalomkritikus, szerkesztő (1993, Marosvásárhely). A BBTE-en végzett, majd mesterizett magyar-angol szakon. A *Látó* szépirodalmi folyóirat munkatársa.

majd kamaszkori éveiből. Életének referenciapontjai a családtagokon és barátnőkön kívül az otthon, a falu, a nagyszülők háza, a kocsmá és később a diszkó, az óvoda, iskola és néhány tipikus, megengedett vagy épp tiltott mezei játszóhely. A szövegek könnyedén kapcsolódnak egymáshoz, mozaikos, kísérleti kisregényként, miközben egy-egy darab megengedi az önálló novellaként való olvasást. Ezek a legerősebb szövegek, például a kötetnyitó *Az Apátok* vagy a *Madárijesztő*. Közöttük azonban több olyan tárcanovellaszerűség található, amelynek nem sikerül a privát érdekeltségéből kiemelkednie, és a jól sikerültekhez képest inkább csak a helyi viszonyokat vagy az anya-lánya kapcsolatbeli bizalmatlanság első jeleit illusztráló, de nem túl revelatív jelenet marad (*Virágok*, *Kecskegida*). Persze a gyermeki perspektívába remekül behelyezkedő, annak bizonytalan-

ságát, a környezetére irányuló megértési, tájékozódási kísérleteit és kudarcait narratívan és nyelvilag találóan felépítő elbeszélői pozíció felől arra is gondolhatunk, hogy a világot éppen tanuló gyermeknek minden, a külső szem számára jelentéktelennek tűnő epizód is személyiségformáló mozzanat lehet – viszont ezeknek valamilyen kiaknázását, elemelését hiányoltam bizonyos esetekben.

A narráció szaggatott ritmusa és tónusa végig egyenletes. S ha a szikár, rövid, érzelmességtől mentes mondatok egy-két esetben zavaróak, a vázlatosság, kidolgozatlanság hatását keltve, túlnyomórészt hátborzongatóan helyénvaló stílust eredményeznek. (A szerző bevallása szerint hatott rá Agota Kristof *Trilógiája*, s nyomokban valóban emlékeztet főként *A nagy füzet* írásmódjára, de nem irányul hasonló mérvű abszurdítások megmutatására.) Ettől olvasmányossá válik a szöveg,

illetve a jelentésképzésben is szerepet játszik, ahogyan a stílus transzparenszé teszi a feszültséget a gyermeki naivitás, jószándék és a tettek kíméletlensége között (például a kiscsibék „altatásakor” a *Tyúkanyóban*), a gyermeki tudatlanság és a felnőtt tudása között (*Sötétedés előtt, Diszkó* stb.), s ez mind az ember világának, a viselkedésmintáknak a finom leleplezéséhez járul hozzá. Másrészt György Alida jól tudja, mennyit kell elmondani, hogy hiteles legyen a kis Agnes nézőpontja; hogyan lehet egyszerre érzékeltetni az ijedséget és a megmosolyogtató rácsodálkozását (mint amikor az ismeretlen „Apátokat” a gyermekeket ijesztgető kitalált lények közé sorolja) úgy, hogy közben olvasni lehessen a sorok között. Hogy néhány vonásból megértsük, hogy a falu etnikai és egyéb konfliktusai, az agresszió hogyan termelődnek folyton újra, hogy a lányoknak a meglévő struktúrákba való szocializálódása és serdülése milyen kellemetlen tapasztalatokkal és határfeszítésekkel jár együtt, hogy a családi dinamikákba milyen felkavaró változást hoz a sok évi külföldi munkáról hazaköltöző apa jelenléte vagy éppen az elhamarkodott pletykálgatás az első szerelem ügyében. Általában a (kissé iskolás című) novellák/fejezetek esszenciája az utolsó mondatokba sűrűsödik, ott jön a csavar vagy egy nem várt konklúzió. Kedvelt eljárás ez a pályakezdőknél, és gyakran túltolt. A *Hármaszabály*ban is olykor az erőltetett önszabályozás hatását kelti, de például a már említett *Madáríjesztő* esetében várható váratlanságának, szimbolikusságba hajlásának köszönhetően remek zárlatot eredményez: „Megölte az egyetlen, akit magához tudott édesgetni, hogy megvédje a többi madarat Mama haragjától. S ez az áldozat sokkal nagyobb volt, mert Tatának nem volt hatalma a feltámasztáshoz.”

A kötet fő tengelye az anya-lánya viszony. A túlterhelt asszony jelleméről nem derül ki sok minden, az viszont igen, hogy lánya hogyan éli

meg fáradt kifakadásait, a privát szférájába való betolakodását, bizalmatlanságát, elvárásait. Felkavaró, amikor a *Naplók*ban a gyerek lassan nem is a maga számára, hanem a kulcsos füzeteit olvasó anyjának adaptálva írja legbelsőbb gondolatait. A kommunikáció e közvetett formája kudarcos, hiszen kiderül, hogy a saját önképét védő anya végül szó szerint átírja gyermeke emlékeit. Innen nézve György Alida prózanyelvének érzelmi, de nem érzéketlen visszafogottsága is újabb – pszichoanalitikusabb – indoklást nyerhet, amennyiben egy olyan nyelv alkotódik meg, amely közöl, de egy fölöttes kontroll miatt nem mer/akar emocionálisan túlságosan megnyilvánulni és értékelni sem. Az írás aktusa később újabb terápiás céllal jelenik meg: amikor az unokatestvérével összeveszett lány levelek révén próbálja megértetni sérelmeit és saját igazságát – a szembesítés itt sem sikerül teljesen, de a beszélgetés újrakezdése mintha elindítaná a kicsinyes módon kiobbant konfliktus elsimítását (*Első szerelem*).

A kötetzáró darabot talán szintén az elsimítás-lekerekítés igénye vezérli. Az immár egyetemista lány olyan helyzetbe kerül, ahol az anyjára jellemző ösztönös reakciókat véli magában felfedezni, miközben azt vallja, hogy egész életében azon igyekezett, hogy ne legyen olyan, mint ő. A mű a *mic drop*-féle zárlat receptje után szalad: „végre levedlem Anyámat”, miközben a szöveg felől nem igazán érzékelhető ez a konklúzió, csak az akarat. Így a kötet szépen, bűvópatakként formálódó íve úgy érkezik a végpontjához, hogy az utolsó száz méteren nem tűnik szervesnek, s elég rosszul esik ezzel az élménnyel letenni az egyébként sok kellemes meglepetést tartogató könyvet. György Alida ügyesen kikísérletezte vele egy működőképesnek tűnő, sűrítő erejű írásmód alapjait, amiből a továbbiakban építkezni lehet – a *Hármaszabály* nagyon biztató ígéret.

CODÁU ANNAMÁRIA

Botár Edit világa. Egy szelet bábszínháztörténet

Botár Edit (1930–2014) sokoldalú alkotóművész volt. Erdély-szerte és Magyarországon festőként, pontosabban akvarellistaként ismerik. Ez a műfaj valahogy a perifériára szorult, hiszen nem annyira időtálló, mint az olajfestmény, vagy kissé lenézik, mert egy-egy vízfestmény elkészítése sokkal rövidebb ideig tart, kevesebb előkészületet igényel, mint a vászon és olaj... Akik rajonganak érte, azok értékelni is tudják a jól sikerült képeket, hiszen hangulatokat, tünékeny pillanatokot is meg lehet ragadni általuk, ugyanakkor tévedni is könnyebb, nem lehet retusálni például egy rossz ecsetvonást.

Ugyanannyira marginális, sőt, az akvarellfestéshez viszonyítva is kevésbé ismert, és ritkán tematizált alkotói pálya a báb- és bábszínházi díszlettervezők munkája. Kolozsváron és bábos körökben viszont Botár Edit neve ekként maradt

54 Kiállítás

HEGYI RÉKA színikritikus (Brassó 1976). A BBTE-n diplomázott dramaturgia, illetve marketing szakon. Alapítója volt a Hamlet.ro oldalnak. Marketing-asszisztensként dolgozik. Kolozsváron él.

meg sokak szívében. Az 1960-as évektől kezdődően, az úgynevezett „aranycsapattal”, Kovács Ildikó rendező mellett alkotott és zárta be magát gyermeknemzedékek szívébe, olyan mesefigurák és bábelőadás-szereplők megalkotásával, amelyeket a Quadro Galériában mutattak be a Botár-hagyaték gondozói.

A Quadro aukciókat szervező és kortárs alkotókat bemutató galériaként ismert, de felvállalták azt is, hogy olyan művészeket és műfajokat mutatnak be időszakos kiállításaikon, amelyek kiesnek a mainstream irányzatokból. Így jött létre az *Ápró világok* című tárlat is, amelynek gerince Botár Edit báb- és díszlettervei, valamint a hagyatékában fennmaradt bábok kiállítása. A tárlat különlegessége a *Karnyóné* című legendás előadás videofelvé-

A Színre szín előadás (részlet)

Fotó: Váczi Roland

telről vetített rövid részlete, valamint a *Színre szín* című bábszínházi etűd, amelyben két fiatal színész kelti életre a bábokat. A látogatókat, a gyerekeket ajándékkal lepik meg a kiállítás szervezői: Botár Edit tervei alapján készített papírbábokat és -ruhákat vihetnek haza emlékké.

A kiállítás Székely Sebestyén kurátor, Palocsay Kisó Kata egyetemi oktató, bábos, rendező, a hagyaték feldolgozásában, katalogizálásában részt vevő Kocsis Tünde dramaturg és Jakabffy Tamás odaadó kutatómunkájának eredménye. (A feldolgozott anyagot átadják az Országos Színháztörténeti Múzeumnak).

János Vitéz

A szerző felvétele

A kiállítóterem egy-egy sarka vagy fala előadásoként csoportosítva mutatta be a bábrendező legfontosabb alkotótársa, a képzőművész munkáját: vázlatok, részletrajzok, összképek a díszletről, technikai részletek a varroda és a műhely számára, hogy minden lerajzolt vonal életre kelthető legyen, ha átveszi a szerepet formáló színész. Lenyűgöző az inspirációforrások változatossága és gazdagsága: sok népi motívum és díszítőelem jelenik meg a karakterekben, például *Az erdő* című előadás szereplői népviseletben mutatják be számaikat, az *Állatmesékben* mézeskalács-figurák jelenítik meg Móricz Zsigmond szereplőit, *A lusta kis-mozdonyhoz* vagy a *János vitézhez* készített tervek akár egy-egy gyermekkönyv illusztrációi is lehetnének, a Kobak-mesékben pedig gyermekrajzok alakulnak át bábtervekké.

Botár Edit egy harmadik műfajban, a sivár érában szintén perifériára sodort divattervezésben is jeleskedett. A legtöbb technikai bábtervhez szín- és anyagmintát is mellékel, és nagyon odafigyelt arra, hogy „kézreszabott” legyen például a kesztyűbáb (bi-ba-bo), vagy leírja a készítőnek, hogy aszerint fúrjanak lyukat a fejekbe, hogy mozgatóskor kifejező legyen az előadó által életre keltett báb. A *Fram, a jegesmedve* előadáshoz készült tanulmányt is láthatunk, amelyeken a főhős érzelmeit próbálja vonalakkal definiálni. Számomra ez az egyik legfontosabb rajz, hiszen vitathatatlaná teszi egy jó képzőművész közreműködésének fontosságát. Bármit is szeretne a rendező, ahhoz az kell, hogy a groteszk, esetlen báb képes legyen érzelmeket is kifejezni, és ehhez fontosak az arányok, a koponya formája vagy a megfelelő távolságra elhelyezett szemek.

Nagyon jól dokumentált a színháztörténeti jelentőségű *Karnyóné*, Kovács Ildikó legendás előadása is. Ennek különlegessége, hogy a bábok életre keltek, a színészek bábszerű mozgással, erősen karikírozott sminkkel, a vásári komédiásokat megidéző, a figurák jellemével összhangban lévő jelmezekben brillíroznak, és az előadás végén minden szereplő és bábja találkozik.

A kiállításához kapcsolódóan bemutatott *Színre szín* című előadáshoz Palocsay Kisó Kata rendező és az előadás színészei, Varga Hunor-József és Veres Orsolya restaurálták a hagyaték-

Karnyóné

A szerző felvétele

ban fennmaradt hét báb, hogy meg tudják mutatni kicsiknek és nagyoknak, miként kelnek életre a csillogó gombszemű kislányok, hogyan libben mozgáskor a raffia-haj és a fátyol a tündéri pálcás (azaz wayang) bábokon. Mindennél többet elárul Botár Edit alkotói nagyságáról és efemer művészete korokon átívelő értékéről, hogy a múzeumi értékű rekonstrukció ma is elvarázsolja a legőszintébb és legkritikusabb bírakat, a gyermekközönséget.

(Akik nem tudták megnézni ezt a gazdag kiállítást, kárpótolják magukat és olvassák el a tartalmas ismertetőt a Quadro Galéria honlapján: <https://galeriaquadro.ro/exhibitions/0>)

HEGYI RÉKA

A csend lármája

Darius Marder: A metál csendje (Sound of Metal)

Legutóbb a *Saul fiánál* megtanultuk, hogy akár egy film egésze is múlhat a hangmérnök munkáján. Darius Marder első egész estés filmje a fülsüketítő zajtól a teljes csendig, az atmoszférikus aláfestéstől a torz, végletekig frusztráló hanghatásokig terjedő skála minden fokozatának kitevői a nézőt, kíméletlenül belerángatva nemcsak a film, hanem a főszereplő kényelmetlen, rémisztő, ugyanakkor döbbenetesen sokrétű belső világába.

A meghatározhatatlan műfajú zajzenét játszó kétszemélyes zenekar dobosa, a korábban drogfüggő Ruben (Riz Ahmed) muzsikustársával és barátnőjével, a gitáros-énekes Lou-val (Olivia Cooke) együtt a zenének és a turnézásnak él. Lakókocsijukkal járók az országot, szenvedélyük és szerelmük által vezérelve lépnek fel estéről estére különböző klubokban, mérsékelt, ám számukra jelentős sikerrel. Életük minden szempont-

halálos ítélettel érne fel, hiszen azt jelentené, abba kell hagynia a zenélést, amire semmiképp nem hajlandó, egészen addig, amíg Lou a sarkára nem áll. Ettől a reggeltől kezdve olyan, mintha Ruben elszabadult gyorsvonatra ült volna, amely megállíthatatlanul robog vele valamilyen ismeretlen és ismeretlenségében félelmetes helyre. Nicolas Becker hangmérnök révén pedig mi, a nézők is tehetetlenül robogunk vele együtt egy hallássérült drogfüggők számára kialakított rehabilitációs központ-szerűségbe, ahol Joe (Paul Raci), egy szintén siket háborús veterán a nagyfőnök.

A film filozófiájának gerincét ennek a különös helynek a dinamikája adja. Joe és társai szerint a siketség nem sérülés, és nem hátrányos helyzet, mindössze egy mindaddig megszokott dolog hiánya, amelyhez a hallását frissen elveszített ember valahogy úgy ragaszkodik, mint a függő a drogokhoz. Közösségük nagyszerűen működik úgy, ahogy van: jelelve is kitűnően el lehet beszélgetni a vacsoraasztalnál, a csend pedig sokszor csak elősegíti a kreativitást, legyen az írás vagy éppen dobolás. Leszokásuk tehát nem csak a káros anyagokra értendő, hanem elvesztett érzékelésükre is. Az egyszerű (halló) néző számára pedig ez a felfogás éppoly érthetetlen, mint Ruben számára, aki cseppet sem saját akaratából marad a közösségben, és ott-tartózkodása alatt titokban mindent megtesz részben azért, hogy kapcsolatot tarthasson a külvilággal, még akkor is, ha szerelme folytatódó zenei karrierjének híre csak szomorúságot okoz neki, részben pedig azért, hogy lakókocsijának, dobszerkójának és minden pénzzé tehető vagyontárgyának árán megszerezhesse a hallása visszanyerését ígérő implantátumokat.

Riz Ahmed lenyűgözően erőteljes alakítása, zsigeri kifejező ereje, arcjátéka és természetes, mélységesen emberi színészi jelenléte *A metál csendjének* valódi kazánháza: a rémület, a hitetlenség, a kétségbeesés, a kitartás, a dac és (legvégül) a megbékélés olyan hullámvasútján viszi végig a nézőt, amelyet csak a legnagyobbak képesek megteremteni. Foggal-körömmel ragaszkodik a régi életéhez, amelyet elveszített, és a változást még akkor is nehezen fogadja el, amikor végképp bebizonyosodik számára, hogy ami azelőtt volt, az nem tér vissza soha. Játéka a film hang-

 S6 Film

BOZSÓDI-NAGY ORSOLYA újságíró, szerkesztő (Nagyvárad, 1983). A PKE angol nyelv és irodalom szakán diplomázott. 2016 óta a nagyvárad Szigligeti Színház irodalmi titkára.

ból hangos. Amikor Ruben egyik reggel ébredéskor észreveszi, hogy tompán hall, először nem tulajdonít túl nagy jelentőséget a dolognak, hiszen előző este is pokoli hangzavarban dolgozott a dobok mögött, és feltehetőleg nem először él át ideiglenes halláskárosodást, pusztán szakmai ártalomként. Nem csoda hát, hogy első körben eszébe sem jut, hogy a turmixgép hangjának eltompulása gyakorlatilag azt jelzi, hogy az élete egyik percről a másikra meg fog változni. Naivan egy gyógyszertárban keres gyors segítséget a problémájára, de már a patikussal is csak nagy nehézségek árán képes kommunikálni. Nemsokára egy hallásspecialista rendelőjében találja magát, aki a vizsgálat után világosan közli vele: halláskárosodása visszafordíthatatlan, az egyetlen dolog, amit tehet, hogy a továbbiakban tartózkodik a zajártalomtól, így megpróbálja elejét venni annak, hogy kevéske maradék hallását is elveszítse. Ruben számára ez

Nincs egyedül. Rubennek lehetne új élete, de a régire vágyik

sávjával párban egyedi élményt nyújt, igazi függetlenfilmes érzést, a klisék mellőzésével. Az elvárható közelik és superközelik nem pusztán hangulatfokozók, hanem egytől egyig jelentést hordoznak: részben a főszereplő érzelmi mélységeibe kalauzolnak, részben pedig, amolyan „saulosan”, kizárják a külvilágot, elszigetelnek a világ eseményeitől, vagyis szó szerint zajától, pontosan úgy, ahogy Ruben érezheti magát, amikor ráébred, hogy addigi életének egy lényeges szelete elérhetetlen távolságba került tőle. A külvilág így mindössze a hangeffektusok révén jut el nemcsak hozzá, hanem hozzánk is. Együtt éljük át vele a rémületet, a teljesen idegenül ható csendes békességet, egy új életcél felvillanását, a reményt, majd a mélységes, keserű csalódottságot. A végére pedig nem marad más választásunk, mint vele együtt és jobb belátásunk ellenére belenyugodni a csendbe, és elfogadni azt, hogy a „rég élet” ismert formájában már nem térhet vissza, hiába

kapálózunk foggal-körömmel – talán tanulságos lehet ez számunkra a koronavírus-járványt követő időszakot illetően is.

BOZSÓDI-NAGY ORSOLYA

A METÁL CSENDJE (SOUND OF METAL)

2019, USA

RENDEZTE: Darius Marder

FÉNYKÉPEZTE: Daniël Bouquet

FORGATÓKÖNYVÍRŐ: Darius Marder,
Derek Cianfrance

ZENE: Abraham Marder, Nicolas Becker

HANGMÉRNÖK: Nicolas Becker

SZEREPLŐK: Riz Ahmed, Olivia Cooke,
Paul Raci, Lauren Ridloff, Mathieu Amalric

KORTÁRS KLASSZIKUSAINK: HERVAY GIZELLA

Élő hagyománnyá tudott válni

Balázs Imre József előadása

Egy-négy osztályos koromban kölcsönkaptam a padtársamtól a Kobak könyvét, azt a 73-as kiadást, amelyben gyermekrajzokkal jelentek meg a mesék. Az első alkalom volt, amikor azt éreztem, mennyire nehéz nekem visszaadni ezt a könyvet. Nem azok az idők voltak, amikor az ember besétált a könyvesboltba, s bármit megvehetett. Azt a könyvet nagyon szerettem, azért végül visszaadtam.

Aztán már a rendszerváltás után, a kilencvenes években valaki lemásolta nekem a saját kézírásával Hervay Gizella Arccal a sárban című versét. Nagyon rövid, így hangzik: „Arccal a sárban, fulladásig, míg alkalmasnak minősítenek. Most pedig beállhatsz az éneklők sorába. Énekelnél, de szádból bugyog a sár.” Ennyi a vers, de az ilyen mondatok elkísérik az embert, a kamaszkor olyan idő-

 Kultúra

BALÁZS IMRE JÓZSEF (1976, Székelyudvarhely). Költő, irodalomkritikus, szerkesztő, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Madárabécé* (Gutenberg Kiadó, 2020).

szak, amelyre nagyon élesen vissza tudunk emlékezni. Ez egy személyessé váló történet volt, élményszerű ismerkedés Hervay Gizellával, következék a szakmai része. 1999-ben a gyűjteményes kötetének voltam a szerkesztője, előszóírója. 2010-ben megjelent a második kötete, Az idő körei című, s 2003-ban írtam a Hervay Gizella című kismonográfiát.

Nyilván kellett köztes állomások, hogy miért én foglalkoztam vele. Az egyetemen a Láthatatlan kollégiumban volt egy, Cs. Gyimesi Éva által vezetett kutatási projekt, ahol az első Forrás-nemzedék szerzőivel foglalkoztunk. Akik még éltek, azokkal interjúkat készítettünk, s az volt a terv, hogy írunk is azokról, akik ehhez a nemzedékhez tartoztak, s az interjúk és a tanulmányok kiegészítik egymást. Én arra vállalkoz-

tam, hogy Láng Gusztáv kritikusi tevékenységéről írok tanulmányt, míg egy évfolyamtársam Hervayt választotta. Ugyan végül ezek az anyagok nem készültek el, de közben mélyen beleástuk magunkat az első Forrás-nemzedékbe, s így talált meg később a felkérés a Kriterion kiadótól, hogy írjak előszót az első gyűjteményes Hervay-kötethez. Azóta eltelt két évtized, s mostanában kezdek észrevenni, hogy a kortárs irodalomban, az olvasók részéről is mintha egyre fontosabb lenne Hervay Gizella, fontosabb, mint amikor én írtam ezeket a dolgokat. Úgyhogy ennek szellemében ez egy kedvcsináló előadás szeretne lenni, melyet hét téma köré szerveztem.

1. Hervay Gizella és az erdélyi nőirodalmi hagyomány

Sok zárójelet lenne értelme nyitni arról, mennyire érdemes nőirodalomról beszélni, illetve milyen értelemben beszélünk erről. Azt a részét

emelem ki ennek, mintha a felejtésnek jobban ki lennének téve női íróink. Elkezdttem gondolkodni azon, kik azok a női írók Erdélyben, akik teljes evidenciák számunkra. Az én sejtésem az, hogy Berde Mária benne lenne a top háromban. S Hervay is, az 1945-89 közötti időszakban az első név mindenképpen az övé lenne. A kérdés a többiek nevével kezdődik. A BBTE bölcsészkarán az Erdélyi irodalomtörténet tantárgyat is tanítom, s azt találtuk ki, hogy a teljes mesterei év alatt minden szemináriumon csak női írókat fogunk olvasni. Ilyen nevek jöttek még be, mint a nagyváradi Erdélyi Ágnes, Radnóti Miklós féltestvére, vagy Thury Zsuzsa, akinek regényét az Erdélyi Szépmíves Céh jelentette meg. Vagy Varró Ilona, Székely János felesége. Tudnám még sorolni a jelen felé közeledve: Adonyi Nagy Mária, Kinde Annamária. S akkor a még köztünk lévőket nem is számoltam: Balla Zsófiától Szilágyi Júliáig, Tompa Andreáig.

A kérdés, amit ebben az egyetemi tantárgyban is feltettem, hogy mit tudnak mondani ezek a nőszerzők, tudnak-e valami mást? Mi jól tudjuk-e, milyen az erdélyi magyar irodalom? Erdélyi Ágnes regénye, a Kovácsék úgy kezdődik, hogy ülnek a fiatalok a váradi Körös-parton és napoznak. Nem tudom, hány korabeli férfi író kezdené így a regé-

Áttelepülése után úgy érzi, el kell mondania mindazt, ami vele itt történt. Közben a közös dolgokat kezdi el keresni a közép-európai létezésben. Azt, hogy mi az, ami a Szilágyságban, Bukarestben és Magyarországon egyaránt érvényes.

nyét. Ez az életöröm, a testi öröm nagyon zsigeri megjelenítése. Vagy a női szexualitás, a női erkölcs, ami ránehezedik a két világháború között az erdélyi nőkre. Azt a férfiak egészen másképpen írták meg. Ha ezt keressük ebben a szabadabb hagyományban és Hervayban is, akkor olyan tudások és tapasztalatok kerülnek elő, ami, biztos vagyok benne, a mai, Hervay iránti fokozódó érdeklődés mozgatórugója is. Valami olyat tud a világról megmutatni, élettörténeteket alulnézetből, amit az ő férfi kortársai nem.

Ha valaki fellapozza Hervay Gizella szócikkét a Romániai Magyar Irodalmi Lexikonban, akkor talál róla egy ilyen mondatot: „Költőnőből költővé a Reggeltől halálig, majd a Tőmondatok verseiben érik.” Ez egy olyan mondat, amit 2021-ben nem lehet már leírni. Mintha valamiféle hierarchia létezne aközött, hogy költő, meg költőnő. Értjük persze, hogy mire gondolt a szócikk szerzője, valamiféle általános emberi tapasztalatra utalt, de a megfogalmazásmód akkor is nagyon szerencsétlen. Én arra szeretnék törekedni, amikor reményeim szerint többszerzős tanulmánykötetet írunk a diákjaimmal az erdélyi nőszerzőkről, akkor felejtünk el bármilyen hierarchiát. Mire alapozódik ez a kijelentés? Történetileg értjük, hogy miről szól ez a mondat, hogy költőnőből költővé ért. Többek között arról szól, hogy a nőirodalomnak ki szoktak jelölni bizonyos műfajokat, amikben a nőknek „szabad” megnyilatkozni. A 19. században azt rótták fel a nőszerzőknek, hogy „ezek a hazafias versek nektek nem állnak túl jól, inkább írjatok az otthon melegéről. Írjatok memoárokat, írjatok gyermekirodalmat. Írjatok lektúrt.” Ebben impliciten benne van, hogy ezek a műfaji hierarchiában másodlagosak. A 20. század arról szól, hogy ez megváltozik, átbillen. A hagyományról való gondolkodás miatt fontos arról beszélni, hogy Hervay Gizellát az erdélyi magyar irodalom történetében

hol helyezük el. Kapott egy-két díjat, például 1973-ban az *Úrlap* című kötetére. De azért van még jónéhány a *Tömondatoktól* a *Kobakig*, ezért úgy gondolom, lett volna lehetőség, hogy még előrébb kerüljön a kortársak hierarchiájában is. Úgy vélem, kortársai árnyékába került.

2. Hervay Gizella és Szilágyi Domokos

 Ez több szempontból is izgalmas téma. Senki ne gondolja, hogy én most Szilágyi Domokos kárára akarom Hervayt felfele emelni. Azt viszont állítanám, hogy ha visszatekintünk az irodalom történetében, akkor sokszor úgy említik – e mai est beharangozójában is – mint Szilágyi Domokos feleségét. Ami tényszerűen igaz, viszont próbáljuk meg Hervayt úgy nézni, mint szuverén alkotót. Mi van ezzel az életművel Szilágyi Domokos nélkül, rajta kívül? Az ilyen kapcsolatoknak gyakran vannak konfliktuális részei is, sokszor érezhetik joggal a hasonló nőszerzők, hogy a férjük árnyékában vannak. Ők 1960–63 között voltak férj és feleség. Rövid időszokról van szó tehát, bár későbbi életüket is összekapcsolja közös fiuk, Szilágyi Attila, Kobak. Szilágyi Domokos később újranősült, majd elvált, s lett aztán újabb élettársa. Hervay nem házasodott újra. Mi az, amiben a két életművet érdemes összekapcsolni? Az egyik kapocs nemzedéki, hiszen mindketten a *Forrás* első nemzedékéhez tartoztak, azokhoz, akik a hatvanas évek elején jelentették meg első kötetüket. Irodalomtörténeti szerepe e nemzedéknek az, hogy az erdélyi magyar irodalmat a szocreálból áthozták a mai értelemben is értékesnek tekintett, mai szemléletű irodalomba. Poétikai megújulást hajtanak végre. Hervaynak van egy interjúja, amit Huszár Sándornak, *A Hét* későbbi főszerkesztőjének adott, amiben arról beszél, hogy „Szász Jánosék

szónokoltak, ti prédikáltok – mármint Huszárék nemzedéke – mi pedig beszélni akarunk.” Ezt annyira jellemzőnek érzem. A szocreálban, ugye agit prop prófétákat, szónokokat kell elképzelnünk, ahol az egyén irreleváns a közösséghez képest. Aki beszél, az halkán teszi, s a köznapi dolgokról is szól. Hervay ebben a vonatkozásban meg is előzi Lászlóffy-t vagy Szilágyi Domokost, abban, hogy a köznapiság, a lecsupaszítottasága a versnyelvnek nála a legeggyértelműbb. Ezek a fiatalok a hatvanas években visszahozták azt, amit a két világháború között már tudott egy József Attila, egy Szabó Lőrinc, egy Áprily. S rácsatlakoztak a korszak neoavantgárd verselésére is. Még egy vonatkozásban érdemesnek tartom a Szilágyi Domokos – Hervay Gizella összevetést. Utóbbi pályáján a hetvenes évek közepétől megjelenik egy új fejlemény, a nagy formák jelenléte. Az összes kései kötete ilyen nagy kompozíció, s itt adódik az összemérhetőség Szilágyi Domokos *Emeletek* avagy a *láz enciklopédiája* című kötetével, ami egyetlen versként is olvasható, de vannak betétversek is benne. Szilágyinál felfelé haladunk az emeletken, Hervaynál meg zuhanunk, ő 74-ben írta a *Zuhanásokat*.

Szilágyi Domokos 1976-ban hal meg, a fiuk, Kobak pedig 77 tavaszán. Onnan kezdve a Hervay életműben ez a két tragédia nagyon erősen jelen

van, konkrétan a kettejük emlékére írt Kettészelt madárban, de ír emellett Szilágyi Domokosról búcsúverset is, esszét is.

3. Hervay Gizella és a gyermekirodalom

Vannak Hervaynak gyermekversei is, egy vékony kötetnyi, de én a Kobak kötetet sokkal jelentősebbnek tartom, kigondoltabbnak és egyénibbnek is. A legfontosabb, hogy amikor ő megírja a Kobak-meséket, a két könyv 66-ban és 68-ban jelenik meg, éppen akkor következik be az ő költészetének egy poétikai átalakulása is. A Kobak-könyvek fontos dokumentumai annak, ahogyan Hervay elkezd másképpen gondolkodni az irodalomról. Mi a sajátos e mesékben szakmai szemmel? A gyermekirodalom-történet ezt úgy nevezi meg, hogy ez a gyermektörténetek korszaka a magyar irodalomban. Amikor a mesékben szereplő gyermekek – Csukás István vagy Bálint Ágnes jut még az eszembe – elkezdenek a maguk hétköznapi körülményei között létezni. Ez történik Kobakkal is. De van egy csavar, amit Hervay úgy említ, hogy ő a gyermekrajzokból tanult meg mesélni, azok jelentették az ő inspirációit. S hogy mi tudnak másként a gyermekrajzok a felnőttek rajzaihoz képest? Többek között az összevonásokat, a sűrítéseket. Ugye, amikor a gyerekek rajzolnak, nem perspektívában helyeznek el dolgokat, hanem egymás mellé, egymásba rajzolnak. Az is lehet, ugyanaz a figura többször is megjelenik a rajzon. Izgalmas világ a gyermekrajzoké, s ezt Hervay örömmel fedezte ezt fel. Sok mesében rajzol Kobak, s közben elindul a fantáziája. Nem a történet, nem a motiváció, hanem a képi világ, sűrített világ, ami a versbe is könnyebben átvihető.

4. Hervay Gizella és a tömondat-poétika

Ő maga adja harmadik verseskötetének azt a címet, hogy Tömondatok, s a címadó versben ki is fejti, mit ért ez alatt. Tömondat az, ami a minimálist közli, nincs feldíszítve, nincs komplex szerkezete sem, a lényegét mondja el, tömören. Valami olyasmit mond Hervay: merjünk olyan verset írni, amelyben nem a meglepő képekkel, analógiákkal

akarunk a vers erejéhez eljutni, hanem ebben a sűrítettségben, lecsupaszítotttságban legyen ott a költészet. Egyébként a monográfiában próbáltam összefüggésbe hozni a tömondatok poétikáját azzal a tárgyias költészettel, amit Nemes Nagy Ágnesnél ismerünk. Utóbbira mondjuk azt, hogy a legobjektívebb költőink egyike, érzelmentes, lecsupaszított költészetről van szó, amiről Demény Péter márciusi előadásából azt is tudjuk, hogy mögötte rengeteg intimitás és izzás van. Hervay és Nemes Nagy között a közös pont ez a tárgyiaság. Hervay nem ózdkodik az érzelmeiktől, ő sosem volt annyira visszafogott. Ami rokonítja őket, az a törekvés erre a tárgyiasásra, depoetizáltságra, köznapiságra. Próbáltam megnézni, hogy a kortársai közül még kik hasonlítanak

**Szász Jánosék
szónokoltak,
ti prédikáltok,
mi pedig beszélni
akarunk.**

Hervayhoz, s arra jutottam, Orbán Ottó az, aki akkoriban prózaversekkel is kísérletezik, továbbá a nyelvre való reflexió is megjelenik mindkettőjüknél. Van egy nagyon ismert vers a Tömondatokban, a kezdő verse a kötetnek, az Előszó. Így kezdődik: „aki azt hiszi, hogy az irodalom irodalom, az hülye.” Ez egy érdekes és provokatív szöveg. Gondoljunk arra, 1968 Romániájában vagyunk! Akkoriban a hülye szó egy verskötet első sorában erős gesztus. Azt mondja nekünk, hogy az irodalom mutas-

son túl önmagán, legyen hatással az életünkre. Ám nem azt mondja: – Elvtársak! Az irodalmunknak a közösségünkben fontos feladatai vannak... Nem, ő ezt nem mondja. Van a szocreál, s van az esztéta magatartás. Ő egy harmadik utat keres az irodalomnak. A megalázottságról beszél, a társadalmi megalázottságról, s kitágítja ezt a kérdést arra, amikor magunkat elesettnek érezzük, s mások leuralnak bennünket. Ide tartozik a nőiségben való megalázottság is. Ez az egyik, a költészetén végighúzódnó vonulat. S ez is az egyik oka annak, hogy mostanában annyit emlegetik őt.

5. Hervay Gizella és a trauma költészete

A megalázottság, amit említettem, ez vezet át ide, de Hervaynál ennél nagyobb léptékű traumákról is szó van. Történelmi traumákról. A Securitate lehallgatásai, a megfigyeltség érzése, amikor az embernek már nincs intim szférája. A másik eleme az, amikor a testét is uralni próbálja a rendszer, nem hozhat döntéseket a testével kapcsolatban. Leginkább a három utolsó kötetére kell gondol-

A posztmodern egy ironikus beszédmód, míg a metamodern egy újfajta beszédmód, amely megpróbálja maga mögött hagyni az iróniát.

junk, amikor a trauma-költészetre utalunk. S benne van ezekben még egy trauma, a gyász. A kettészelt madár kötet egyértelműen egy gyász eredménye. Egy év alatt elveszíti a volt férjét, akihez válásuk után is ezer szellemi szál fűzte, s elveszíti a bukaresti földrengésben közös gyermeküket. A gyász-traumának hatalmas irodalma van, tudjuk, hogy pszichológiailag milyen fázisai vannak. A kettészelt madár az elfogadni nem tudás, ugyanakkor a kimondás fázisa. Ez már az az időszak az életműnek, amikor ő Magyarországra telepedett. Furcsa életút egyébként az övé. Szeged mellett, Makón született 1934-ben, s a második világháborúig Magyarországon is nőtt fel. Közben a szülei elválnak, ő egy távoli rokonnál hányódik. Az édesanyja férjhez jött a Szilágyságba, immár Romániába, míg az édesapja Győrben lakik. Döntenie kell, s ő is átjön Romániába. Így lesz ő erdélyi költő. Aztán 1976-ban kórházi kezelés miatt, illetve arra gondolva, hogy majd Kobak is vele fog tartani, Magyarországra kerül, 1982-es haláláig ott telnek az évei. Tetézte a traumát, hogy nem lehetett a fia mellett annak halálakor, emiatt büntudat is tetézte a traumát.

Magyarországon azt tapasztalja, nem értik, hogy ő mit beszél a verseiben történelmi traumákról, szekus zaklatásokról, a szabadsághiányról. Újra kell kezdenie egy költői életművet. Egyébként az áttelepedett erdélyi írók, költők közül sokan beszámoltak hasonló tapasztalatokról. Ő a közösségének a történetét viszi magával, s arról próbál tanúságtételként beszélni. A magyarországi kritikusok ezt a Hervayt ismerték, emlegették. A Tőmondatok Hervayját kevésbé. Ha rokonát keresem ebben a trauma-költészetben, akkor ugyan egy másik műfajban, de Polcz Alaine-t kell említenem, nála is hasonló a regiszter, a történetek.

6. Hervay Gizella és az erdélyiség különleges viszonya

Már utaltam arra, hogy az övé egy „kimozdulós” erdélyiség. Nem az a fajta, aki mondjuk Kolozsváron vagy Marosvásárhelyen éli le az egész

életét. Az életútja most, a 21. században már ismerős, amikor valaki városról-városra, országról országra kimozdul, s nincs az a stabilitás, amihez kötni tudná az identitását. Érdekes kérdés, hogy a vidéket, ahová ő került, a Szilágyságot hová tartozónak tekintjük, van egy billegés Partium és Erdély között. Márpedig ő elég erős szilágysági identitást kap. Ott végzi a középiskolát, s a Tőmondatokban is sok Szilágyság-vers van. Fontos volt a dokumentáló igyekezete, ismert egy Hazuról haza című önoninterjúja, ebben is nagyon szépen ír arról, hogyan éli meg ő szilágysági mivoltját.

Áttelepedése után úgy érzi, el kell mondania mindazt, ami vele itt történt. Közben a közös dolgokat kezdi el keresni a közép-európai létezésben. Azt, hogy mi az, ami a Szilágyságban, Bukarestben és Magyarországon egyaránt érvényes.

7. Hervay Gizella és a kortárs vers

Kezdem azzal, hogy felmutatom a Hervay-könyvsorozat első darabját. Ez a fiatal erdélyi szerzők sorozata, ami 2020-ban indult. Szimbolikus gesztusnak tartom, hogy Hervayról neveztek el, találónak érzem. S hogy mit látok kapcsolatnak az antológia és a névadó között? Az egyik mindenképpen ez a lecsupaszított, köznapi nyelvhasználat, ami nem riad vissza a prózaverstől, a szabadverstől. Ezt Hervay is magas szinten űzte a 60-as, 70-es években. Alcíme szerint a kötet „fiatal erdélyi metamodern antológia”. Senki ne ijedjen meg ettől a szótól. Egy dolgot emelnék ki: a posztmodern egy ironikus beszédmód, míg a metamodern egy újfajta beszédmód, amely megpróbálja maga mögött hagyni az iróniát. Erre persze ne egy alanyi költői kiáradásként gondoljunk, ne naivitásként. Egyszerűen azt a keresést lássuk benne, amikor merünk valamit egy az egyben kimondani. Ezért meg kellett küzdeni, azzal, hogy merünk-e erős állításokat tenni, amit korábban könnyebb volt az iróniába burkolni.

Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy egy költőnek, Hervay Gizellának az életművét nem a kultusz eszközeivel próbáljuk visszanyerni. Ő élő hagyománnyá tudott válni a mostani erdélyi és nem csak erdélyi szerzők számára.

A 2021. május 21-én, Nagyváradon, a Bunyitay könyvtárban elhangzott előadás szerkesztett változata. Az előadás hanganyaga meghallgatható az ujvarad.ro oldal Hangtár rovatában.

A Nagy Gabriella (Litera – az irodalmi portál) jóvoltából szemem elé került fotón Göncz Árpád Lengyel Péter társaságában könyvet árul a Cartaphilus standján, az Astoria aluljáróban 1990. június 20-án. Korábban ez a társaság terjesztette Magyarországon a Demokratikus Ellenzék által kiadott szamizdatokat, a rendszeresen megjelenő és az alkalmi „földalatti” lapokat, valamint a kultúrpolitika által tiltott szerzők könyveit, így Petri György *Örök hétfő* című könyvét (AB kiadó, 1981) vagy Eörsi István *Emlékezés a régi szép időkre* (Katalizátor Iroda, 1988) ’56-os önéletrajzát is.

A már akkor sem fiatal, avantgard életérzéssel látványosan tüntető, a hetvenes-nyolcvanas évek szubkultúrájának egyik ismert költője, Balaskó Jenő *Ilyen éjszakát hagyatok* című verskötetének terjesztését az Írók Boltja kivételével egyetlen állami könyvkereskedő társaság sem vállalta. Náluk a kapitalizmus a kortárs költők és könyveik bojkottjával indult be azzal az alibi szöveggel: nincs rá igény. Az összmagyar kortárs irodalom egyik jelentős szegmensének elutasításában, ma úgy fogalmazunk, kirekesztésében az Állami Könyvterjesztő Vállalat vállalta a zászlóshajó szerepét. A cenzúra ekkor kezdett beöltözni a pénz maskarájába, a kulturális vállalkozás ekkor lett egyben a cenzúra ruhatára is.

Mint az Írószövetség titkára, megszerveztem a még önjáró kultúrpolitika által államilag kitagadott könyv árusítását az Astoria aluljárójában, közvetlenül a mozgólépcső lejártával szemben. A

Fotó: MTI fotó/Demecs Zsolt

fotó ekkor készült, Demecs Zsolt nem egyetlen szemfüles munkája. Számos írórt kértem fel többnyire telefonon, senki sem mondott nemet.

Kőrössi P. József Az elnök könyvet árul

Konrad a balatonfelvidéki Hegymagásról csak ezért utazott föl Pestre. Esterházyt is hívtam, ő csak azt kérdezte a telefonban: Te, nem zsidózott ez a fiú? Én nem tudtam róla. Péter jött, és árusított: a metró fenti mozgólépcsőjénél várta az utasokat, és minden sikeres üzlet után csaknem kurjantott (ami, mondjuk el: nem volt szokása). Később megtapasztaltuk, mi lett Balaskóból: az, amit Péter akkor már tudott: zsidózó, fasisztoid költőcske, ki emlékszik ma rá?!

Árpád, akit sem addig, sem akkor, sem azóta nem illik és talán nem is szabad emberi körökben másképpen nevezni, szóval Árpád, mint a köztársaság elnöke és író (vagy fordítva? – író és a köztársaság elnöke) is csatlakozott. Becsapta a testőreit: az azok parancsnokával egyeztetett hely-

Előhívás

KÖRÖSSI P. JÓZSEF költő, könyvkiadó (Nagyvárad, 1953), a Noran Libro könyvkiadó vezetője. Márkházán él.

szín helyett korábban, a 47-es villamos megállójánál leállította az elnöki kocsit, és nem ott jött le a lépcsőn, ahol vártuk. A testőreitől megszökve (városi hírek szerint nem először és nem utoljára) kíséret nélkül érkezett. Elterjedt a hír, hogy akciónkhoz ide várjuk őt, így egy kisebb tömeg gyűlt össze kíváncsian, hiszen nekünk azelőtt soha nem volt köztársasági elnökünk. Egyszer csak hátat fordítva a testőrség által biztosított lejárónak, arccal a lépcsőn lefelé lépegető Elnök felé fordulva tapssal fogadták. Mire a parancsnok, aki mellettem állt, és akinek fogadnia kellett volna őt, azt mondta: „Megint kibaszott velünk az elnök úr!”

Az eseményről tudósító köztévé riportere azt bátorította megérdeklődni, milyen érzés volt könyvet árulni. Mire Göncz Árpád válasza: *természetesen jobb, mint hazát!*

